

XXIX. ÉVFOLYAM, 2020. OKTÓBER

TARTALOM

■	3	MÁRTON LÁSZLÓ	■
		Életvesztés	(regényrészlet)
■	15–16	NÉMETH ZOLTÁN	■
	15	[többnejűség]	
	16	[elhúzódo házasság]	
	16	[készletek]	
	16	[szivárvány]	
	16	[játék]	(versek)
■	17	BÓDI PÉTER	■
		Elsődleges kiütési pont	(novella)
■	26–28	TŐZSÉR ÁRPÁD	■
	26	Suttogások sötétben	
	28	A Világszellem elhagyja az anyagot, avagy Hogyan tört ki a második világháború	(versek)
■	29	MÉNES ATTILA	■
		Ugrás	(regényrészlet)
■	38–39	RÉKAI ANETT	■
	38	Hazáig	
	39	Az ezüstös szegély	(versek)
■	40	SZALAY ZOLTÁN	■
		A feleségem történetei	(novella)
■	46–47	OLTY PÉTER	■
	46	Egy Zoom-kontaktról	
	46	Egy prémvadász születésnapja	
	47	Basszák meg	
	47	Pasztorál	(versek)
■	48	SÁNTHA JÓZSEF	■
		Barokk hintó	(novella)
■	54	FELLINGER KÁROLY	■
		2020. június 4.	(vers)

■	55	NYERGES GÁBOR ÁDÁM	■
		A Kelet Pamplonája	(regényrészlet)
■	63	TUHÁRI ATTILA FORDÍTÁSAI	■
		(Szapphó, Arkhilokhosz)	
■	65	CSEHY ZOLTÁN	■
		Kasztráltak, angyalok, nyomorékok: Hang és nem Juhász Ferenc, Gergely Ágnes és Olty Péter egy-egy versében	(tanulmány)
■	72	BEZECZKY GÁBOR	■
		Ady és Krúdy éjszakái	(tanulmány)
■	85	SZILÁGYI MÁRTON	■
		Legendák földje (Bereményi Géza: <i>Magyar Copperfield</i>)	(kritika)
■	91	BERETI GÁBOR	■
		Hiánytalan beteljesedés (Tözsér Árpád: <i>Lélekvándor</i>)	(kritika)
■	93	MIKOLY ZOLTÁN	■
		A Nibelungok kincse újra magyarul (A <i>Nibelung-ének</i> , ford. Márton László)	(kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Szász Pál

palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnay Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlače;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slposta.sk

Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Realizované s finančnou podporou
Fondu na podporu kultúry národnostných
menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

**KULT
MINOR**

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás / OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

ÉLETvesztés

Első rész

Most, amikor elkezdem írni az alábbi történetet, járvány van terjedőben. Az emberek, ha egyáltalán kilépnek az utcára, maszkot viselnek, az pedig eltakarja orukat-szájukat. A másik emberi lénytől három lépésnyi távolságot kötelező tartani. Én is eltávolodom három lépésnyire attól a férfitől, akivel megtörténnek a most leírandó események. Sőt, a szó átvitt értelmében maszkot is adok rá, vagy legalábbis eltakárom az arca egy részét.

Kezdem a nevével: Por Zsolt. Az olvasó azt hiszi, miután megtörtént a bemutatkozás, már is továbbléphetünk. Csakhogy a név a hivatalos okmányokban egybe van írva, és az illetőt valójában úgy hívják: Porzsolt. Ez a családneve. Nem példa nélküli az ilyen bizonytalanság. Volt egy vitéz honvédtábornok, az Aradon kivégzettek egyike: sokáig azt hittem, hogy Nagy Sándor a neve, aztán kicserélték az utcatáblát, és kiderült, hogy valójában Nagysándor József. Ismertem egy Kis Pál nevű fiút, aki utóbb Kispál Tamás néven lett egyetemi tanár.

Por Zsolt fordítva járt el. Családnevét kettévágta, és eredeti keresztnévét eldobta, mondván: márpedig ő nem Ernő. Első barátnőjével is azért szakított, mert a lány Ernőkének szólította. Akkor inkább nem találkozik vele, csak ezt az Ernőkét ne hallja többé. Soha többé.

Felnőttkora első éveitől Por Zsoltként mutatkozott be, így is írta alá a nevét. Ebből időnként kellemetlenségek és bonyodalmak adódtak. Egyszer az Adó- és Vámhivatal nem fogadta el az adóbevallását az aláírás miatt. Még a Haller utcába is behívták egy kis elbeszélgetésre. Máskor meg a bankban vette észre a tisztviselőnő éber szeme, hogy nem egyezik az aláírás az igazolványon olvasható névvel, és nem volt hajlandó kiadni a folyószámláról azt a nagyobbacska összeget, amelyre Por Zsoltnak – a bank álláspontja szerint Porzsolt Ernőnek – szüksége lett volna.

Tudta ő, hogy az illetékes minisztertől névváltoztatást kellene kérvényeznie, és akkor hivatalosan is megszabadulhatna a gyűlölt Ernőtől, de képtelen volt rászánni magát.

Egyrészt az anyjától kapta ezt a nevet. Az édesanya ragaszkodott hozzá, már-már eszelős makacssággal, hogy Ernőnek anyakönyvezzék első – és, utólag hozzátehetem: egyetlen – fiát, ugyanis annyira kedvelte Ernest Hemingwayt, hogy valósággal rajongott érte.

Folyton a fényképeit nézegette: az újságokból, képes hetilapokból kivágta, gyűjtötte őket. Talán egy kicsit szerelmes is volt Ernestbe. Vagy talán egy másik Ernő nevű férfiba volt szerelmes, és Por Zsolt ernősége ennek emlékét őrzi. Ezt a gyanút Por Zsolt megalázkodónak, sértőnek érezte, mégis úgy látta: az ő Ernő-mivolta az anyjáról maradt rá. Voltaképpen ez az egyetlen anyai öröksége, amellyel rendelkezik, így tehát nem volna helyes, ha elherdálná.

Másrészt azért sem rugaszkodott neki, hogy elintézzé a névváltoztatást, mert irtózott az elintéznivalóktól. Nem tudott és nem is akart elintézni jóformán semmit.

Márpedig most, a jelen írásmű kezdetén Por Zsolt belefutott egy elintéznivalóba. Ezt ő úgy érezte és értelmezte, hogy egy pofonba futott bele, erőteljesbe, csattanósba.

Az elintéznivalót röviden úgy foglalhatom össze, hogy Por Zsoltnak – illetve az okirat szerint Porzsolt Ernőnek – egy megadott időpontban meg kellene jelennie egy bizonyos helyen, és át kellene vennie egy bizonyos összeget. Ezt érezte ő sérelmesnek és megszegyenítőnek. Azon túlmenően, hogy már megint lemnőzték.

Joggal kérdezi az olvasó: miért muszáj emiatt megsértődni vagy felháborodni? Az állampolgár jelentkezik dr. Tóth Éva közjegyzőnél, és átvész tőle 30.000 forintot.

Elképzelhető, hogy ezt az írásművet nem a közeljövőben, hanem később, talán évtizedek múlva olvassa valaki. Az ő kedvéért érzékeltnem kell, mekkora összegről van szó. Akkoráról, hogy elvesztése már számottevő bosszúság, elnyerése viszont nem segít ki az ínségből. Ennyi pénzért egy használt horgászbot kapható, üvegszálas, de nem a legjobb márka, és nem a legjobb állapotban. Egy „Karakorum” hegymászóbakancs, de csak árleszállításkor. Egy palack „Veuve Clicquot Ponsardin Brut” pezsgő, amely nem éri el azt a legmagasabb szintet, ami elvárható egy komoly, kézműves Champagne-itól, de megbízható, szerethető és a végtelenségig élvezhető.

Ezt az összeget a kárrendezési hivatal ítélte meg Por Zsolt számára, mégpedig Porzsolt Zoltán után és, ahogy az okiratban olvasható, „életvesztés miatt”.

Egy személynek – esetünkben Por Zsoltnak – át kell vennie egy másik személy életvesztése miatt egy üveg pezsgőt vagy egy pár bakancsot.

Por Zsolt nem kívánta elfogadni ezt az összeget. Ha ennek tízszeresét – tíz üveg szerethető és a végtelenségig élvezhető francia pezsgő árát – ajánlotta volna fel a hivatal, neki az sem kellett volna.

Porzsolt Zoltán egy szőke kisfiú volt, Porzsolt Árpád és Magda öccse. A jelen történet szereplője nem találkozhatott vele, mert ő az 1950-es évek végén született, Porzsolt Zoltán pedig 1944-ben, a nagyvárad gettóban látták utoljára, akik látták, és akiknek utóbb módjukban állt számot adni róla. Ők is csak annyit mondtak, hogy „szőke kisfiú volt”. Az egyetlen kivétel, aki a bevagonírozás után is látta még egy darabig, és beszélhetett volna róla, Magda néni volt, a nővére, de ő is csak azt mondta, élet folyamán összesen kétszer vagy háromszor, hogy „szőke kisfiú volt”.

Por Zsolt időnként számolgatta, hány éves lett volna az egykori szőke kisfiú 1978-ban, amikor ő elkezdte egyetemi tanulmányait, vagy 1991-ben, amikor megszületett a harmadik gyereke.

Hogy nézett volna ki? Milyen jellemvonásai szilárdultak volna meg az idő múltával? Mennyire és miben hasonlította bátyjára, aki Por Zsolt apja volt?

Mindannyiszor belátta, hogy az ilyen képzelgések – az ő kifejezésével: „konjunktív rekonstrukciók” – fölösleges többletterhet jelentenek.

Magda néni 1944-ben huszonkét éves volt. Egészséges, fiatal nőként Birkenauból egy Stuttgart környéki hadiüzembe került, ahol az üzemeltetők nem törekedtek embervesztés szándékos előidézésére, mert nem akartak új meg új munkaerő betanításával időt vesztesíteni, ezért a körülményekhez képest jók voltak a túlélési esélyek. Így tehát túlélte.

Porzsolt Árpád másfél évvel volt fiatalabb a nővérénél. Munkaszolgálatosként szovjet hadifogságba esett. Négy évet töltött különböző fogoly- és munkatáborokban, ahol a hideg és az éhezés miatt rosszak voltak a túlélési esélyek. Ennek ellenére túlélte.

Zolikára nézve nem beszélhetünk esélyekről, még rosszakról sem, jókról végképp nem. Gyerek volt: nővérénél kilenc, bátyjánál hét és fél évvel fiatalabb. Por Zsolt sokszor hallotta különböző személyekről, hogy „elvitték”, és hogy „nem jött vissza”. Fiatalkorában beletelt egy időbe, amíg megértette, milyen egészen különböző okokból használják a beszé-

lők ezt a hazug körülírást, miért nem nevezik nevén azt a bűncselekményt, amely a mondat alanyát meggátolja a visszatérésben: a gyilkosságot.

Porzsolt Zoltánról még annyi sem hangzott el, hogy nem jött vissza. Történetünk szereplője azt és csak azt hallotta róla, hogy szőke kishű volt. Most viszont az is kiderül a kárrendezési hivatal értesítőjéből, hogy volt neki egy élete, amelyet elvesztett. Ahogy a lakáskulcsát vagy a pénztárcáját is elveszti némelykor az ember.

„Hatvanegy évvel ezelőtt elvesztettem jó állapotban lévő, alig használt életemet. A becsületes megtaláló pénzjutalomban részesül.”

A jelen történet szereplője megírta egy rövid levélben a kárrendezési hivatalnak, hogy ő nem kérte az életvesztés miatti kártérítést, és azt nem is hajlandó elfogadni. Elvégre nem találta meg az elvesztett életet, így nem is szolgáltathatja vissza.

Válasz nem érkezett.

Telt-múlt az idő, és Por Zsolt lassacskán elfeledkezett az egy palack pezsgő vagy egy pár bakancs áráról, sőt még arról is, hogy lett volna neki egy apai nagybátyja, de mégsem lett, mert elvesztette az életét valahol Szilézia és Galícia között, egy gázkamrában.

Való igaz, a kártérítést Por Zsolt nem kérte. Azaz nem ő kérte. De attól még a kérelem létezett. Be volt adva. Nagynénje, Magda néni adta be, még Por Zsolt apja halála előtt, mert Porzsolt Árpád aláírása is szerepelt a beadványon, és Magda néni mindkettőjük nevében fogalmazott.

A családban Magda néni volt az ügyintéző. Magda néni két dolgot tudott: spórolni és ügyeket intézni. Ő maga azt mondta mindenkori céljáról, hogy „kitapossa”. Erőszakos, rámenős természetű volt, ellentétben öccsével, Árpáddal, akit gyámoltalan, már-már pipogya emberként tartottak számon.

Amikor Árpádnak egy ismerőse egy bizonyos összeggel tartozott, és nem akarta megadni, Magda néni kitaposta belőle. Addig telefonált az öccse ismerősének, járt a nyakára, kereste fel otthonában és munkahelyén, amíg az illető – Magda néni jelenlétében! – vissza nem szolgáltatta Árpádnak a pénzt.

A telefonvonalat is Magda néni taposta ki. Akkoriban szinte lehetetlen volt privát telefonhoz jutni. Akiknek mégis volt, azok vagy a párt- és államapparátus vezetői vagy ilyen vezetők kliensei voltak, és protekcióval szereztek. Lehet, hogy Magda néninek is volt efféle összeköttetése, de ő nem ezzel dicsekedett, hanem azzal, hogy kitaposta a telefont. Először saját maguknak. A férjét Vékony Tamásnak hívták: sovány, hallgatag, rosszkedvű ember volt, aki szereplőnket mindig a teljes nevén szólította, és mindig ugyanazt kérdezte tőle: „Na, hogy megy a tanulás, Porzsolt Ernőke?”

Aztán, ahogy jó testvérhez illik, Magda néni az édes öccsének is kitaposta.

Bement a postára, a telefonvonal-gazdálkodási főosztályra. Kidobták. Visszament. Beadványokat írt az öccse nevében, Ernő apjának csak alá kellett írnia őket. Bement a kerületi tanácshoz, ahol volt egy ismerőse, aztán bement a kerületi pártbizottsághoz is, ahol rögtön összeismerkedett valakivel.

Egyszerre csak megjelent egy szerelő Porzsoltéknál, és másnap már csengett a lakásban a telefon. Igaz, nem fővonal volt, hanem csak úgynevezett „ikervonal”, és az ismeretlen ikertárs miatt néha órákig lehetetlenség volt telefonálni: de akkor is, telefon volt, megvolt. Porzsolték gyorsan rákaptak az otthoni telefonálás ízére.

Vékonyné hasonló energiával taposta ki a személyautót, amelyre máskülönben évekig várni kellett, saját maguknak egy Trabantot, Porzsoltéknak egy Zsigulit. Kitaposott minden olyan árut, amelyet akkoriban hiába keresett a gyanútlan vevő: hentesnél a májat, vegyesboltban a sört, villamossági üzletben a zseblámpaelemet. A vadonatúj női biciklit akkor taposta ki a lányának, Matildnak, amikor használt kerékpárt is alig lehetett szerezni.

A rendszerváltás után elhatározta, hogy a kártérítést is kitapossa. Szavajárása volt: „Ami jár, az jár.” Mondogatta: „Nehogy már bennük hagyjam azt a kis pénzt!” Nem nevezte néven, kik azok a „bennük”.

Először a férje, Tamás bácsi szülei kerültek sorra. Őket a nyilasok 1944 karácsonyán valahol a pesti oldalon belelőtték a Dunába. Sietni kellett velük, mármint az életvesztésükhöz kapcsolódó kérelemmel, mert Tamás bácsi betegeskedett, és Magda néni aggódott, hogy meghal, mielőtt a kérelmet befogadja a hatóság.

Tamás bácsi egyik bátyja Ukrajnában munkaszolgálatosként aknát szedett, és felrobbant. A kártérítéshez bizonyítani kellett, hogy előzőleg nem részesült balesetvédelmi oktatásban, és nem kapott aknakereső felszerelést. Ez beletelt egy időbe, de Magda néni kitaposta a bizonyítékként szolgáló iratokat is.

Tamás bácsi másik bátyját egy szigorúan őrzött menetben elindították Ausztria felé, de Komáromig sem jutott el, mert útközben egy cső kukorica miatt, amelyet az előzetes figyelmeztetés ellenére letört az országút szélén, félreállították és agyonlőtték.

Volt egy nővére is Tamás bácsinak, ő egyszerűen csak „eltűnt”. Magda néni addig nem nyugodott, amíg fel nem hajtott egy túlélőt, akiből kitaposta a tanúvallomást, hogy Vékony – azaz Weich – Elzát sáncmunkára vitték, ahol fertőző bélgyulladást, úgynevezett ukrán betegséget kapott, és belehalt.

Ezt követően Magda néni a saját és az öccse szülei – Porzsolt Ármin és Etelka – életvesztése után járó kártérítést intézte. Ők ugyanazon a vasúti szerelvényen utaztak Szilézia és Galícia határvidékére, amelyiken Magda és a szőke kisfiú, és az utóbbihoz hasonlóan „ők sem jöttek vissza”.

Végül, egy kicsit később, Magda néni a kisebbik öccse, Zolika életvesztése kapcsán is benyújtotta a kártérítési kérelmet. Aztán meghalt.

Nagyobbik öccse – szereplőnk apja –, Árpád valamivel hamarabb, férje, Tamás kevéssel utóbb halt meg. Ő, amíg élt, az utcán is a felesége után haladt, mintegy a nyomdokaiban.

És most, alig öt év elteltével, megérkezik a kérelem kedvező elbírálása.

Por Zsolt, ha lett volna módja rá, megmondta volna Magda néninek, hogy nem helyesli ezeket a kártérítési igényeket. Azt a látszatot keltik, és annak a hazugságnak a fenntartásához járulnak hozzá, hogy káresetek történtek, olyanok, amelyeket meg lehet téríteni. Csakhogy ezt a véleményét nem fejthette ki, mert az utolsó tizenkét évben egyszer sem találkozott Magda nénivel, és telefonon sem beszélt vele. Magda néni, amíg Por Zsolt eljárt hozzájuk, egyetlen témáról volt hajlandó beszélni, arról, hogy a testvéreknek szeretniük kell egymást.

Ezt Por Zsolt évekig hallgatta, aztán egyszer közölte Magda nénivel, hogy nem akarja hallani többé. Soha többé. A következő látogatáskor Magda néni mégis kinyilatkoztatta, keserű szemrehányással a hangjában, hogy a testvéreknek szeretniük kell egymást. Mire Por Zsolt elköszönt, és ezután nem lépte át Vékonyék küszöbét többé. Soha többé.

Volt egy húga, akit nem szeretett, mert nem volt mit szeretni rajta. Gyerekkorában ő is azt hitte, hogy a testvéreknek szeretniük kell egymást, és ki tudja, talán még szerette is volna, bár Verán nem volt mit szeretni, ha Magda néni ezt nem parancsolja meg, és nem kéri számon annyira kíméletlenül. Ő azonban azt hitte, hogy a testvéri szeretetet ugyanúgy ki lehet taposni, mint a Csepel Tihany 26-os női biciklit a Corvin áruház kerékpár-részlegén.

Por Zsoltnak nem volt zenei hallása, nem tudott rajzolni, sem hat- vagy hétjegyű számokat fejben összeszorozni, egyvalamihez viszont volt érzéke: a szívós, makacs ellenálláshoz.

Most is, a jelen történetben ez az egyik oka annak, hogy nem hajlandó megjelenni dr. Tóth Éva közjegyző zuglói, Cházár András utcai irodájában. A közjegyző asszony ugyanis nemcsak őt rendelte be a megadott időpontra, hanem apja özvegyét, Pálmai Klárát is, továbbá Magda néni lányát, Vékony Matildot, és saját húgát, Porzsolt Verát. Ez utóbbival pedig nem szeretett volna találkozni. A másik két nővel sem igazán, de a húgával végképp nem.

Megírta egy rövid levélben a közjegyző asszonynak, hogy nem fogadja el az életvesztés miatti kártérítést, és nem megy el az irodába, ahová be van rendelve. Azt hitte, ezzel a levéllel is ugyanaz történik, mint a kárrendezési hivatalhoz intézett soraival: telik-múlik az idő, és nem érkezik válasz.

Tévedett.

Mindössze két nap múlva kapott egy tértivevényes levelet, amelyben dr. Tóth Éva kilátásba helyezi, hogy amennyiben az ügyfél nem jelenik meg a szóban forgó időpontban az adott címen, személyazonosságát igazoló okmánnyal és lakcímkártyával, akkor ő, közjegyzői jogaival összhangban, új időpontot fog kitűzni, amelyre az ügyfelet karhatalommal ve-

zetteti elő. Felhívja az ügyfél figyelmét, hogy a pótlólagos eljárás, valamint a hatósági elővezetés minden költsége az ügyfelet fogja terhelni.

Por Zsolt találgatta: mekkora összegről lehet szó? Mennyi lehet a rendőri elővezetés költsége? És a pótlólagos eljárásé? Nyilván több, mint egy üveg szerethető francia pezsgő ára, amennyit neki át kell vennie Zuglóban.

Megfordult a fejében, hogy érdemes volna megvárni az elővezettetést. Eltűnődött a magyar állam folyamatosságán. Porzolt Zoltánt csendőrök hurcolják a váradi gettóba, Porzolt Ernőt rendőrök vonszolják a zuglói közjegyzőhöz. Vajon meg is fogják bilincselni?

Aztán arra gondolt, hogy külföldre utazik az idézés elől, bár külföldön semmi keresni valója nem lett volna.

Aztán belátta, hogy mint olyan sokszor, ezúttal is végtelen túlerő áll szemben vele. Az imént azt írtam Por Zsoltról, hogy makacs volt. Hozzáteszem: sajnos megfélemlíthető is. A gyávaságot az apjától örökölte.

Megpróbálta, gyakran sikerrel, rákényszeríteni magát, hogy úgy viselkedjék, mintha nem volna gyáva, és hozzászokott, hogy határozott, erélyes döntéseket hozzon, de attól még gyáva maradt. Kierkegaard szerint épületes érzés annak belátása, hogy Istennel szemben sohasem lehet igazunk. A dán gondolkodó nem tudhatta, hogy van egy ennél is jóval épületesebb érzés: annak belátása, hogy a magyar állammal szemben sem lehet igazunk, semmi szín alatt.

Magam is emlékszem: 2005. december huszonkettedike, csütörtök volt. Az idő enyhe, a forgalom sűrű, a buszok zsúfoltak. Az állampolgárok utolsó bevásárlásaikat intézték. Az irodát könnyű volt megtalálni. Emeletes, de kertes házban volt, néhány lépésnyire az utca sarkán álló neogótikus templomtól.

A templommal szemben, az utca másik oldalán egy mozi állt valaha, de már legalább tizenöt éve lebontották.

Por Zsolt egy percre megállt a kapuban, hogy átgondolja, mit fog mondani azoknak a rég nem látott személyeknek, akiket kényszerűségből újra látnia kell. Erre próbált felkészülni annyi idő alatt, ameddig egy kicsit megbarnul a kenyérszelet a pirítóban, de csak a filmek jutottak eszébe, amelyeket a lebontott moziban látott húsz-huszonöt, harminc évvel ezelőtt. Például itt látta a *Mackenna aranya* című western, amelynek utolsó jelenetében – némi túlzással – összedől a világ, vagy legalábbis megnyílik a föld. Vállat vont, és megnyomta a kapucsengőt.

Az iroda az emeleten volt. Por Zsoltot kellemes meleg fogadta, de ő úgy érezte: túl van fűtve. Ő már odalent a kapualjban is kenyérpírtóra gondolt.

Klári felugrott az egyik karosszékből, két-három lépést tett felé, és pusztit nyomott az arcára. Klári az apja özvegye volt, ő viselte az apa gondját akkor is, amikor haldoklott. Por Zsolt akkoriban úgy látta: derekasan helytáll, és számára is váratlanul megenyhült benne az asszony iránti két és fél évtizedes harag. Az apa temetése után szívélyessé vált a viszonya Klárihoz: rendszeresen látogatta, néha még a gyerekeit is felvitte hozzá, az apa egykori lakására, ahová azelőtt egyszer sem tette be a lábát.

Klárinak szemlátomást jót tett az özvegyesség. Jól nézett ki, elegánsan ki volt sminkelve. Érződött, hogy minőségi parfümöt használ. Széles, kissé közönséges arca már-már szeretetreméltónak látszott. Senki sem gondolta volna róla, hogy fiatalkorában, mielőtt üzletkötővé képezték volna át, a rendvédelmi testületek közelékében szolgált. Érdeklődött Zsolt hogyléte iránt, aztán elhallgatott.

A másik karosszékből Vékony Matild ült, Magda néni lánya. Ijesztően meghízott, amióta Por Zsolt utoljára látta. Meg is öregedett. Üveges tekintettel bámult a semmibe, unokatestvérét nem kívánta észrevenni. Zsolt odabiccentett felé, Matild erről sem vett tudomást. Egész életében könyvelő volt, mint az anyja, de vele ellentétben, nem ment férjhez. Mégis született gyereke, egy fiú, mégpedig egy olyan férfitől, aki nem volt hajlandó elválni Matild miatt. Így viszont a kis Oszkár apa nélkül nőtt fel, Matild pedig még a férfi ki-létét sem árulta el neki.

Igaz, a férfi sem volt különösebben kíváncsi az általa nemzett Oszkára. Nyilván adtak neki éppen elég vesződséget a törvényes házasságából született gyerekek.

Magda néni egyik ismerőse hajlandó volt Oszkárt a nevére venni, vagy inkább a nevét adni az apasághoz, így hát Vékony Oszkár, ha szembekerült az „apja neve” rovattal, beírhatta: „Fenyő Lajos”. Egyébként Fenyő Lajos ugyanúgy nem törődött vele, ahogy vér szerinti apja sem, egy bizonyos Andor.

Oszkárnak kisgyerekkorában sokféle testi gyötrelemben volt része. Gyakran hányt, és majdnem mindig fáj a hasa. Kiderült, hogy glutén- és laktózérzékenységre szenved, és szigorú diétára kötelezték az orvosok. Az iskolában tornafelmentést kapott, mert vékonyak voltak a csontjai. Már kisebb ütéstől, eséstől is eltörhettek, néhányszor csakugyan el is törtek.

Oszkár – vagy ahogy Matild becézte, Macika – időközben felnőtt. Por Zsolt annyit tudott róla, hogy váratlanul külföldre költözött, és nem tudatta az elérhetőségét az anyjával. Matild nem adta fel: szívós kutatómunkával kiderítette Macika e-mail címét, és akkor egy darabig üzenetekkel bombázta a fiát. Soha, egyetlenegyszer sem kapott választ.

Így tehát Matild most már jó néhány éve egyedül van. Nincs neki senkije. Nem csoda, hogy ilyen csúnyán elhízott.

A két karosszéktől egy kissé távolabb volt egy kanapé. Azon is helyet foglalt valaki, de őt Por Zsolt nem tudta szemügyre venni, mert az előszobának az a sarka gyengébben volt megvilágítva, mint a karosszékek. Kinyílt az egyik ajtó, és előbukkant egy szemüveges, bordó kiskosztümös nő. Azt mondta, hogy még néhány perc türelmet kér. Ő volt a közjegyző. Máriss visszahúzódott a szobájába.

A kanapén ülő személy télikabátot viselt, noha izzasztó meleg volt. Ez egy hosszú, barna posztókabát volt kapucnival, amely nagyjából eltakarta az arcát. Ezáltal egy kicsit Anonymus ércszobrára emlékeztetett, a Vajdahunyad-vár bejárata előtt. Persze a hasonlóság mindjárt véget is ér, mert a posztókabátos személy, ellentétben a szoborral, hangot bocsát ki magából, hol nyüzsisítésre, hol szörcsögésre emlékeztető hangot. Ezt időnként lihegés, zihálás szakítja meg.

Továbbá mozog is. Rázkódik a felsőteste. Kezébe temeti az arcát, így az sem látszik belőle, amit nem takarna el a kapucni. Ujjai közt valami folyadék csepeg, csurog. Talán könny, talán takony.

Ő volt Porzsolt Vera.

Por Zsolt közelebb lépett hozzá, de Vera hárító mozdulatot tett. Most már látszott az arca is. Elázott, felpuhult arc volt, mégis az összeaszalódottság benyomását keltette.

Aki ennyire ki van száradva – gondolta Zsolt –, az ne hullasson könnyeket.

Hét évvel ezelőtt, az apjuk temetésén látta Verát utoljára, de csak messziről, és csak röviden, mert Vera nem fogadta a köszönését. Utoljára húsz éve, 1985 őszén beszélt Verával, és az a beszélgetés a legkevésbé sem volt barátságos.

Legfőbb ideje, hogy a sírásról is mondjak egyet és mást. A sírás – pontosabban a sírás mellőzése – fontos szerepet játszott a férfi életében. Évtizedekkel ezelőtt, egy januári napon történt egy esemény, amelynek során az akkor nem egészen tizenöt éves Ernő nem volt hajlandó sírni, noha környezete ezt elvárta, sőt megkövetelte volna tőle. Ezen a napon egyik pillanatról a másikra vége szakadt Ernő gyerekkorának.

Röviden fel kell idéznem ezt a napot, noha eltérít fő témánktól és célunktól, az életvesztés miatt ránk váró kártérítéstől, mert így fogjuk a maguk teljességében megérteni azokat a furcsának látszó érzelmi viszonyokat – pontosabban az ilyen viszonyok pusztulását –, amelyek a Magda néni beadványaiban előhozott életvesztések nyomán kirajzolódnak.

Magam is emlékszem: 1974. január huszonharmadika szerdára esett. Por Zsolt, illetve akkor még Ernőke, iskola után trolibuszra ült, és elment a Kacsóh Pongrác úti lakótelepre, ahol Edit néni lakott, aki németre tanította.

Edit néni Ernőke nagymamájának volt az unokatestvére. Hasonlított is rá. Mindössze három évvel volt fiatalabb Nagymamánál. (Nagy kezdőbetűvel írom, mert ez lesz a tulajdonképpeni neve.) Kedvezőbb körülmények között nevelkedett, mint rokona, és sze-

rencséje is volt: a numerus clausus nevű jogfosztó törvény ellenére tanári diplomát szerezhetett a szegedi egyetem bölcsészkarán, ahol megismerkedett Radnóti Miklóssal, Ortutay Gyulával és más hírességekkel. Radnótiné Gyarmati Fanni egy kicsit féltékeny is volt miatta, mint nemrég közreadott naplójából kiderül.

Székel, illetve Steiner Edit akkor még nem volt keményvonalas sztálinista, az csak a háború után lett belőle. Az 1950-es évek haragos fanatizmusát viszont később is megőrizte. Ugyanazzal a megvetéssel emlegette a megalkuvó Tutust – így becézték Ortutayt baráti körben –, mint amellyel felróta Kádár Jánosnak, hogy rosszul szabott öltönyt visel, és intézkedés nélkül tűri, hogy a Játékkártyagyár homlokzatáról felújításra hivatkozva már két hete eltávolították a vörös csillagot, amelyet persze azóta sem helyeztek vissza.

A megvetés nem gátolta meg Edit nénit abban, hogy időnként protekciót kérjen Tutustól, aki még rendelkezett egykori befolyásának egy részével, és többnyire meg is próbált segíteni.

Ernöke nem kedvelte Edit néni óráit. Edit néni folyamatosan büntetett. Minden németóra hatvanperces megrovás volt. Ha Ernőke eltévesztett egy névelőt, vagy nem jól alkalmazta a melléknévragozást, azt ő személyes sértésnek tekintette.

A növendék egyszer azt hitte, hogy a „nyúl” nőnemű szó. Látva Edit néni sértődött, szemrehányó arcát, rögtön korrigált: „Jó, akkor legyen *der Hase*.” Mire Edit néni felcsatant: „Neked az mindegy?!” Ha Ernőke egy-egy tréfával próbálkozott, Edit néni úgy nézett rá, mintha egy giliszta szólalt volna meg. Ha egy zacskó savanyúcukorral próbálta javítani a hangulatot, az idősödő asszony éles hangon tette fel a kérdést: „Willst du mich damit füttern? Ist das dein Ernst?” Azaz, körülbelül: „Ezzel te engem takarmányozni akarsz? Komolyan gondolsz?” Azt a humoros kétértelműséget persze nem adhatom vissza, hogy az „Ernst” nemcsak komolyságot, hanem Ernőt is jelent. Edit néni talán észre sem vette, hogy nyilván akarata ellenére, egy vicces szójáték csúszott ki a száján.

Máskor egyszerűen csak annyit mondott, ha a fiú cukorkával merészelt kísérletezni, hogy semmitől sem irtózik annyira, mint a zörgő celofánzacskótól. Moziba is azért nem jár, mert mihelyt meghallja a háta mögött a celofánzörgést, elmegy a kedve az élettől. Arról nem szólva, hogy manapság már a szovjet filmgyártás terén is olyan ideológiai lazaság van, mintha Moszkvában visszaállították volna a kapitalizmust.

Aznap, január huszonharmadikán, szerdán Edit néni feltűnően barátságos volt. Mosolygott. Megsimogatta Ernőke arcát. Ehhez hasonló kedveskedés eddig még nem fordult elő Nagymama unokatestvérénél. De ezzel még nem fejeződtek be a kellemes meglepetések! Edit néni karonfogta Ernőkét, és kiment vele a konyhába. Elővett a hűtőből három tojást. „Sütünk egy kis rántottát” – mondta –, „mert elképzelhető, hogy mostantól egy darabig nem fogsz enni.” A rántotta mellé kiflit is adott.

Ernöke mindezt nem értette. Amilyen felkészületlen volt, még mindig nem fogott gyanút. Egyszerűen csak hálás volt. Úgy látszik, félreismerte Edit nénit, aki sokkal jóságosabb, mint ő hitte, és aki megérezte, hogy ő éhes, mert csakugyan nem ebédelt.

Kapott a rántotta és a kifli mellé egy pohár vizet is. Arra gondolt, hogy a vizet majd még külön meghálálja Edit néninek.

Éppen lenyelte az utolsó falatot, amikor csengettek.

Az ajtóban egy ötvenéves férfi és egy hatvanöt éves asszony állt, Porzsolts Árpád – őt már ismerjük – és özvegy Frank Tivadarné született Kardos Amália. Ő a Nagymama, akit nagy kezdőbetűvel írok, mert a pozíciója egyszersmind a neve is.

Ernöke meglepődött. Furcsállta, hogy az apja és Nagymama együtt mutatkoznak. Meglehetősen utálták egymást. És most itt állnak egymás mellett az ajtóban. Mit keresnek ezek itt, amikor neki németórája van?

Legalább öt másodpercbe telt, amíg rájött, hogy ma nem lesz németóra. Helyette lesz valami más. Körülbelül sejtette már, micsoda, de a sejtelmet nem fogalmazta meg, én pedig ezúttal nem siethetek a segítségére, ahogy a német szavakat sem tanulhatom meg helyette.

Az autó – a rendőrkek Zsiguli, amelyet Magda néni taposott ki Porzsoltséknak – ott parkolt egészen közel. Ernő a hátsó ülésen megpillantotta Verát, aki akkoriban tízéves volt, és ő már akkor sem szerette. Most mégis kénytelen volt odaülni mellé, mert máshol nem lett volna hely.

Ólomszürke, sötét nap volt. A kocsí áthaladt a vasúti felüljárón. A vágányok fegyelemzetten voltak szürkék, az oldalt sorakozó építmények elhanyagoltan. Látszott a Vidám Park: a mozdulatlan óriáskerék és a dermedt hullámvasút. Nagymama és az apa egész úton nem szólt egy szót sem. Vera időnként megkérdezte: „Mikor érünk már haza? Mikor érünk már haza?”

A kérdés már csak azért is fölösleges volt, mert Porzsoltnék közel laktak a Városligethez, amely a felüljáró után következett. Az egész autókázás legfeljebb tíz percig tartott.

A lépcsőház sötét volt, a világítás nem működött. Az előszoba ugyanolyan sötét volt, mint a lépcsőház, ráadásul keskeny is, mert kétoldalt egy-egy plafonig érő, hosszú ruhásszekrény foglalta el a helyet, úgy, hogy egyszerre csak egy személy fért el közöttük. Ezért a négy családtag libasorban vonult be a nagyszobába, ahol egy árnyalattal világosabb volt a félhomály.

A család ötödik tagja nem volt jelen.

Ernő a villanykapcsoló felé nyúlt, de Nagymama lefogta a kezét.

„A mai napon” – szólalt meg az apa (alig hihető, de tényleg így mondta: „a mai napon”) –, „a mai napon Anyukátok a Péterfy Sándor utcai kórházban szívelégtelenség miatt meghalt.”

Por Zsolt évekkel később megtudta, hogy Porzsoltné született Frank Sára nem „a mai napon”, hanem valójában már január 21-én, hétfőn halott volt. Az apa tehát ebben a tekintetben hazudott. Valószínűleg hazudott a halálnemet illetően is, de Por Zsolt sohasem tudta meg, mi volt a halál tényleges közvetlen oka.

Estefelé, amikor egymást követték a hívások azon a telefonvonalon, amelyet Magda néni taposott ki Porzsoltnéknak (Ernő már nyúlt a csatlakozó után, hogy kihúzza, de Nagymama ismét lefogta a kezét), az apa gépiesen hajtogatta: „Végzetes gyógyszeresztörténet... véletlenül... Végzetes gyógyszeresztörténet... véletlenül...” Már a hanghordozásán is érződött, hogy valótlant állít. Frank Sára gyógyszerész volt, huszonkét éve dolgozott különböző patikákban. Ki van zárva, hogy véletlenül összecserélte az egyik gyógyszert a másikkal, és ebbe halt bele.

Ha megmérgezte magát, akkor szándékosan tette, és hozzáértőként valószínűleg úgy választotta meg a mérget, hogy őt aztán semmiképpen se lehessen megmenteni.

Vagy ha valami mást követett el önmaga ellen, az is szándékos cselekedet volt, nem pedig véletlen.

Hogyan lehet öngyilkos az ember egy közepes méretű pesti bérlakásban? Ernőke sorra vette és egymás után elvetette a lehetőségeket. Az ereit nem vághatta fel, mert annak nyomai maradtak volna. Az ablakon nem ugorhatott ki, mert annak szemtanúi lettek volna. Túl sok további lehetőség nem marad.

Két nappal korábban, hétfő este, amikor Ernő végre hazamehetett, és belépett a durva roncsolással felfesztett bejárati ajtón, azt kellett hallania, hogy az anyját egy-két napra kórházba vitték. Megfordult a fejében a kérdés: mit fog mondani a történetekről az anya, amikor majd egy-két nap múlva kijön a kórházból? Arra nem gondolt, hogy Frank Sára nem jön ki a kórházból. Élve legalábbis nem.

Csak hogy Ernőke a félhomályos nagyszobában nem gondolkozhatott azon, hogy mi történt tegnapelőtt, mert a bejelentés utáni pillanatban úgy tört ki a sírás, mint amikor a fürdőkádba zubogva megereszti a vizet. Azaz mégsem egészen úgy, mert a kádba zúduló víz többnyire tiszta, ő pedig szennyesnek érezte a zokogást. Hátrább lépett, és száraz, részvétlenül szemmel figyelte a három személyt – az öregasszonyt, a középkorú férfit és a gyereklányt –, amint imbolyognak, támolyognak, összekapaszkodnak, és közben vinnyognak, szípnak, időnként kifújják az orrukat.

Azok egyszerre csak hátrafordultak. Csodálkozva méregették Ernőkét.

„Hát te nem sírsz?” Ezt az apa kérdezte, elcsukló hangon.

Nem, neki nem volt sírhatnékja. Inkább a gyomra fordult fel. Kirohant a vécére, és kihányta Edit néni rántottáját a kiflivel együtt. Amikor visszatért a szobába, az apa magához ölelte. Akkoriban Ernő már valamivel magasabb volt az apjánál. Most azonban kétrét görnyedt az ölelésben, így tehát az ő arca volt lejjebb, és érezte, hogy az arcára langyos könny-

cseppek hullanak. Még sohasem látta az apját sírni. Már-már meghatottság fogta el. Ugyanakkor úgy érezte, hogy az apa csak jól felfogott kötelességét teljesíti, amikor könnyeket hullat.

Megint felfordult a gyomra, de már nem volt mit kiokádnia.

„Hát te ilyen erős vagy?” Ezt is az apa kérdezte, és közben ismét megbicsaklott a hangja.

Nem, ő nem érezte magát erősnek. Ő csak azt szeretne volna tudni: ki a felelős? Ha többen vannak, akkor hogyan oszlik meg a felelősségük?

Erre a kérdésre három személy válaszolhatott volna.

Az egyik: Nagymama. Őt Ernő éveket át bombázta kérdéseivel, özvegy Frank Tivadarné pedig éveken át kitartóan és leleményesen hazudozott. Végül Ernő, ekkor már Zsolt, számára is némileg váratlanul, úgy döntött, hogy soha többé nem találkozik Nagymamával, és ebből adódóan kérdéseket sem tehetett fel neki többé.

A másik: Porzolt Árpád, az apa. Neki nem lehetett kérdéseket feltenni. Nem volt rá alkalom. Por Zsolt harminckilenc éves volt, amikor meghalt az apja. Ezalatt a harminckilenc év alatt soha, egyetlenegyszer sem beszélgettek. Utóbb, miután az apa összeházasodott Klárral, soha, egyetlenegyszer sem maradtak négy szemközt. Mindig jelen volt egy harmadik személy, többnyire Klári vagy Vera, néha mindkettő. Ilyen alkalmakkor a társalgás vagy inkább szóváltás motorja a két nő közt hol parázsló, hol fellobbanó gyűlölet volt. Szereplőnknek ilyen körülmények között eszébe sem jutott, hogy az első feleséggel, főleg annak halálával kapcsolatban kérdéseket tegyen fel.

Végül egyszer, egyetlenegyszer mégiscsak eltölthetett körülbelül háromnegyed órát kettesben az apával. Porzolt Árpád éppen haldoklott, Klári pedig valamilyen ürüggyel távozott a lakásból. Por Zsolt lassan, körülményesen fogalmazta meg a kérdéseket, pedig mindössze arra lett volna kíváncsi: mi történt, és ami történt, miért történt?

Már csak azért is nehezen ment a kérdések megfogalmazása, mert a televízió be volt kapcsolva. Egy riport- vagy dokumentumfilm volt adásban arról a népes munkacsoportról, amely Ruandában, közvetlenül az 1994-es népirtás után, iparkodott megmenteni az ország területén élő hegyi gorillákat, ugyanis divatba jött a bebalzsamozott gorillakézből készült hamutartó. Orvvadászok árusították a helyi piacokon.

A munkacsoport őserdő felé vezető útját is mutatta a kamera. Az országút szélén éhségtől vagy betegségtől legyengült, csont és bőr emberek százai hevernek, egyik-másik még mozog. A munkacsoport vezetője angolul mondja (feliratozva is van): „ezeken a szerencsétleneken sajnos nem tudunk segíteni, mert akkor nem jutnánk el a gorillák élőhelyéig, és különben sincsenek meg az embermentéshez az eszközeink. Egyébként is, emberből korlátlan a létszám, gorillából viszont már csak igen kevés akad. Elsősorban őket kell megmentenünk.”

Az apa, amint az ágyban feküdt, ugyanolyan csont és bőr volt, mint a képernyőn látható, korlátlan létszámú haldoklók. Fekhetett volna az országút szélén is, nem most, hanem 1944 vége felé, de nem így alakult, mert egy óvatlan pillanatban megszökött a halálmenetből, és védelmet remélve jelentkezett a szovjeteknél, akik berakták egy másik halálmenetbe, amely az úgynevezett szocialista fejlődést volt hivatott építeni.

Arra a kérdésre, hogy mi történt, és ami történt, miért történt, a haldokló, mintegy kitérve a kérdés elől, a szülőfalujáról kezdett beszélni, ahonnét 1944 kora tavaszán behívták munkaszolgálatra, és ahová az élet hátralevő részében nem tért vissza többé. Soha többé. Majd hirtelen sírógörcsöt kapott. Miközben zokogott, bocsánatot kért a fiától a gyengeségeért. Por Zsolt megsajnálta az apját, nem faggatta tovább. Utóbb megbánta, hogy ennyire elnéző volt, de később már nem hozhatta helyre a tévedését.

Ez volt a második és egyben utolsó eset, hogy Por Zsolt az apját sírni látta.

És volt még egy személy, aki megmondhatta volna, mi történt, és ami történt, miért történt. Ő dr. Szathmáry Péter volt, Frank Sára kezelőorvosa. Azokban az években, amikor Ernő anyját endogén eredetű depresszióval kezelte, Szathmáry a negyvenes évei közepén járt.

Por Zsolt magas termetű, erőteljes alkatú, jóképű férfira emlékezett vissza. Felesége és két kisgyereke volt, egy lány és egy fiú.

Már ebből az apró adalékból sejthető, hogy a két család között privát kapcsolat alakult ki. Nyaranta Szathmáryék gyakran meglátogatták Porzsolték leányfalusi nyaralóját, ahol a gyerekek együtt játszottak. Azaz Vera olyan látványosan ki nem állhatta az orvosék vele nagyjából egyidős lányát, Esztit, hogy inkább csak Ernő játszott a két vendég gyerekkel, noha egy kicsit ő is unta őket.

Dr. Szathmáry eredetileg agysebész volt. Az 1960-as évek elején fordult figyelme az elmekórtan felé. Nemzetközi szakfolyóiratokban publikált, külföldi konferenciákon vett részt, legalább három nyugati nyelven tudott, és persze oroszul is. Mindezt Ernő anyja a legnagyobb elragadtatással ismételte, amikor Szathmáryék egy-egy látogatása után magukra maradtak.

Por Zsolt utólag jött rá, hogy ezek az áradozások az apáról is szólnak, sőt, elsősorban róla. Bezzeg Porzsolt Árpádnak nincs doktori címe. Még diplomája, sőt még érettségi bizonyítványa sincs. Nem tehet róla, hogy nem tanulhatott, de akkor sincs. Bezzeg ő nem beszél idegen nyelveket. Bezzeg ő nem utazgat külföldre hivatalos kiküldetésben.

Bezzeg dr. Szathmáry Péter majdnem két méter magas, miközben Porzsolt Árpád százhetven centiméter sincs!

Egyszer az is kiderült, hogy dr. Szathmáry egyik dédapja honvéd ezredes volt a szabadságharcban, apja pedig nagyívó, kártyás, mulató kedvű ember. Az orvos hangot adott azon aggodalmának, hogy kisleány, Gézuka, amilyen akaratos, talán örökölni fogja ezeket a tulajdonságokat. Úgy bizony, a Szathmáryak egy régi nemesi család. Péter bácsi – Frank Sára így emlegette az orvost a gyerekei előtt –, Péter bácsi egy igazi, vérbeli magyar úr!

Ernő már akkor, tizenhárom évesen megértette, hogy az anyja szerelmes az orvosba. És mintha Szathmáry sem lett volna közömbös az anyja iránt. Ezt a fiú már nem egészen értette, elvégre az orvos felesége, Eszti néni csinosabb volt az anyjánál, talán valamivel fiatalabb is.

Egyszer, egy leányfalusi látogatás alkalmával Ernő észrevette, hogy az orvos iszik néhány kortyot egy jaffaszörppel teli pohárból, aztán a poharat leteszi maga mellé az asztalra. Az anyja pedig néhány perccel később fogja ugyanazt a poharat, és kiissza. Továbbá észrevetete, hogy ezt a mozdulatot nemcsak ő látta meg, hanem Eszti néni is.

Kínosan érezte, szégyellte magát.

Talán e hajdani kínos érzés miatt nem akarta megkeresni dr. Szathmáryt. Vagy talán bűnrészesség tartotta az orvost abban, ami történt, noha nem tudhatta, hogy egészen pontosan mi történt. Mindenesre nem kívánta viszontlátni az egykori Péter bácsit. Sokáig arra gondolt, hogy *joga van tudni*, mi történt, aztán – miután értesült róla, hogy dr. Szathmáry az ezredforduló körül szintén meghalt – arra gondolt, hogy most már ugyanígy *joga van nem tudni*, mi történt.

Erre hivatkozott – mármint arra, hogy tudni akarja, mi történt és miért – akkor is, amikor otthon Nagymama, az iskolában pedig Anikó néni számon kérte rajta a gyászt. Nagymamának az volt a kívánsága, hogy Ernő hordjon fekete karszalagot, de Ernő semmiféle karszalagot nem volt hajlandó hordani. Még jó, hogy nem nyilas karszalagot akar ráadni Nagymama! Ezt mondta. Mire Nagymama elsápadt, elhallgatott, és a karszalagról nem esett szó többé.

Anikó néni, az osztályfőnök pedig azt kívánta, hogy Ernő sírjon. Ő nem értette, miért olyan fontos ez a harmincas éveinek közepén járó nőnek, de az világos volt, hogy a sírás alattomos csapda, és a vesztét okozná, ha egyetlen könnyet is hajlandó volna hullatni. Nem ellenkezhetett nyíltan, de nem is fogadott szót.

Ilyesmiket mondott: „Anikó néni, kérem, a sírás olyan, mint az angol szövet: nem szabad csak úgy belevágni. Egy kicsit fel kell készülni rá.” (Ezt persze, mármint az angol szövetet, hallotta vagy olvasta valahol.)

Anikó néni idősebbnek látszott a koránál. Vastag, fekete keretű szemüveget és előnytelen frizurát viselt. Ismerkedéskor, az első osztályfőnöki órán, amikor minden tanuló beült valamelyik padba, kijelentette: az nem úgy van ám, hogy mindenki önhatalmúlag helyet foglal. Hanem úgy, hogy ő kijelöl egy öttagú ültetőbizottságot, amely az ő felügyelete alatt kidolgozza az ülésrendet, amelyről az osztályközösség demokratikusan szavazni fog.

Por Zsoltnak utóbb, visszatekintve iskolaéveire, mindig ez a szó jutott eszébe: „ültetőbizottság”.

A tanárnő hivatalos neve Ferenczfalvi Gyuláné volt. Nemrég vált el a férjétől, de megtartotta az asszonynevét. Ő vezette az iskolában a marxista vitakört, amelyet összeolvasztott az úgynevezett Elő-KISZ-szel, a Kommunista Ifjúsági Szövetség tagjelöltjeinek tartandó tanfolyammal. Tanárként oroszórákat tartott. Minden óra kezdetén kijelentette: ő tudja, hogy a tanulók nem kedvelik az orosz, de az orosz nyelv akkor is kötelező.

Az egyik szünetben, talán két héttel a haláleset után, amikor ötödszörre vagy tizedszerre noszogatta Ernőt, hogy végre sírja el magát, váratlanul megkérdezte: „és mikor lesz a temetés?”

Ernő azt felelte: „Most van.”

„Hogyhogy most?!”

„Ezekben a percekben. A mai napon, tíz és tizenegy óra között, az Új Köztemetőben.”

Anikó néni iszonyodva nézett rá. Kérdőre vonta Ernőt: miért nincs ott, miért nem keredzkedett el? Amikor pedig ott lenne a helye!

Ernő ennek az ellenkezőjét gondolta, azt, hogy nem ott van a helye. Addig nem vehet búcsút a kedves halottól, amíg nem tudja, hogy mi történt és miért. Nem kívánta végighallgatni azokat a közhelyeket és hazugságokat, amelyek majd nyilván elhangzanak a sírnál. Ha ugyan sírja van a halottnak, nem pedig urnája. Nem tudta, hová temetik az anyját, nem is érdekelte. Őt az érdekelte volna, hogy mi történt és miért. Az ő szeme száraz maradt, és ezzel a száraz tekintettel szeretne volna látni a tényeket. Szembe akart nézni magával az eseménnyel, annak okaival és felelőseivel.

Mindezt nem mondhatta Anikó néninek, akit már így is megbotránkoztatott a viselkedése. Ráadásul Anikó néni a maga módján szeretete őt, ő pedig a tanárnőt nem kedvelte és nem tisztelte, de ezt gondosan titkolnia kellett. Először is, büntudatot érzett. Anikó néni szeretete oktalan és értetlenkedő volt, de mégiscsak szeretet volt, ő pedig nem tudta, nem is akarta viszonzozni.

Ebből következett, hogy színlelnie kellett. Megvetette magát a színlelés miatt, ugyanakkor azt is tudta, hogy szüksége van osztályfőnöke jóindulatára, ha túl akarja élni a gimnáziumi éveket. Ezért így felelt: „Anikó néni, kérem, ma irodalomórán Balassi Bálintról van szó, nekem pedig ő a legkedvesebb költőm.”

Anikó néni csóválta a fejét. Azt mondta: „Szörnyű.” Szerencsére becsengettek. A tanárnő a sírást attól fogva nem erőltette, de még három évvel később, az érettségi banketten is felidézte 1974 első hónapjait, és szörnyülködött Porzolt Ernő szívtelenségén.

A szívtelenségről eszembe jut egy néhány hónappal korábbi esemény, amely szintén hozzátartozik az életvesztési viszonyok pontosabb megértéséhez.

Magam is emlékszem: 1973. október hatodika egy szombati nap volt. Ernőke aznap délután a *Mackenna aranya* című westernt látta, főszerepben Gregory Peckkel. Lenyűgözte a film utolsó jelenete, egy lovas üldözés, amelynek során meghasad a föld, és elnyeli az üldözőket, míg Mackenna, alias Gregory az utolsó pillanatban átugrat a hasadék fölé, övtáskájában aranyrögökkel, nyergében a békebíró szépséges lányával, akit ő szabadított ki a banditák karmai közül.

Egész úton hazafelé azon törte a fejét: miféle trükkel szimulálták forgatáskor a hegyomlást és a föld megnyílását? Azt ugyanis kizártnak tartotta, hogy a film kedvéért – mondjuk, robbantással – betemetnek egy egész kanyont.

Igazából a *Zabriskie Point* című filmet szeretne volna megnézni, egy olasz rendező munkáját, akire egy idősebb barátja szerint „nagyon érdemes odafigyelnünk”. Csakhogy az anyja eltiltotta ettől a filmtől, mert munkahelyén, a Szőnyi úti patikában úgy hallotta, hogy „kábitószer és tömegszex van benne”. Ezt mondta Ernőkének: „Amíg én élek, ezt a filmet nem fogod megnézni.” Ez a tilalom, vagy inkább jóslat, vagy még inkább fenyegetés különös visszatartó erővel bírt: Ernő nem volt képes rászánni magát, hogy titokban megnézze a *Zabriskie Point*-ot, amely a közelmúltbeli amerikai diákszavargásokról szól, de felnőtt barátja szerint legalább ilyen érdekes benne, amint egy látomásos jelenetben életre kel a címbe foglalt sivatagos táj.

Így tehát egy másik filmet választott, olyat, amelyben szintén életre kel az elhagyatott, sivatagos táj. Ez volt a *Mackenna aranya*, ebből volt hazatérőben.

Anyja izgatottnak látszott. A bemozdó hangjában is érezhető nyugtalanság vibrált.

Frank Sára rendszeresen hallgatta a Szabad Európát, időnként az Amerika Hangját is. Lelkesen, hangosan helyeselt a kommentároknak. Aztán gyorsan lehalkította a hangját, amikor eszébe jutott, hogy meghallhatják a szomszédok. Dühösen sziszegett, amikor a zavaró adók érthetlenné torzították a műsorvezető hangját.

Ezúttal nem volt mit helyeselnie. Lelkesedésre sem találhatott indítékot. A hírösszefoglaló arról tudósított, hogy a mai napon a kora délutáni órákban az arabok két irányból, Szíria és Egyiptom felől összehangolt támadást indítottak Izrael ellen. Csapataik nem ütköznek számottevő ellenállásba. Folyamatosan törnek előre mind a Sinai-félszigeten, mind a Golán-fennsíkon. A mai nap a zsidóknál ünnep – Jom Kippur, az Engesztelés Ünnepe –, éppen ezért választották az arabok ezt az időpontot. Izraelben ilyenkor nincs közlekedés, nem lehet a hadsereg tartalékos állományát mozgósítani. És ezúttal, nem úgy, mint 1967-ben, légielő szemponkjából is többszörös túlerőben vannak az arabok. A zsidó állam – mondta drámai hangon a hírolvasó – végső veszedelemben forog.

Ernő nem kedvelte anyjának azt az arckifejezését, amelyet a Szabad Európa hallgatásakor öltött. Azzal sem tudott mit kezdeni, hogy az asszony élesen elutasítja a fennálló rendet, a népi demokráciát, mert azt is látta, hogy nem tudja, mit szeretne a létező szocializmus helyett. Olyan berendezkedést, amelyet Svájcban látott, amikor egyszer kijutott? Itt, nálunk sohasem lesz kantonszövetség, sem pedig részvételi demokrácia. De még Suchard csokoládé sem lesz egyhamar! És bosszúsággal, viszolygással töltötte el, amikor látta, hogy Frank Sára aggódik, szorong Izrael miatt.

Tudatlanságon alapuló primitív, naív igazságérzet munkálkodott a tizennégy éves fiúban. A nap, október hatodikán Magyarországon gyásznapi volt, annak emlékére, hogy 1849 október 6-án bosszút álltak az osztrákok, miután a magyarokat megalázták az oroszok. Egyszer már győzhetnének a magyarok is – ez járt a fejében hazafelé menet, amikor nem a filmbelei betemetett kanyon rejtélyén töprengett.

Hasonlónak látta Izrael és az arabok harcát. Úgy hitte – meglehet, tévesen –, hogy hat évvel korábban, 1967-ben az arabok a szabadságukért harcoltak, Izrael pedig megalázó vereséget mért rájuk. Most, hogy újra kezdődött a háború, hallva az erről szóló tudósítást, az járt a fejében: egyszer már győzhetnének az arabok is.

Fennhangon kimondta, amit gondolt: „Egyszer már győzhetnének az arabok is!”

Anyja felállt a székből, megfordult, és teljes erővel arcul ütötte. „Nem tudtad, hogy te is zsidó vagy?” – rivallt rá. – „Nem tudtad? Hát akkor most közlöm veled!”

Ezt a felvilágosítást minősíthetjük egyrészt elhamarkodottnak, másrészt elkésettnek, és mindenképpen kevésbé szerencsésnek. Viszont ezt követően négy és fél hónappal Frank Sára okleveles gyógyszerész már halott volt.

Egy évvel később az akkor tizenhat éves Ernő a Lenin körúton járt, és látta, hogy a Zrínyi filmszínházban a *Zabriskie Point* című filmet vetítik, Michelangelo Antonioni alkotását. Jegyet váltott rá, megnézte. A moziból kijövet, nem is túlságosan hamar, talán a Blaha Lujza téren jutott eszébe, hogy a jóslat, amely szerint az anyja életében ezt a filmet ő nem fogja látni, igaznak bizonyult. ■ ■ ■

(Folytatása következik.)

[többnejűség]

A méterbe szerelmes,
ahogy a milliméterbe
és a centiméterbe is.
Ez a többnejűség
a négyzetméterben
kulminálódik,
és a szerelmet
új dimenzióba
emeli a köbméter iránt
érezett szexuális vágy.

A falakat nem szükséges
tapintani, hiszen forró
geometriáikkal
benyúlnak a bőr alá,
végighaladva a karok,
a mellkas és az arc síkján
egészen: s a receptorok
mélyében megfordulnak,
hogy összekapcsolódjanak
a tér testi képzetével.

A kilométer táguló combjai
és a nanométer vágya:
a mértékegység mindent elfed
és betakar. A testen
sarjadó távolságok finom szőrét
és a kocsonyás hangokat méri
az absztrakcióval;
amely felsebez, s kitolódik
egyre tovább
a fájdalomküszöb.

[elhúzódó házasság]

A repedezett bőrű két méterre lép el a fertőtlenítő szagútól. Egy kesztyű letépte magát a kézről, lemászott feketerigót játszani. A bokor alatt a kedvenc igéket ragozta egy maszk. Néhány nap múlva már mindkettő udvarol a szemétkosárnak. Házasság lesz ebből, angyali lakodalom a repedezett bőrűvel. Az örömeiben lepattogzó festék már nyalja is a szemétkosár genitáliáit.

[szivárvány]

a saját arcába zihál belülről
a tüdő végződéseiből
a betonarcba belekötött arcbeton
tüdőfoltos üvegtálcán felkínálja a halált
az arca fényében csupa omladék
apró zsilettpengék söpri le
az üveglapra tapadó párát
kibíráhatatlan a szelepek fékezése

[készletek]

a leheletünket visszakértük
az ablakról lecsurgó csöppeket
fogtuk fel lyukas zoknival
és irányítottuk
a pohárba

[a játék]

az idő úgy összesűrűsödött,
hogy arra figyeltek föl,
labdaként pattog az előszobában
de csak a gyerekek kezdtek vele játszani

a felnőttek új szobasportokat
találtak ki ebből a semmiből,
amelyben konkurencia nélküli lett
világbajnok mind

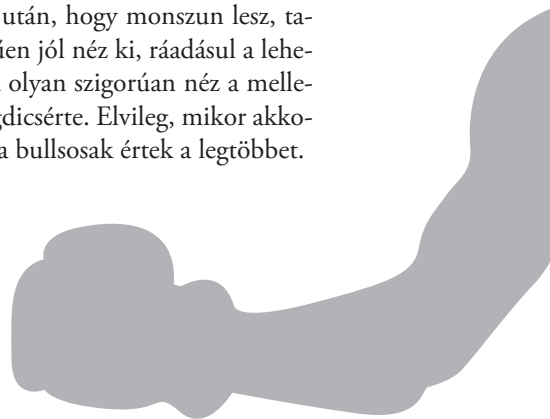
■ **Németh Zoltán** (1970): költő, irodalomtörténész, a Varsói Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *Állati férj* (2016).

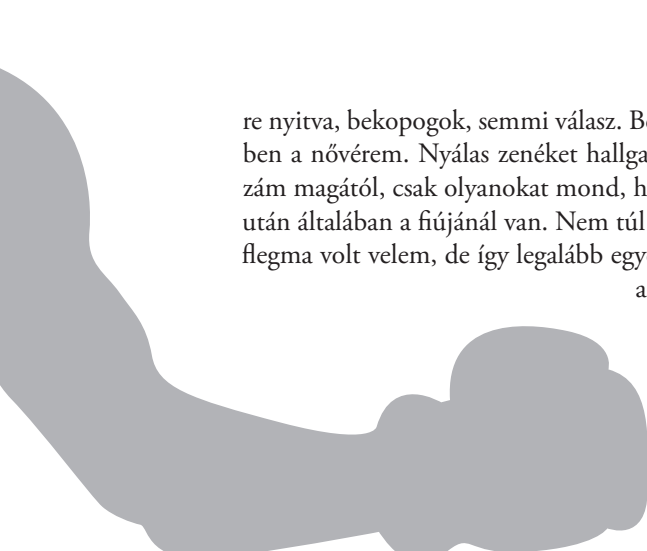

Elsődleges kiütési pont

Hazafelé tekerek, a hó az arcomba fúj, a láncok olajozatlanul nyikorognak. Ahogy mindig, mint egy karaván hajt el mellettem néhány autó, az ablakaikból a többi srác integtet felém. Mindegyik kocsi drágább, mint a miénk, mégsem néznek ki jobban. A következő elágazásnál élesen balra hajtanak, én jobbra. Nem bánom, hogy apa nem tud értem jönni. Úgy fogom fel, hogy ezzel a félórányi bicajozással is csak többet edzem a többiekénél. Ha heti egyszer-kétszer még futni is elmegyek, akkor sokkal jobb lesz az állóképességem. Nem mintha mindig jólesne. Ha a lábmunkára megyünk rá, egy-egy alkalom után majd' leszakad a combom, de úgy vagyok vele, hogy megéri. Sokat kell behoznom, a többiek már évek óta járnak, vagy legalábbis hónapokkal korábban kezdték, mint én. Most nem fáj semmim, csak a vállam és a felkarom zsibbad kicsit. Egytől tízig ismételtettük az alapkombinációkat, és mivel minden héten tartottunk egy hasonló edzést az elmúlt hónapban, ezt most bírom. A sparring mondjuk lefárasztott a végén rendesen. Megint Norbival kerültem össze, és bár ő sosem üt meg igazán, folyamatos a lábmunkája, a keze pedig egy pillanatra sem nyugszik. Olyan vele kesztyűzni, mintha egy vödörből öklömnyi köveket öntenének az emberre. Mégis úgy pedálozom hazafelé, ahogy csak tudok. Általában nem sietek, most viszont nem vagyok felkészülve az időjárásra, és egy új, nagyon vastag pulcsi van rajtam, olyan vastag, hogy az már inkább kabát, de az anyaga mégsem kabátszerű. Nevezzük dzsekinnek, a lényeg, hogy nem akarom, hogy elázzon. Előző nap kaptam, anyának vitték be a munkahelyére, a jobb darabok közül elhozhat ezt-azt, elvégre mi is nagycsalád vagyunk. Bár igaz... ha azt mondják be előző este a híradó után, hogy monszun lesz, talán akkor is ezt vettem volna fel, hiába nem vízálló. Egyszerűen jól néz ki, ráadásul a lehető legvagányabb logó van rajta: Chicago Bulls. A vörös bika olyan szigorúan néz a mellemen és a hátamon is, hogy azt még Renátó, az edzőnk is megdicsérte. Elvileg, mikor akkora volt, mint én, kosaras kártyákat gyűjtöttek a gyerekek, és a bullsosak értek a legtöbbet.

Ahogy hazaérek, a dzsekit a radiátor melletti fogasra teszem, majd felemelem a fűtést. A szürke felület betitka a havat, nedves, de úgy érzem, a tömés nem ázott át. Egy óra, és rendben lesz. Körbejárom a lakást. Apa és anya ilyenkor még dolgoznak, van néhány órám. Ha Laura sincs még itthon, enyém a lakás. A szobája résnyi-

re nyitva, bekopogok, semmi válasz. Benézek, üres. Ennek örülök. Nem bírom különösebben a nővérem. Nyálas zenéket hallgat, undok velem, és úgy alapvetően sosem szól hozzám magától, csak olyanokat mond, hogy „apa szólt, hogy mosogass el magad után”. Délután általában a fiújánál van. Nem túl szimpatikus arc, eddig bármikor találkoztunk, elég flegma volt velem, de így legalább egyedül tudok lenni. Átmegyek a konyhába, kinyitom a hűtőt. Nincs benne sok minden, anya majd munka után megy el bevásárolni, hét eleje van, ez általában ilyen. Nem baj. Csoda, de maradt még egy szelet a tegnapi pizzából. Mielőtt Laura megjelenne, és kijelentené, hogy az övé, beteszem a mikróba. Nem kapcsolom még be azonban. Előveszek egy dobozos tejet is, kitöltök egy nagy pohárral, és egyből megiszom. Újra töltök. Behozom a sporttáskámat az előszobából, és kipakolok belőle. A kesztyűt, amennyire lehet, szétnyitom, hogy szellőzzön, ilyenkor nem árt. A bandázst, miután gondosan elrendezem, a szárítóra teszem. Benyomom a tévét, egész jó műsor megy. Hiányérzetem van. Kesztyű, bandázs... persze, a fogvédő. Kiveszem a táska oldalzsebéből, majd a csapnál elmosom, és otthagynom száradni.

A tévé előtt állok neki. Ha nincs itthon senki, edzés után mindig átveszem az aznapi anyagot, hogy szilárdabban rögzüljön. Bár az alapkombinációkat sokat vesszük, erre is mindig rámegyek egy kicsit, hátha Renátó észreveszi, hogy gyorsan fejlődöm, és akkor tehetségesebbnek tart majd. Oda kell figyeljek azonban, mert mindig mondja, hogy nem jó, ha kezdők sokat gyakorolnak egyedül, elvileg hibás mozdulatokat is be tudunk ilyenkor rögzíteni a „motorikus reflexünkbe”. Renátó sokat használ ilyen kifejezéseket, és bár nem feltétlen értem, mit jelentenek, és nem is mindig emlékszem rájuk jól, a szövegkörnyezetben általában van értelme annak, amit mond. Ezt valahogy így használhatná: „Ne emeld meg ennyire a könyököd, folyamatosan tartsd védelem alatt az oldalad! Erre mindig figyelj, mert ha ez rosszul épül be a *motorikus reflexed*be, egy meccsen könnyen kaphatsz olyat a bordádra, hogy utána nehezebben veszel majd levegőt, és a karod is ösztönösen alacsonyan fogod tartani, így hamar kiüthetővé válsz.” Ez világos beszéd.

Úgy húsz percig gyakorlok, egyperces pihenőkkel. Nagyjából egy hónapja jártam edzésre, mikor Renátó elkezdett az alapkombinációkra tanítani, először egytől ötig, majd később hattól tízig is, ami már bonyolultabb. Ez például a nyolcas: jobb egyenes, bal egyenes, jobb egyenes kétszer, bal egyenes, jobb egyenes, bal felütés, jobb horog. Most nem hajtom meg, csak a mozgás rögzítése végett csinálom, lazán, fél szemmel még a tévét is nézem közben. Részben ez is a célom: hogy oda se kelljen figyelnem. Néha persze elrontom, ilyenkor az elején kezdem. Mire végzek, már elfogyott a tej, sajnos nincs másik, pedig kéne a protein. Szeretnék izmosodni, és a fehérje elvileg abban is segít, hogy gyorsabban regenerálódjon a szervezetem. Egy darabig nézem a tévét, megvárom, míg a szívem lenyugszik, és a tej is lemegy. Hamar megéhezem. Benyomom a mikrót, várok, kiveszem a pizzát, majd visszaülök a kanapéra. Mikor meghallom, hogy a nővérem ebben a pillanatban nyitja ki az ajtót, egyfajta nyugalanság, és ezzel együtt mégis furcsa öröm fog el. Tuti, hogy pályázott volna a pizzaszeletre, az illata be is járja a konyhát, az ajtó pedig nyitva, azonban a szelet már az én tányéromon van. Kényelmesen beleharapok, majd miközben rágok, átköszönök Laurának. A hangsúlyomból érezheti, hogy jó a kedvem, mert csak egy rövid, határozott és érzelmentes szíval válaszol, majd beront a szobájába, és becsukja az ajtaját. Fura.

Rajtam van a Bulls, már megszáradt, a szobámban kicsit hűvösebb van, jólesik, bár pólón kívül mást nem veszek alá, így nagyon kényelmes. Egy darabig az ágyamon fekszem, töltöm a telefonom, válaszolok néhány osztálytársamnak, majd egy új hobbimnak hódolok: a város főterére a múlt hónapban kiraktak néhány térfigyelő kamerát, és egy másikat is, amin online bárki megnézheti, hogy mi történik éppen arrafelé. Ha unatkozom, egy da-

rabig ezzel szórakoztatom magam, hátha meglátok egy ismerőst. Nincs szerencsém, abba-hagyom. Megnézek egy-két meccset, majd felteszek egy képet, amit még a teremben lőtt rólam az egyik srác, mikor épp a zsákon voltam. A bal felütés és a jobb horog közben kapott el. Renátó korábban nem szerette, ha bevisszük a terembe a telefont, de egyszer azt mondta, azért engedi mégis, mert mikor rajtunk van a kesztyű, úgysem tudjuk nyomkodni, az meg csak jó, ha kirakunk ezt-azt, és ezzel is motiváljuk magunkat. Sokat beszél a motivációról. Elvileg, ha igazán komolyan vesszük a boxolást, még pihenés közben is gyakorolnunk kell magunkban a kombinációkat, hogy rögzüljenek. Igyekszem megfogadni Renátó tanácsait, tehát egy darabig úgy aludtam el esténként, hogy az első ötöt ismételtetem fejben, de az már megy, szóval néhány hete hattól tízig viszem, de olyan is van, hogy mondjuk csak a kilencesre koncentrálok, amibe rendszeresen belezavarodom: bal egyenes, jobb egyenes, bal egyenes, jobb egyenes, bal egyenes, jobb felütés, jobb horog, bal egyenes, jobb felütés, jobb horog.

Rég aludtam ilyen mélyen délután, sőt, már kora este van, mire felébredek. Beteszek valami nyugisabb zenét, majd úgy hasít belém a hétfői angol szódolgozat gondolata, mint egy váratlan ütés. Apám alig két hete mondta, hogy csak addig kapok pénzt az edzésekre, amíg nem kezdenek el romlani a jegyeim. A kesztyűért és a bandázsért még javítanom is kellett, rendes boxcipőm még nincs, a sulis tornacsukám viszem át, egyelőre megteszi. Elhatározom, hogy egy részét megtanulom most, mert semmi kedvem az egész hétvégét ezzel tölteni. Néhány perc után azonban nem tudom folytatni, mert meghallom, ahogy a nővérem elsírja magát a konyhában. Mindig ezt csinálja, ha valamiért lecseszik. Egy egészen kicsit lejjebb veszem a zenét, de csak annyival, hogy ne tűnjön fel, hogy hallgatózom, majd még egy kicsit, mert nem értem, mi történik. Ekkor ösztönösen beugrik, hogy ennem kéne valamit, és valószínűleg már amúgy is éhes lettem volna, a pizza rég volt, és nem is sok. Ha fészko van a konyhában, akkor hosszú ideig nem mehetek ki kajáért, ezért ha valakik balhézni kezdenek a lakásban, általában megéhezem. Minden vita a konyhában végződik. Hallgatózom tehát, egyfelől kíváncsiságból, másfelől azért, hogy megállapíthassam, alkalmas-e még a vérmérséklet ahhoz, hogy kiugorjak, akár csak egy joghurtért is, mielőtt blokád alá kerül a hűtő, ráadásul a friss bevásárlás után. Mikor már nagyon halk, ki-kapcsolom a zenét. Igazából csak az zavar, ha anya kotnyelesnek tart, annak még örülök is, ha Laura tudja, hogy hallom, ahogy lecseszik. Mikor engem szid le apa a jegyeim miatt, ő néha még be is jön a konyhába, és leül a fotelre, mintha csak moziban lenne. Mert ő persze jó tanuló. A nővérem tényleg elég szemét tud velem lenni. Remélem, éhes volt délután. Anya viszont pontosan olyan szavakat használ, amikre az ember nem szívesen ront ki a szobájából. Nem is lecseszés ez, talán inkább vigasztalás, anya mégis ideges. A nővérem pedig ismét sírni kezd. Megint ugyanazt érzem, mint a pizzánál. Hogy egyszerre örülök, de azért rossz is. Sokszor érzem ezt Laurával kapcsolatban, hogy szinte jólesik, ha valami rossz neki, de közben mégsem akarom, hogy megtörténjen, mert kicsit azért mégis sajnálom. Aztán, ahogy kezdem összerakni, hogy mi történt, már inkább csak a rossz érzés marad.

Negyedikes koromban költöztünk ide, miután a pesti albérletünkre már nem tellt. Nem bántam, izgalmas kalandnak tűnt, csak arra nem számítottam, hogy a már özszeszokott osztályközösség mennyire elutasító lesz velem. Panaszkodni azért nem fogok nekiállni, nem volt vészes, sosem vertek meg vagy ilyesmi, egyszerűen csak versenyt űztek abból, hogy kifejezzék, mennyire nem tartozom közéjük. Ha például a tanárnő valami olyasmivel jött elő, hogy „azonnal mondjátok el, hogy ki volt az”, akkor akármi is történt, a többiek rendszerint rám kenték a dolgot, még akkor is, mikor egészen képtelenség volt, hogy én legyek az elkövető. Egyszer még osztályfőnöki figyelmeztetést is kaptam egy olyan rongálásért, amit valakik akkor csináltak, amikor én otthon voltam,

beteg. Laurával már akkor sem voltam jóban, de azért néha kénytelenek voltunk együtt mutatkozni. Ő vitt be reggelente, és a legtöbbször haza is kellett kísérjen. Hamar ráéreztem arra, hogy mikor a nővéremmel mutatkozom az iskolaudvaron, az idősebbek szokatlanul kedvesek velem. Főleg a fiúk. Így hát becsöngetés előtt húztam az időt, hogy még egy kicsit Lauráék társaságában lehessenek. A nagyok ilyenkor úgy szóltak hozzám, mintha én is hetedikes vagy nyolcadikos lennék. Hátha veregettek, olyan poénokon nevettek velem, amiket én nem is értettem, és ezt mindenki látta. Egyre több ilyen alkalom volt, és ennek hatására az osztálytársaim egyre inkább leszakadtak arról, hogy velem szórakozzanak. Laurát persze zavarta a jelenlétem, és ezt nem csak érezte, de ki is jelentette, valahogy így: „Ne égess, légyszíves, az osztálytársaim előtt.” Nekem azonban eszem ágában sem volt akkor már a nővéremet égetni. Egyik nap ugyanis sulis után megláttam, ahogy az egyik osztálytársa, aki általában kifejezetten jó fej volt velem, a kapu előtti buszmegállóban áll, én meg siettem volna haza, úgyhogy odamentem hozzá, nem tudja-e, merre van a nővérem. Tudta. Elhúzódott az órájuk, Laura még ebédelt, a srác ilyenkor nem várta ki a sort, hogy odaérjen edzésre. Milyen edzésre, kérdeztem. Nem válaszolt, csak levette a sporttáskáját, és előkapott belőle egy pár boxkesztyűt. Olyan illata volt, mint apa öveinek, és ahogy a kezemben tartottam, mintha egy fegyver lett volna nálam. A srác elnevette magát azon, ahogy a kesztyűktől leesik az állam, majd megkérdezte, ráérek-e délután. Ráértem. Bemutatkozott, „Norbi vagyok”, majd úgy fogott velem kezét, mint egy felnőttel. Azóta minden edzésen ott vagyok. A suliban amúgy sosem kellett verekednem azért, hogy tiszteljenek. Elég volt az, hogy a többiek tudják, boxolni tanulok. Néha láttak összeköszönni a nagyokkal, nem is akáráikkal, azokkal, akikkel nem szórakozik senki, és ez elég volt. Az osztálytársaim barátkozni kezdtek velem, és ugyanolyanná váltam, mint bármelyikük. Egyetlen kivétellel: már volt kiállásom.

Oda sem köszönök anyáéknak, egyszerűen csak felveszem a cipőm, és elindulok. Hideg van már kint, nyakig összehúszom a cipzárt a Bullson, az ökleim mélyen a zsebembe mélyesztem. Nem megyek messzire, de azért bő húsz perc séta elég soknak tűnik. Mégsem fádom. Mikor ideges vagyok, kevésbé érzem a hideget, ezt már máskor is észrevettem. Nem lennék ilyen magabiztos azonban, ha nem tudnám ennyire céltudatosan, hova is megyek. Laura volt barátja ugyanis a Gondúzóben van, néhány haverjával. Péntek este van, és a nővérem korábban rendszeresen panaszkodott arról az osztálytársainak, hogy a fiúja mindig itt tölti a hétvégéit. Olyan panaszkodás volt ez, amiből már én is kiéreztem, hogy a nővérem csak felnőttesebbnek akar tűnni a többieknel, de arra jó volt, hogy én most biztosra menjek. Átmegek a főtéren, és beleintegetek a webkamerába, hátha éppen nézi valaki, ahogy én is szoktam, majd fél percen belül megérkezem a kocsmához. Mikor kinyitom az ajtaját, a belülről kiömlő meleg és az alkohol bűze úgy csap arcon, mintha Norbival kesztyűznék. Nem keltek különösebb feltűnést, viszonylag nagy a zsvaj. Az egyik hátsó asztalnál meglátom őket. Gondolkodás nélkül bemegyek a mosdóba, talán ösztönből. Olyan szag van, mint az iskolai fiúvécében. A hirtelen hőmérsékletváltozástól megindult az orrom, kifújom, meleg vízzel átmelegítem a kezem, majd a tükörbe nézek, összeszedem magam, nagy levegőt veszek, és megcélzom a fiúk asztalát. Kicsit vesztek a magabiztosságomból. Eddig bele sem gondoltam abba, hogy mennyivel nagyobbak nálam. Még Lauránál is jóval idősebbek. Azért csak megyek. Ezt az egyet már megtanultam az edzéseken: mindig előre.

– Szeretném, ha kijönnél velem megbeszélni a dolgokat – mondom váratlanul, mire mind a hárman felém fordulnak. Először a nővérem volt fiúja, majd a többiek nevetik el magukat. Egy darabig arcoskodnak, aztán Laura exe feláll, lehúzza a sörét, és kijön velem. Nem tehet mást, egy felsőéves gimnazista mégsem mondhatja azt egy hatodikosnak, hogy nem mer vele kimenni. Sétálunk úgy tíz métert, el a főtér irányától, mert ott sokan vannak, míg a többiek a bejárat mellett állnak meg. Hallgatunk. Zseb-

re tett kézzel várok, és olyan határozottan nézek, ahogy a Bika is a mellkasomon. A nővérem volt fiúja ismét elneveti magát. Egy pillanatra sem emelem le a tekintetem az arcáról, határozott vagyok. Megvárom, míg ő szóval meg, de csak valami olyasmit mond, hogy „na mivan”.

– Tényleg azt csináltad Laurával, amit otthon mondt? – kérdem, mire a srác megint nevet, majd visszakérdez, hogy miért, mit mondott a nővérem. Erre nem válaszolok semmit, várom, hátha belekezd magától. Igazam is van, de félrebeszél, úgyhogy közbeszólók.

– Nézd, én csak azt szeretném, ha bocsánatot kérnél Laurától. És őszintén.

Erre megint elneveti magát, nyérítő hangon, úgy, hogy a haverjainak kifejezze vele, milyen vicces voltam, aztán valami olyasmit mond, hogy én még kicsi vagyok, nem érthetem, hogy mennek a dolgok, és a nővérem amúgy is magának köszönheti. És csak folytatja. Olyan gyorsan leszek nagyon mérges, hogy bár felfogom, mit mond, a szavait mégsem tudnám felidézni. Mintha csak abból érteném meg a srácot, ahogy viselkedik, és amilyen hangsúllyal beszél, de abban biztos vagyok, hogy szavakat jelenleg nem hallok. Felveszem az alapállást, karok a magasba, mire a nővérem volt fiúja kissé megtántorodik. Mikor megint nevetni kezd, megkínálom egy jobb egyenes, bal felütés, jobb horog kombinációval, mire elesik. Egy pillanat alatt tisztul ki körülöttem minden, hirtelen nem is értem, mit csinálók itt, nem ezért indultam el otthonról. Vagy igen? Kizárt, mert már akkor is tudtam, ha Renátó megtudja, hogy idejövök Muhammad Alit játszani, akkor akár ki is tilt hat az edzésről, örökre. Mégis itt állok, készen. Mindegy, most már előre. A kombináció amúgy nem volt vészes. A jobb egyenesem – bár állra ment – előkészítő ütés volt, inkább csak odapiszkáltam vele, hogy ne legyen ideje a másik kettőre felkészülni, a felütésem viszont még gyenge, hiába ment jó helyre – felső gyomor –, a bal horgom azonban már egész szép volt, ha lenne bennem még néhány hónap gyakorlás, kiüthettem volna a srácot, hiába több nálam húsz-huszonöt kilóval. De nem ütöttem ki. Egyszerűen feláll, valami olyasmit mond, hogy „ez igen”, mire ismét nevetést hallok. Ekkor elkövetem az egyik legnagyobb hibát, amit bunyóban el lehet: ösztönösen oldalra kapom a fejem, hogy megnézzem, hol a többi srác, mire szemből kapok egy olyat, amitől egyből a földön vagyok. Gyorsan magzatpózba húzódom, védeni akarom magam a rúgásoktól, és jönnek is, de a nővérem exe megállítja a cigiző haverjait. Ekkor van néhány másodpercem, hogy rendezzem a soraim. Nem orrba kaptam az ütést, attól akár el is törhetett volna, a srác viszont szerencsére nem ismeri a kiütési pontokat, így természetesen a szemem alá kaptam egy monoklit. Ahogy hozzáérek, egyre rosszabb. Érdekes érzés, örülök a fájdalomnak. Edzésen megküldenek néha, és pofont is kaptam már, de pusztá ökölrel még sosem vertek, hát ezen is túl vagyunk. Gyorsan felállok.

– Kemény gyerek vagy te azért, azt meg kell hagyni – szól oda az egyik cigiző. Nem vagyunk kint régóta, még a feléig sem szívtam. Ilyenkor valamiért lelassul az idő. Nem mondok semmit, megpróbálom farkasszemet nézni mind a hárommal.

– Most nem verünk el jobban – mondja Laura volt fiúja. – Mert még kicsi vagy, de ez nem lesz ingyen. Adnod kell érte valamit.

– A kabátja jó lesz – mondja az egyik cigiző.

– Persze, hogy jó lesz – neveti el magát a nővérem exe. – Azért nem engedtem, hogy meg-rugdossátok, hogy össze ne vérezze nekem.

Ismét felveszem az alapállást, szó nélkül, mire mind a hárman, nevetve hátrálnak meg. A Bullst nem adom. Azt már nem.

– Mielőtt nekiállsz itt feszíteni, ezt azért nézd meg – szól oda Laura volt fiúja, miközben az arcom elé tolja a telefonját, de csak egy pillanatra, majd hirtelen megint a fejét látom, és persze nevet. Beugrik, ahogy Renátó elmagyarázza az elsődleges kiütési pontokat: állcsúcs, állszöglet. „Ha itt ütöd meg, a feje olyan mozgásba lendül, hogy gyorsabban indul meg,

mint az agya, így az nekiütődik a koponyának, és ettől egy pillanatra mintha lekapcsolnák a lámpát. Ezt hívják úgy, hogy K.O.” Mivel nem mondok semmit, ismét a srác szólal meg.

- Add oda a kabátod, vagy körbeküldöm a fotót mindenkinek a sulitokban, akit ismerek.
- Nem tudok mit tenni. Ezt a képet nem szabad senkinek sem látnia.
- De akkor kitörölöd – szólalok meg hosszas hallgatás után.
- Persze, hogy kitörölöm – mondja a srác, és bár majd elneveti magát, úgy érzem magam, mint a fegyvert fognának rám. Leveszem a dzsekim, odaadom nekik, a szemem előtt törlik a képet, majd elindulok hazafelé. Sosem fáztam még ennyire.

Mivel az edzés után nem találkoztam senkivel, könnyen beadhatom, hogy ott sérültem meg. Otthon, és az iskolában is elhiszik. Még menő is. Norbi az első, aki észreveszi, hogy bajba kerültem. Épp az angol szódolgozat után kap el.

– Ezzel a szemeden Renátó elé ne kerülj! – mondja, miután félrehív a folyosón. Csak utána kérdezi meg: – Mi történt?

A lényeg az lenne, hogy suliban senki se tudja meg, ami a nővéremmel történt, úgyhogy bár mindent elmondok Norbinak, azt konkrétan nem, hogy mit csinált a srác Laurával. Elég is neki annyi, hogy szemét volt vele, még azt is megérti, hogy a többi titok. Átlátok amúgy a dolgokon. Tisztában vagyok vele, hogy Norbi eleinte azért engedett közel magához, mert tetszik neki a nővérem, de úgy érzem, mióta együtt járunk edzeni, tényleg bír engem. Őszinte vagyok tehát Norbival, de azért nem túlzottan. Elmondom például, hogy lenyúlták a Bullst, de azt nem, hogy milyen képük volt Lauráról.

– Nézd. Ismerem a srácot. Pénteken lemegyünk a Gondúzöbe, és beszélünk vele.

Mivel nem mondok semmit, egyből hozzát teszi, hogy nyugi, nem verekedni megyünk, de hiába múltak el a srácok tizennyolc évesek, volt egy-két eset, mióta tisztelik. *Kénytelenek tisztelni*, valahogy így fogalmaz.

– Visszaszerezzük a Bullst, és a nővéredről is végleg leszállnak majd. De, ha elcsattan egy-két pofon, Renátónak egy szót se! Jövő héten pedig hagyd ki az edzéseket, majd azt mondom, megbetegedtél. – Tökéletes tervnek tűnik.

Másnap persze az egész iskolában körbejár a fotó. Hiába törölte ki a szemem előtt a srác, ha addigra már elküldte néhány haverjának. Norbi az egyetlen, aki úgy csinál, mintha nem látta volna. Nincs a képen amúgy semmi különös: Laura egy ágyon ül, nevet, és olyan boldog, ahogy én nagyon rég nem láttam. Fura. Látszik, hogy valószínűleg nincs rajta sok ruha, talán meztelennek is tűnik, de nem az. A képen meg pláne nem, egy pléddel takarja magát, amit az egyik kezével tart, míg a másikkal a kamera felé intve jelzi, hogy nem szeretné, ha fotóznák. A melle nem sokkal jobban látszik, mintha strandon lenne, és kicsit félrecsúszott volna a bikinije, de ez senkit sem érdekel.

A hét hátralevő részében nem találkozom a nővéremmel. A szobájában van, csak anya megy be hozzá néha. A péntek pedig egyre közeledik.

Norbi egy szomszéd kisvárosban lakik. Kimegyek elé a buszmegállóba, köszönünk egymásnak, majd szó nélkül sétálunk a főtérfelé.

– Hogy legyen? – kérdem egy idő után.

– Megvárjuk, míg kijönnek cigizni, akkor odamegyünk hozzájuk, és a lehető legnyugodtabb hangon elbeszélgetünk velük. Ha valaki idősebb vagy nagyobb nálad, így tudod a leginkább megfélemlíteni, mert látni fogja, hogy semmije sincs, amivel árthatna neked.

– Jó – válaszolom, majd egy pillanatra megállok, és körbenézek a főtéren. Meglepően üres.

– Mi az? – kérdi Norbi.

– Semmi – válaszolom, majd megyünk tovább.

– Félsz? – kérdez ismét.

– Dehogy – vágom rá.

- Nem baj az pedig. Addig jó, amíg félsz.
- Miért?
- Mert az azt jelenti, hogy nem ment el az eszed.

Néhány másodperccel később megfogom Norbi könyökét, és behúdom a mellettünk lévő bokor mögé. Észreveszem ugyanis, hogy a srácok épp most jönnek ki rágyújtani. Négyen vannak. Ez nem jó hír.

- Látom, látom – mondja Norbi suttogva. – Jó is lesz, már elég részegek.
- Honnan tudod?
- Nincs rajtuk kabát. Ilyen hidegben csak az jön ki pulóverben cigizni, aki már eleget ivott. Nem válaszolok, csak hümmögök egyet.
- Hogy buktál meg kétszer is, ha ennyi mindent tudsz? – kérdem néhány másodperc múlva, de válasz helyett csak elmosolyodik, és a vállamba üt egyet.
- Te, figyelj – mondja. – Sose igyál. Sokat legalábbis ne. Elpuhít, és gyenge leszel tőle.
- Jó – válaszolom. Igaza lehet. Amikor apa iszik, ő is mintha ültében elfolyyna.
- Na, akkor menjünk – mondja Norbi.
- Figyelj – szólok oda. – Maradj. Egy perc és jövök.
- Miért? – értetlenkedik.
- Sietek!

Nem várom meg a válaszát, futni kezdek, a szomszéd utcába, onnan meg a kocsmá kert-helyisége felé. Nem csoda, hogy nem ide járnak ki cigizni a srácok, tele van ötvenes-hatvanas alkoholistákkal, közösen krákognak és pöfékelnek. Belépek a kocsmába, és bár még visszataszítóbb a szag, mint múlt héten, egyből elmosolyodom. Igazam volt: a bullsos dzsekim ugyanannak a széknak a karfáján lóg, amelyiken múlt héten Laura volt fiúja ült. Felveszem, majd visszaindulok Norbihoz, ugyanúgy, a hátsó ajtón keresztül.

Ezúttal nincs szerencsém. Mikor visszaérek, azt látom, hogy Norbi a bokor előtt áll, félig magasba emelt karral, amivel mintha a békés szándékát szeretné jelezni, miközben a négy srác kellő távolságból körbeállja, mindegyikük kezében telefonnal, vakuznak, egyenesen Norbira. Elsőre nem értem meg, hogy mit ordibálnak. Valamiért mégsem érzem veszélyesnek a helyzetet, úgy értem, fizikailag. Odasétálok Norbihoz, és megkérdem, mi történik.

– Tudják – válaszolja Norbi. A hangja higgadt, de a szemét egy pillanatra sem veszi le a többiekről.

– Mit? – kérdem.

– Hogy kizárnak titeket a szervezetből, ha van rá bizonyíték, hogy termen kívül verekedtek – mondja az egyik srác röhögve, miközben a jobb kezével rám irányítja a telefonja kameráját, a ballal pedig rágyújt.

Ebben részben igazuk van, de nem hittem volna, hogy tudnak róla. Engem nincs honnan kirúgni, nem vagyok semmilyen szervezet tagja, még csak edzésekre járok. Norbit viszont tényleg kizárhatják, ő már két éve rendszeresen versenyez, egyre szebb eredményekkel. És bár ezt a boxolók nem reklámozzák, néhány szervezet tényleg kérdés nélkül kizárja őket, ha az utcán használják a teremben elsajátított tudást. Norbi akármikor próbálna megszólalni, a többiek hangosan ordibálni és fenyegetőzni kezdenek. Az egyik srác odalép hozzá, tenyérrel megüti a vállát, majd elugrik mellőle, mintha csak egy veszélyes állatot cukkolna, mire mind a négyen hangosan felröhögnek. Norbi meg csak áll. Így nincs sok értelme folytatni.

– Menjünk – mondom neki. Nem válaszol. Elindulunk, miközben a többiek továbbra is videóznak minket, és természetesen szitkozódnak is. Fura, hogy a dzsekit nem vették észre rajtam, de ez talán azért lehet, mert mintha itt sem lennék, mind Norbira koncentrálnak. Bízom benne, hogy semmi olyasmit nem mondanak, amivel átlépik a határt, mert akkor talán Norbi elveszíti a hidegvérét. Nem akarom, hogy miattam szakadjon meg a karriere. Siető-

sebbre veszem. Mikor befordulunk a sarkon, a srácok hangosan röhögnek. Olyan a hangjuk, mint egy ünneplő hiénafalkának.

Norbival körülbelül negyedórán keresztül nem szólunk egymáshoz. A buszmegállóban várunk, és csak mikor megjön a járata, akkor néz rám, mosolyogva.

– Hé, legalább a dzsekid megvan.

Miután egyedül maradok, visszasétálok a Gondúzóházhoz, megint a főtér felől. Nem megyek nagyon közel, csak annyira, hogy még simán lássanak. Összehúrom a Bulls cipzárját, egészen nyakig, zsebre teszem a kezem, várok. Ha elég részegek – és ahogy óbégattak, abból úgy tűnt, hogy azok –, akkor nemsoká ismét kijönnek. Amikor apa iszik, ő is mindig kijár cigizni.

Talán tíz percet, ha várok. Ugyanúgy négyen jönnek ki, egyből rágyújtanak, és hallom, hogy még mindig azon örömködnék, hogy mennyire elbántak Norbival. Rólam még csak nem is beszélnek. Nem várom meg, míg észrevesznek. Odafütyülök. Először mind elhallgatnak, majd ketten nevetni kezdenek, a harmadik pedig előveszi a telefonját, mire Laura volt fiúja egy kézmozdulattal jelzi, hogy miattam nem kell. Közelebb megyek, de csak annyira, hogy a szemükbe tudjak nézni.

– Szeretném veled megbeszélni a dolgokat – mondom a nővérem exének, mire ő határozottan elindul felém. Gyorsan körbenézek, majdnem jó helyen állok. Míg odaér hozzám, néhány métert odébb sétálok.

– Az egyetlen dolog, amit meg fogunk beszélni, az lesz, hogy visszaadod a kabátot – mondja a srác, mikor a közelembe ér. Végre észrevette. Néhány lépésnyire lehet. Körbenézek, és közben kiveszem a kezem a zsebemből, pozíciót váltok, valahogy úgy, ahogy Norbi tette korábban: nem az alapállást veszem fel, csupán széttárom a karom, így jelezve, hogy nem akarok támadni. A többiek csöndben cigiznek.

– Nézd, én csak azt szeretném, ha bocsánatot kérnél a nővéremtől. És őszintén. – Mondom, mire Laura volt fiúja elneveti magát. Sokkal részegebb, mint múlt héten.

– Ez nem így megy, haver. Hónapokon keresztül viszem ide-oda a csajt, meghívom moziba, meg kajálni is, erre játssza nekem a szűz kurvát? Hát, nem csoda, ha elpattan az ember agya – mondja, majd beleszív a cigijébe.

– Nem győztél meg.

– Kicsi vagy te még ehhez – válaszolja nevetve, majd egy olyan kézmozdulatot tesz, amivel azt akarja kifejezni, hogy semmi értelme velem vitatkozni, és közben úgy csinál a szemével, ahogy azt mindig látom az idősebbeknél, ha ki akarják fejezni, hogy okosabbnak gondolják magukat nálam: úgy emeli fel a szemöldökét, hogy közben mégis szűkíti a látását. Ezt néha még a tükör előtt is szoktam gyakorolni.

– Oké, de a dzsekit nem adom – mondom, mire eldobja a cigijét, odalép hozzám, és megpróbálja elkapni a karom. Jobbak a reflexeim, egyszerűen ellépek. Ezt eljátsszuk néhányszor, mire Laura exének a haverjai kedélyesen felnevetnek. Erre a srácnak persze kisé elszáll az agya, mégsem szórakozhat vele egy általános iskolás. Megpróbál megütni, de odébb lépek először, és másodszor is. Látszik, hogy nem jár boxolni, mert a harmadikat csak erősebben akarja ütni, nem gyorsabban vagy váratlanabban. Ebbe beleállok, mert elég alacsonyan jön. A mellkasomat éri találat, nem esem el. Megint üt, ebbe is beleállok, továbbra is széttárt karral. Ekkor egy pillanatra megáll.

– Lehet, hogy igazad van – mondom higgadtan.

– Hogy érted? – kérdi, miközben kifújja a levegőt, és a térdére támaszkodik.

– Ha ilyen gyenge voltál a nővéremmel is, talán ő reagálta túl. Ennél még ő is nagyobb ütne.

A srác pillanatok alatt előttem terem, kapok egy jobbst és balost is, a földre kerülök. Belém rúg néhányat, és ez sokkal erősebb, mint az ütései. Szerencsére teste kapom őket, de nem bordára.

– Van még valami mondanivalód? – kérdi lihegve. – Add ide a kabátot, aztán húzz haza!

Vérzik a szám, az egyik ütés erős volt. Köpök egyet, majd felülök, és a térdemre támaszkodom. Nem úgy látszik, mintha még egyszer nekem jönné. Nem akarja, hogy összevérezzem a dzsekit. Nem válaszolok semmit, egyszerűen csak a mögöttünk lévő lámpaoszlopra

mutatok. Lassan végignéz rajta, én pedig szó nélkül megvárom, míg leesik neki. Legalább tíz másodpercig telibe bámulja a város webkameráját. Odanézek én is. Egy dobozban van, oldalán felirat, a város honlapjának címe.

– Te... hány éves vagy? – kérdi némi aggodalommal az arcán.

– Kevés.

Egy darabig hallgatunk, aztán ő szólal meg.

– De... ezeket nézik?

– Ha szerencséd van, nem. És talán azokat sem – bökök a többi köztéri kamerára is, egyenként. – De ha bejelentést kapnak, hogy verekedés volt a főtéren, garantáltan előszedik a felvételeket.

Laura volt fiúja nem válaszol, hallgat. A haverjai odaszólnak, hogy „mivan”, de feljűk sem fordul. Más nincs a téren.

– Kezdjük azzal, hogy bocsánatot kérsz a nővéremtől. És őszintén.

■ ■ ■

(2020. január)

Bódi Péter (1991, Miskolc): író, képzőművész, a CTRL+V egyesület elnökségi tagja. A közösség rendszeresen szervez nemzetközi projekteket és művésztelepeket a kortárs képzőművészet és a társadalmi aktivizmus témaköreiben. Hamarosan megjelenik a harmadik regénye a Kalligram Kiadó gondozásában.

Suttogások sötétben

Nincs velem csak az ég millió csillagbarma, azok körülállnak, körülszomorkodnak, közéjük illenék zokogó pásztornak – írtam hatvan, vagy hatszáz?, éve. Amióta világ a világ, az ember antropomorfizálja a környezetét, az erdőket, a mezőket, a sziklás hegyeket, a csillagos eget és a tenger mélyét. Ma viszont a csillagok már állat-kimérák, szubhumánok, Rettegett Cthulhutok, Shoggothok, Howard Phillips Lovecraftt nyelvi és űri szörnyei, a tenger halkirályai, habléányai, sellői pedig Jason de Caires Taylor vízalatti kísértetei, tengerfenékre süllyedt földrészek megkövesedett lakói, akik (vagy amelyek?), komoly filozófusokat ihletnek úgynevezett *nélkülünk-való-világok* ontológiájának megalkotására. Mintha bizony e talányos, sőt talmi *without-us-world*-ök kvázi objektumai nem éppen úgy a képzeletünk metaforái volnának, mint ahogy az én egykori csillag-barmaim azok voltak. Nincs mit tenni, a Teremtés Invariánsa, az ember rettegni akar, s a túlvilágot elvesztve új poklot talált magának: most azt képzei, hogy ő is csak egy az Úr néma vagy beszélő kövei közül.

Hajnal három! Suttogások a sötétben!
Farkasok órája, múlt gyorsabban! Jöjj,
jöjj, Nap-apánk, hogy az éjszakai tudat
őrülten cikázó műholdjából kiszáll-
hassak! – Nem, nincsenek illúzióim,
tudom, ha kiszállok is csak a huszonegyedik
század elektromágneses sivatagában
találom magamat, hol foglalkozásom
szerint egy részecskegyorsítóban
antianyagú verseket gyártok, de a

kiszállás s új nap közti *idő-rés* még az
enyém, s azon keresztül egykori Erdő-
házámra látok, fái közt Szél öcsém és
Patak húgom futkos, s (rég költő után
modern költőt idézve) csillagok türkiz
szemével Hannibál hadát, a kimondhatatlan
messze időt nézhetem, s úgy érezhetem,
nem űr- és tengersizörnyek, hanem egy
Nagy Ismeretlen Úr vendége vagyok. S az
nem lehet, hogy e Ismeretlen Nagy Úr
palotáját, az eget és földet, s az évezredek
alatt felgyülem-

lett emberi szenvedélyeket és szenvedéseket,
szerelmeket, régi és új istenségeket,
műalkotásokat holmi totális balesetek
vagy bomlott agyak eltüntessék. Új
Transzcendentália elemeiként évmilliók
múlva is létezni fognak azok, s ha más
nem, a zuzmók, az algák, a lisztbogarak
emlékezete menti őket át az űrbe, s a
túlélők egykor úgy vágyakoznak e
űrszférákba, akár mi most a mennye-

günkbe. – Virrad. A Nap, számtalan
móhó sugárkezeléssel Földanyánk kíváncsi
domborulatait gyúrja, s ő szemlátomást
ifjodik, ráncai csordultig telnek fénnel,
s harminckét valódi foggal nevet. Hajnal
három és négy közt Földanyánk, akár
a Zeusz ágyába befekvő Héra, *már*
és *még* szűz. Emberek feldöntve
feksenek vackaikon, mintegy kívül a
léten: elhanyagolható halmaz. Még nem
fertőzik a Földet, nem keresztezik az
ég derekán körbe futó Nap-apánk útját.

A Világszellem elhagyja az anyagot

avagy Hogyan tört ki a második világháború

Hommage à Thomas Pyncon

Súlyos billentés a Teremtés organonjának manuálján – íme, a gravitáció születése. A Világszellem (mit ősrobbanástan-könyveink alapján ma közönségesen antianyagnak mondunk), látva, hogy az anyagi világ egyedül is boldogul, durcásan elhagyta ellenpárját, s visszahúzódott önmagába: lett belőle átlátszó kupacállatka az ég roppant óceánjának a mélyén. (Vö.: Szerb Antal: *Pendragon legenda*) A maradék teremtetést kénytelen volt Slothrop, a *Súlyszivárvány* főhőse levezényelni. De a botcsinálta karmester csakhamar összekeverte partitúráit (úgy mint a Tórát, a Koránt, az Újszövetséget és Darwint), s a befejezetlen világot háborúk s járványok kezdték pusztítani. A kétezertizenharmadik világégést a karmester botjának merevedése jósolta meg. A háború okát Slothrop főleg abban látta, hogy a fossziliák a földrétegek vonalrendszerében negyedekre, sőt nyolcadokra fogyatkoztak. A teremtéshangverseny mindenesetre egyre inkább Schönberg kakofóniájára hasonlított. Rakétaívű zenei futamok csapódtak be a lokálokba, s a mandalai logika szerint eldőrdült az első puska lövés is. A tehenek ugyan még makacsul műűztak, s a sajtárnál a fejlány békés népi ütemekben fingott, de a patkányokból már lógott a pestis. A naptárak Kr. u. ezerkilencszázharminckilenc szeptember elsejét írtak

Tőzsér Árpád: 1935-ben született Gömörpéterfalán. Kossuth-díjas költő, műfordító, irodalomtörténész. Naplófolyamának ötödik kötete *Időcsapdák* címmel 2019-ben látott napvilágot a Kalligram Kiadó gondozásában.

UGRÁS

UGRÁS

Kora reggel. A MÁV szabadterület határánál vagyok, második otthonomban. A bódemat a rókaúton közelítem meg. Tudatosulnak a valós színek. A zöld nem gépzöld, sem falzöld, sem kerítészöld vagy monitorzöld. A szürke, a fehér, a barna mind igaziak, ha nem is alapszínek. A gravitáció olyan alacsony, hogy vérezni kezdek mindkét orrlukamból. A szélcsönd se hasonlít a templomi csöndhöz. Egyszerre minden olyan valószínűnek látszik körülöttem. Azon gondolkodom, kitől kérhetnék segítséget, hogy elmagyarázza nekem a női lélek működését? Sanyi az egyetlen ismerősöm, aki erről a kérdésről órákig tud beszélni, persze ő is csak sötétben tapogatózik. Egyszer valamiért nagyon megharagudott rám. Kiabált egy csomó dolgot, amiből egy szót sem tudtam felfogni.

Elérem a bódét, leülök a küszöbre. Meleg van. Kifújom magam. A férfiszereppel mindig is voltak gondjaim, főleg azzal, hogy konkrétan megértsem, mit akarnak a nők. Hogy mit gondolnak magukban. Hogyan kell beszélni velük. Mit kell mondani, és általában mi a helyes magatartás. Mit kell gondolnia egy férfinak, és mivel védekezhet.

Anyám egyszer azt mondta a feleségemnek és Klárikának, hogy egész gyerekkoromban apahiánytól szenvedtem. Ezt a feltételezését két esettel illusztrálta. Jött hozzánk egy cigány szobafestő meszelni, nagypocakú, fekete ember. Annak folyton a szőrös, tetovált hasát bokszoltam meg a lábát ölelgettem. Nem tudott dolgozni tőlem a cigány. Aztán már ő is visszaölelgetett, fölkapott, földobott, összecsókolott, én meg kacagtam. Azt akartam, hogy lakjon nálunk. Az utcán meg egyszer belekötöttem a rendőrbe, és addig beszélgettem vele, míg megígérte, hogy feleségül veszi anyámat. A rendőr nagyon nevetett. Anyám szerint hiányzik belőlem a szesz. Apahiány. Ezért nem tudtam megtartani a feleségemet. Ezért szökött meg Gusztival, a százhusz kilós villanyszerelővel. Anyám látta egy tüntetésen, beszélt is vele. Anyám az utóbbi időben politikai tüntetésekre jár. Értelmes magyar srác, ezt gondolja a Gusztiról. Abban a férfiban, velem ellentétben nagyon is van szesz. Tisztában van az érdekeivel, dolgozik, pénzt keres, fontos számára a haza, a család.

Beatrix nekem csak jót akart. Ezerszer elmondta, hogy változzak meg, nekem azonban eszem ágában sem volt megváltozni. Anyám szerint csak magamnak tehetek szemrehányást, amiért elhagyott. A fenyegetőzést meg, hogy kinyírom azt a rohadék villanyszerelőt, sürgősen felejtsem el, mert ebből bajom lehet. Ezt Mikuláskor mondta anyám. Azt is hozzátette, hogy ígéretetni még nem elég, hogy megváltozom. Mindenkinek, Beatrixnek, a különféle hivatalokban, például Körössényi Antalnénak, ügygazdámnak is számtalanszor megfogadtam, a nagy esküt is letettem, hogy gyökerestül megváltozom. És nem ám csak apró-cseprő dolgokban, hanem gyökeresen, teljes egészében. Változtatok a gondolkodásmódomon, a viselkedésemen. A dolgokhoz való hozzáállásomon. Ígértem, olyan leszek, mintha kicseréltek volna, csak egy kis türelmet kértem, amíg a nagy változtatást végrehajtom magamon. De ezek az ígérek szavak maradtak. Üres duma. Ő, anyám, és mindenki más is hitt nekem, és én mindenkit a legszemtelenebb módon becsaptam. Amit mindenki mond, az nekem smafu, egyik fülembe, a másikon ki. Ezzel eljátszottam az emberek bizalmát, mondta anyám. Ez konokság. Klárka is tanúsíthatja, hogy sajnos még sokkal olyanabb lettem, mint voltam. Így a velem szemben tanúsított türelem és megértés tövig elkopott.

Mindebből én azt szűrtem le, hogy Guszti, a villanyszerelő gyárilag más. Vagy alapvetően megváltozott. Ez teszi őt velem ellentétben igazi férfivá. Olyanná, amilyenről a nők álmodozni szoktak. Legalábbis anyám szerint.

Zivatar kerekedik. Behúzódok a bódé sarkába, de ide is bever az eső. Egy lukon át a fejemre is potyog. A kismadarak hangosan csipognak a fákon. Sanyi tudna egyedül segíteni a nagy titok megfejtésében, hogy mit akarnak a nők. Érti, amit én nem. Azt, hogy mi is valójában a nő, az összes létezők közt számomra a legabszurdabb lény. Ő képes a lehető legtermészetesebb viszonyba keveredni a nőkkel, hatni rájuk. A legrövidebb időn belül mindent elérni, amit akar. Én nemhogy ismeretlen nőket, de férfiakat vagy gyerekeket sem merem megszólítani. Még értő koromban is csak alig. Megszólítani egy ismeretlent, ez mára túl van a lehetőségeim határán. Most, ha ugrás után egy nyílt térségen találok magam, a legnagyobb erőfeszítésem arra irányul, nehogy valakivel szót kelljen váltanom. Elkerülni a társalgási helyzeteket.

Ha mégis sarokba szorulok, és megszólítanak, halandzsázni kezdek. *Öbelába*, mondom, *elpelva, ulube. Finya fészok*. Azt gondolják, hogy külföldi vagyok. Esetleg siketnémának tetetem magam. Mutogatok a számra és a fülemre. Hessegető mozdulatokat teszek a kezemmel. Az sem rossz, ha köhögni kezdek, a köhögő emberektől mindenki fél. A cigizés miatt bármikor tudok hosszas köhögést produkálni, ki tudok váltani magamból szabályos, percekken át tartó köhögőgörcsöket. De van, hogy ez sem segít. Akkor kínos pillanatok kezdődnek, a tolakodók lassan és hangosan elismélik a közlendőjüket, amire én nyöszörgő hangokat hallatok. Van, hogy rám jön a röhögés, és egyre jobban kacagok. Végül már kegyetlenül hahotázok és levegő után kapkodok. Nekem az utca az arcok pokla. Meg szoktak ijedni tőlem, és gyorsan odébbállnak. Aki nem, az szánakozva néz rám, aztán udvari-

asan meghajlik. Néha megütnek, a falnak löknek. Mindenáron ki akarják csikarni, hogy megszólaljak, a hangomra kíváncsiak, de én nem beszélek. Egy kezemen meg tudom számolni, hány emberrel álltam szóba az utóbbi években. Nekem ebből a szarból, hogy ismeretlen emberekkel kelljen beszélnem, már értő koromban elegendő lett. Most meg amúgy sem értem, mit mondanak, mit akarnak. A nap hallgat. A felhők hallgatnak. A természet nem óhajt beszélgetni. Jeleket bocsájt ki, üzen, de nem vár választ. Meggyötör, meg is öl, de nem kommunikál. A MÁV szabadterület nem tesz fel kérdéseket, egy mókus, egy bogár, egy gomba, egy döglött kóbormacska nem tesztel. Nem kószolgat, nem állapít meg semmit. Viszont a Petőfi Sándor utcán vagy Radnóti Miklóson, esetenként a Bartók Bélán lehetetlen elkerülni a hozzám beszélő fejeket. A Széchenyi István utcáról nem is beszélve. Egy másik világ, másféle módon kiismerhetetlen utcáin ismeretlen fogalom a beszédhiba. A hibbantak országában ismeretlen fogalom a beszédterror. Ott nem foglalkoznak ilyesmivel. A beszédvilágra háború és pusztulás vár, és én helyeslem ezt a háborút. Nekem már késő, én már lemaradok a győzelemről, úgyhogy nem vagyok kisegítve.

Az eső eláll, a kis tócsákat mohón beissza a föld. Szereznem kéne ide egy pokrócot meg egy szivacsmatracot. A rég álmodott lócát is össze kéne ütnöm. Most olyan gyorsan rohanak az események. Úgy érzem, a jövőm kúposan kicsúcsosodik, összezárul a fejem fölött. Ennek a kúpnak a belső felületén siklok, mint egy játszótéren a csúszdán, vissza a múltamba. Gonosz varázsló kastélya. Nekilátok az intimtornámnak, tizenöt emelés, tizenöt eresztés. Remélem, elmúlik a fejfájásom.

Léptek zizegnek az avaron, kilesek a bódém mögé. Egy ázott fácán kapirgál. Előveszem a szatyromból a homályos petpalackot, pár korty bor lötyög még az alján. Megint elered az eső. Már nem zivatar, csöndes, áztató eső. A bor rossz, hogy jó. Valahol, egy távoli faluban az utcákon a cseresznyefák már elvirágoztak, de még borsózöld gurbics a gyümölcs. Egy esőkabátos nagymama most szépen, megfontoltan kerekedik hazafelé a régi, elgazosodott temetőből, a kormányon keresztbe fektetett gereblye, a hátsó ülésen esőkabátos kislány kapaszkodik. A hűvös időben régi ruhákat, cipőt, petpalackokat dobznak a tűzre faluszerzte. Nehéz, sűrű füst terjeng az utcákon. Nagy, vizes bundájú kutyák lapítanak az eresz alatt. A nagyika a kocsma utcáját messzire elkerülve, a hosszabb utat választja. A református templom felé hajtja a biciklit. Az utcán mindenki előre köszön a néninek, a kislány vidáman integet. Az emelkedőn a nagymama arca megkeményedik. A falu végén, a cigánysoron egy asszony a lábas aljáról kapargatja fel a leégett krumpliszezét, három kutya mohón lesi a falatot. Mindez túl messze van.

Kiállok pisálni a bódé mögé, csípős érzés a húgycsőmben. Talán felfáztam, vagy elkaptam valami kórságot Nilüfertől.

Még a villanykapcsolót sem tudja rendesen megszerelni, mondta a feleségem Klárikának, pár nappal azelőtt, hogy megszökött Guszti villanyszerelővel. Azt nem tette hozzá, hogy háromszor is próbáltam megszerelni a kapcsolót, visszanyomni a drótot a foglalatba, és mindháromszor megrázott az áram. Az első áramütés után le kellett ülnöm pihenni. A második után már az ágyba kellett lefeküdnöm, a harmadik után pedig el is ájultam. Valami kis feszültség, kóboráram azóta is kering bennem. Kering az idegrendszeremben, és amikor váratlanul jelentkezik, akkor összerándul a testem. Le kell guggolnom, de legjobb, ha le is fekszem pár percre, míg elmúlik.

A feleségem, míg anyám az újabb kávé főzte, elpanaszolta Klárikának, hogy a redőny is félig le van szakadva. Nem lehet felhúzni rendesen. A gázórán meg folyamatosan világít egy gomb, és hangosan berreg, de engem nem érdekel. Sehogy se tud rávenni, hogy csináljak végre valamit. Beatrixnak a fogaim sem tetszettek, mert kicsit elállóak. Nem szabályosak. A jobb felső szemfogam helyén őrlőfog-korona. Mondtam többször is, hogy a tizenhetedik születésnapomon az a metszőfog beletört a bécsi kockába, és a fogtechnikusnak éppen akkor csak egy őrlőfoga volt kéznél. Hiába is tiltakoztam, anyám azonnal beleegyezett, hogy azt ragasszák fel a helyére. Leinjekcióztak, és felragasztották azt a ronda fogat. Emiatt szoktam meg, hogy nem nevezhetek társaságban, mert az a fog rögtön kilátszik, és feltűnést kelt. A feleségemet nem érdekelték a kimerítő magyarázataim. Beatrixnak a jövőben, ha vissza akar térni hozzám, el kell viselnie, a frontfogaim közt azt a kis rágófogat. Idővel majd kicseréltetjük. Rendbe lesz téve, szerzek rá pénzt.

Azt a bonyolult utalásrendszert, az áttételes kifejezésmódot, a kimondatlan gondolatok szövevényét, ahogy az általam megismert összes nő kommunikál, már értő koromban sem tudtam megfejtetni. Apám, a belvárosi jampec, értette. Sanyi barátom sejtí. Gondolom, a szakállas villanyszerelő, akiért a feleségem elhagyott, szintén tud valamit. Fogadok, hogy a piros nadrágos biztonsági őr a szociális irodában, akinek a nadrágja mélyen belevág a fenekébe, még ő is ért valamit a női gondolatvilágból. Csak Bódog és én nem értjük. A szándék megvan bennünk, hogy értsük, csak a képesség hiányzik. Most, hogy az irányítás kicsúszott a kezemből, már reményem sem maradt, hogy valaha is megérthetem, amit egy nő akar.

Üvegdarab csillan meg a küszöb előtt. Eddig nem volt ott. A föld állandó mozgásban van, lassan kavargog, rág, nyel, emészti. Kövek, csontok, cserépdarabkák kerülnek elő. Amit a föld nem tud megemészteni, azt kiköpi. Ezzel is jelzi, hogy él. Jelez valamit, de választ nem vár. Próbálom értelmezni a figyelmeztető jeleket. Érzem, hogy valami történni fog velem, nem is olyan soká. Sodródok valami felé. Ezt a valamit néha érzékelem is, de inkább csak foltokat látok, amik elmozdulnak a helyükről. Egymásba folynak, mint a higanycsöppek, és megint szétválnak. Mintha emberi alakokat látnék imbolyogni a ködben, a kórház utcáján. Saját magamat és még valakit. Megint félelmet és undort érzek. Messze van még az az idő, míg a titokzatos kép minden részlete összeáll, amíg világosan láthatom, mi az, ami vár, de ugrásról ugrásra egyre közelebb jutok hozzá. Olyasmi lesz, ami csak egyszer történhet meg az életben, de aminek mindenképpen meg kell történnie. Nem lesz figyelmeztető előzmény. A dolog hétköznapi lesz és érvényes. Az egyetlen érvényes dolog az életemben. Talán azonnal észre sem veszem majd, hogy történik, máshol jár majd az eszem. Lehet, a leghétköznapibb apróság az egész, de az is lehet, hogy az életembe kerül. Nem számít. Az egyetlen, amit biztosan tudok, hogy közeledik hozzám, egyszer elér. A fontos dolgaimat még előtte el kell intézнем, hogy utólag már ne maradjon semmi, amiért szemrehányást tehetnének nekem. Úgy képezem, hogy azután a bizonyos dolog után már semmilyen tennivalóm nem marad. Semmi, ami fontos, amit *muszáj* elrendezni. A *muszáj* fogalma kiiktatódik az életemből, és akkor az ugrálás is megszűnik. A gravitáció megmarad ugyan, de korántsem lesz akkora jelentősége. Új arcom lesz, új szemem és fülem, szám. Akkor sem lesz semmim, ahogy most sincs. Soha nem is volt semmim, és törvényszerű, hogy nem is lesz. Úgy telt el az eddigi életem, hogy csak ideiglenesen birtokolhattam dolgokat, tárgyakat. Ha a nadrágomra nézek, a leváló talpú cipőmre nézek, vagy erre a régi könyvemre, azt érzem, hogy nem az enyémek. Számomra teljesen idegen holmik. Idegen és ismeretlen minden, ami a bőrömön kívül van. Amiről azt képzeltem, hogy a tulajdonom, véletlenül birtokoltam. Otromba tévedés történhetett. Hiba. Amit eddig a magaménak képzeltem, az tévedésből volt csak nálam, átmenetileg.

Vérzik a hüvelykujjam begye, mély és friss vágást látok rajta. Elég sok vért tudok kinyomni belőle. A vér szépen lecsurog a csuklómra, onnan csöpög a bódém küszöbére. Nem tudom, hogy szereztem ezt a sebet. Megvágтам valahogy a hüvelykujjamat. Esetleg megtámadtak, és védekeznem kellett. Nincs emlékem róla. A vérem túl sűrű és sós. Mintha a bőröm és a vérem se lenne már az enyém. Bármikor visszakövetelheti tőlem a valódi tulajdonos. Eddig még mindent, amit a magaménak hittem, visszakövetelték tőlem, és én vita vagy tiltakozás nélkül vissza is adtam. Vagy egyszerűen csak indoklás nélkül elvették, kitépték a kezemből. Ugyanígy bármikor elvehetik a bőrömet, a véretem, még a nevemet is. Papírok nélkül, ítélet nélkül. Ebből a szempontból kicsit sem különbözöm egy állattól vagy egy tárgytól, amit adnak-vesznek, passzolgatnak.

Már egy százforintos nagyságú vérpaca gyűlt össze a lábam előtt, a bódé küszöbén. Ha szeretet által lehetne birtokolni a dolgokat és a fontos személyeket, akkor Beatrix még mindig velem lenne. Itt ülne mellettem a lépcsőn. De a birtokjogban nem érv a legfájdalmasabb szerelem sem. Nincs olyan paragrafus, hogy az enyém, mert szeretem, sőt. Olyat már inkább el tudok képzelni, hogy az enyém, mert utálok. Pusztán azért, mert szeretem és hiányzik, nem kaphatom vissza. Beatrix sosem volt hajlandó elkísérni ide, rühellte a MÁV szabaderületnek még a környékét is. Szerinte itt csak patkányok vannak, veszett rókák, elvadult macskák és mocsok. Az egész egy nagy rozsdaovezet. A Gólyakalifába sem ült be velem soha a részek miatt. Egyedül anyámhoz volt hajlandó eljönni, akkora barátnők lettek, bár hozzá se mindig együtt mentünk. Általában engem előre küldött, vagy ő ment oda

hamarabb. Sétálni sem szeretett velem, mert nekem állítólag nagyon idegesítő a járásom, hülye járás szerinte. Hogy úgy megyek az utcán, mint egy bohóc vagy egy félcédulás. Állandóan megállok, vagy megelőzőm őt, vagy direkt lemaradok, mintha semmi közünk sem volna egymáshoz. Elbambulok, hirtelen leguggolok, vagy hátraarcot csinállok, és minden ok nélkül elkezdek szaladni, vagy üveget gyűjtök. Így indokolta anyámnak is, hogy miért külön érkezőnk. Anyám igazat adott a feleségemnek. Megerősítette, hogy tényleg teljesen idióta módon közlekedem, a buszról is korábban akarok leszállni, mint kéne. Beatrixnak, ha egyszer vissza akarna jönni hozzám, el kell fogadnia, hogy úgy járok, ahogy helyesnek és célravezetőnek tartom, vagy ahogy a szükség hozza.

A vérzés elállt, a kis tócsa szélei bealvadtak, a közepe is beborosodott. Egyetlen pontocska van a belsejében, ami még élő, és nedvesen csillog, mint egy piros szembogár. Beatrix abban a házibuliban, ahol megismerkedtünk, és ahova nem emlékszem, hogy keveredtem, részeg volt és hanges. Azt állította, hogy egyszer a szülővárosában, Makón, követni kezdtem. Mentem utána az utcán, és ő akármerre kanyargott, nem tudott lerázni. Azután meg mellé léptem és megfogtam a kezét. Ez nagy hatással volt rá, mondta a házibulin. Valójában soha nem jártam Makón. Ha jártam volna, emlékeznék rá. Gondoltam, hogy összetéveszt valakivel. Ott, azon a bulin láttam először életemben. Az is abszurd feltételezés, hogy valaha is meg mertem volna fogni egy idegen lány kezét az utcán vagy bárhol máshol. Ilyesmihez soha nem volt bátorságom. Beatrix talán álmában látott ilyesmit. Másoknak elmondtam abban a buliban, hogy életemben először látom Beatrixot. Ezen sokan nevettek ott. A végén inkább hagytam, hogy mindenki azt higgye, csakugyan így ismerkedtünk össze. Aztán együtt jöttünk el a buliból, és az utcán részegen csókolózni kezdtünk.

Éles, szúró fájdalom a megvágott ujjamban. Ha igaz lenne, hogy megtámadtak, és én védekeztem, hova tűnt a támadó. A támadóim, akik az utcán, a Gólyakalifában vagy a különböző hivatalokban rám szoktak rontani, sosem tűnnek el csak úgy. Sokáig ott maradnak a környéken. Fenyegetőznek. Esetenként követnek az utcán, hogy újra megtámadhassanak. A támadás előtti pillanatban a támadó egész testemben végigmér. Kiszámítja, mekkorát kell ütnie vagy rúgnia, hogy a földre kerüljek, és rám taposhasson. Milyen szögből kell pofán vernie. Amikor megvernek, mindent megvernek, ami bennem van. Megverik a szorongásaimat, az aznapi tapasztalataimat, az aznap szerzett ismereteimet. Megverik a gondolatmeneteimet, a vissza- és előrenézéseimet. Nagyon megverik a kíváncsiságomat, a szomjúságomat, éhségemet, a kérdőjeleimet, a felkiáltójeleimet. Megverik a sejtéseimet, az elméleteimet, az ábrándjaimat és a fantáziaképeimet. Miközben engem bántanak, emberek mennek el mellettünk. Cigarettaznak vagy pipáznak, rágót rágnak. Bekapják a hamburgerük utolsó falatját. Piszkos vagy tiszta kabátot viselnek. Telefonálnak vagy köpködnek, káromkodnak a gyerekeikre. Udvarolnak a szerelmüknek. Az ilyen

támadások után, amennyire rajtam áll, igyekszem kerülni azokat a helyeket, ahol bántottak. Tudtommal ezekre a támadásokra soha nem szolgáltatok okot. Ezeknek a támadásoknak nincs semmiféle előszele. Én nem csináltam semmit, amiért engem bárkinek meg kellene támadnia, és bántalmaznia kellene. Ha az embert megtámadják és bántalmazzák, ami velem sűrűn megesik, legjobb, ha nem védekezik, mert azzal csak tovább bőszíti a bántalmazóját. Ha tud, fusson el. Ha nem tud elfutni, adja meg magát. Emelje magasba a kezét. Próbálja megbékíteni a támadóját. Így szerencsés esetben megúszható a bántalmazás. Ezen a módon néha elkerülhetők a súlyosabb sérülések, a koponya szétzúzása, a kéz, a láb, a bordák szilánkosra törése. Az én csontrendszerem mindig törékeny volt. Egyszer anyám nagyjából véletlenül eltörte a kisujjamat. De a koponyám a legsérülékenyebb. Számos esetben tört be, vagy repedt meg a koponyacsontom. Legjobban a fejemre kell vigyáznom. Az orvosok is többször elmondták, hogy a koponyacsontom olyan vékony, mint a tojáshéj. Egy ilyen rendkívül vékony koponyacsonttal akár egy közepes pofonba is belehalhat az ember. Egyszer egy CT vizsgálat után, ahol anyámmal az állandó fejfájásom miatt voltam, a duci, fekete hajú asszisztensnő azt mondta, ilyen bonyolult koponyaformát még nem látott életében, és biztos nagyon érdekes gondolataim lehetnek. Éppen beszélgetni kezdtem vol-

na ezzel a jó húsban lévő középkorú nővel, de anyám arrébb tolt, és ő maga kezdett el szövegni vele. Alig értettem, miről. Az biztos, hogy az asszisztensnő nagyon dicsérgetett engem, hogy milyen hatalmas és klassz agyam van. Sosem fogom megtudni, valójában mennyire bonyolult az agyam. Ez az egész ugrálós életem is az agyam összetettsége miatt lehet. A mutáns szürkeállományom olyan iramban dolgozik, hogy én sem tudom követni. Talán az evolúció következő lépcsőfoka vagyok.

Fölnézek a kis juharfára, megszólítom, ígérje meg, hogy többet nem bánt senki. Majd ha láthatatlan leszel, bólogat a juharfa. Erősen tűz a nap. Folytatom az intimtornát, tizenöt feszítést végzek, tizenöt elernyesztést. Egyszer Bódognak töviről-hegyire elmagyaráztam, mi az a férfi intimtorna. Hogyan kell elkezdeni és rendszeresen ismételni. És hogy láthatatlanságot okoz. Ő erre annyira zavarba jött, hogy megsajnáltam. Amikor a láthatatlanságról beszéltem neki, úgy elkezdett nevetni, mint egy gyerek. Ő bűnözésre használta volna ezt a képességet, gyilkos bosszúra az ellenségeivel szemben. Bankrablásra. Meg meztelen nők kilesésére. Szerinte ilyesmik, amikkel én traktálom, a valóságban nem történhetnek az emberrel, erről ő nem tud beszélgetni, mondta. Szívesen mesélt viszont harci cselekményekről, amelyeket Oszamától hallott. Vagy medvetámadásokról, amiket ő személyesen élt át, náluk

a magashegységben. A medvét nagyon viccesen tudja utánózni. A sebesült medve mozgását és hangját még jobban, ugrál közben és forgolódik. *Xsssziiu-xsssziiu*, ilyen hangot ad az eltörő, szétropanó medvecsont. Nekem eközben nem szabad nevetnem, nehogy megsértsem Bódog barátomat. Mikor Bódog az erdélyi medvéket utánozza, vállmagasságba emeli a karját és úgy markolászik a levegőbe az arcom előtt, hogy egy igazi medve sem csinálhatná jobban. Hozzá úgy tud bögni és morogni, hogy végigfut a hátamon a hideg. Az ő falujukba telente gyakran lejártak a hegyekből a medvék. A régi időkben, még Ceaușescu alatt, némelyik lánnyal az is megtörtént, hogy meghágta egy medve. Így akár, szerinte az sem kizárt, hogy benne, Bódogban is folyik valamennyi medvevér. Oszamáék falujában pedig a nőtlen férfiak kecskéekkel szerelmeskednek. Oszama úgy mesélte neki, hogy ezt a szokást az orosz kommandósoktól vették át, akik tanácsadóként látogatták a törzsüket. Régi megfigyelés, hogy a nagy és erős dolgok vonzzák a kicsiket és gyöngéket. A szelíd és puhány Bódog vonzódik az erős és nagydarab Oszamához.

Engem Beatrix vonz, de egyre csak távolodik. A nagy és fényes villanszerelő vonzásában vergődik. Szörnyű veszély menthetetlenül beleszeretni valakibe. Az ikercsillagok is végül fölfalják egymást, ez a gravitáció törvénye. Fekete lyukká változnak, ami mindent elnyel. Abból az állapotból nincs kiút. Egy fekete lyuk van a szívem helyén, a legnagyobb magány. Gondolkodtam, hány ismerősöm értené ezt. Skarufa, akinek a lakóbizottság megengedte, hogy ott aludjon a szeméttárolóban, ő például megértené. A lakóbizottság szemet huny, mert Skarufa éjjel vigyáz a biciklikre, nappal meg tömöríti a szemetet. Ha Skarufa letapossa a szemetet, az használ a lakóközösségnek, így sokkal több szemet fér a konténerbe. Skarufa ismeri az igazi magányt. Anyám nem tudja, hogy néha lejárók hozzá a szeméttárolóba, mert szeretek Skarufával beszélgetni, minden szavát megértem, és ő is ért engem. Anyám szerint Skarufa mindig mocskos és bűdös a szeméttapostól, és minimum egy rablógylkos, aki itt bujkál. Szerintem viszont Skarufa a világ legbölcsebb embere. Felsőpri az udvart is, vizet loccsant a ház elé az éjszakai hányás- meg pisafoltokra, kutyaszarra. Patkányt is irt. Ha bárki megszólítja, lassan az illető felé fordul és elgondolkodik. Nem mond semmi különöset, a csend mögött mégis érzem a benne lévő mélységes bölcsességet.

Lehül a levegő. Összegombolom a kockás szövetkabátomat. Van még pár szál sodort cigim. Rágyújtok. Azt hiszem, gyorsabban kéne dohányoznom és többet. Ha lenne miből. A cigitől elmúlik a fejfájásom. Napközis tanár koromban a gyerekekkel sosem tudtam elbeszélgetni. A szünetekben, ha kiléptem cigizni az iskolaudvarra, mindig kicsúfoltak a fejformám miatt. Amikor meg akartam fogni őket, elszaladtak. Volt köpöcsövíük, nyálas papírgalacsinokat fújáltak felém és apró kavicsokkal hajigáltak. Ez a napközis dolog is anyám ötlete volt, és Klárika talált összeköttest abban a suliban. Beatrix is nagyon örült, mikor állásba kerültem, és én is azt éreztem, hogy hosszú idő után végre komoly ember vagyok, megváltoztam. Beatrix rögtön autóvásárlásra gondolt. Meg hogy lehetnének végre saját gyerekeink. Autókatalógusokat kezdett el nézegetni, és a neten fiú meg lány keresztnévek után kutatott, azt meg sem hallotta, amikor mondtam, hogy sosem szeretnék sem autót, sem saját gyereket. Alapvetően mindig undorodtam az autóktól. Teljesen értelmetlennek tartottam, hogy saját kocsim legyen. Biztosra veszem, ha saját autóm lenne, mindjárt az első napon súlyos közlekedési balesetet okoznék. Az állás viszont fél évnél nem tartott tovább, mert a gyerekek és a szülők követelésére rövid úton kipenderítettek az iskolából. A csoportomban volt egy perzsa kislány, két kínai kislány, meg három cigánygyerek. Egyedül csak velük tudtam szót érteni. A magyar gyerekek számomra elviselhetetlenek voltak, és ők sem tudtak engem elviselni. A magyar gyerekek mindenféle módon érzékeltették velem az ellenszenvüket. Volt egy nagyon kövér kislány, aki, ha a folyosón vagy az udvaron meglátott, szándékosan nekem rohant. Azzal szórakozott, hogy megpróbált ledönteni a lábamról. Egyszer el is estem, taknyoltam egy nagyot a havas latyakban. Már bujkáltam előle a szünetekben. Ha észrevettem, hogy rám les, visszamenekültem a tanáriba. A többi magyar gyerek is a legalattomosabb merényleteket eszelte ki ellenem, ellopkodták a dolgaimat, amiket az asztalon tartottam, apró üvegcserepeket tettek a székemre, amibe bele is ültem és kiszakították a nadrágomat. Rágalmaztak a szüleik és a többi tanárok előtt. Jöttek be kopogás nélkül a szülők, és üvöltöztek velem a tanteremben. Meg is fenyegettek párszor. Az egyik anyuka nekem is jött, és lökdösni kezdett a gyerekek szeme láttára. Rángatott, cibálta a ruhám, és

felém sújtott az öklével. A gyerekek meg közben hangosan biztatták ezt az édesanyát, szurkoltak neki és azt ordították, hogy üssön le. A nő egy fejjel alacsonyabb volt nálam. Torkaszakadtából üvöltözött velem, amiből egy szót sem értettem. Ahogy próbáltam védekezni, a lábamat bele is ütöttem a dobogóba, és a tanári asztalban tudtam csak megkapaszkodni, hogy el ne essek. Később úgy lett előadva, hogy én támadtam őrá. Egy magyar apuka azzal fenyegetőzött, hogy megpofoz. A magyar gyerekek a foglalkozások alatt kiszaladgáltak a teremből, a folyosón futkároztak és kiabáltak. A lépcsőn fölrohantak a felsőbb osztályok folyosóira. Ez ellen semmit sem tehettem. Így aztán az egész iskolában hamar elterjedt, hogy nem tudok rendet tartani, sőt, hogy én vagyok az, aki megvadítja a gyerekeket. Az igazgató-helyettesnő, aki pedig egy barátságos molett asszony volt, adott egy szóbeli fegyelmet. Ez valahogy kiderült, megtudta az összes gyerek, és ettől még inkább megvadultak, még kezelhetetlenebbé váltak. Wittgenstein jutott eszembe akkor, aki mint alsó tagozatos matektanár idegrohamot kapott. Még a legegyszerűbb dolgokat, mint az összeadás és a kivonás sem volt képes megértetni a gyerekekkel. Nekem, a tanári vécében több sírógörcsöm is volt. Ment a hasam, mintha bécsi kockát ettem volna. Gyerekkoromban a felnőttek fasiszta módszereitől szenvedtem, napközis tanítóként meg a gyerekek diktatúrájától.

Langyos, híg pára ereszkedik a MÁV szabadterületre, köddé sűrűsödik és hűvös növényi kipárolgással telítődik. Nem kúszik bele a városi füst, a gyárak és az autók kormos bűze. Hogy ne fájjon annyira a fejem, a hüvelykujjamat szorítom, ahogy csak bírom. Aztán a mutatóujjamat fogom marokra, majd a középsőt tekergetem. Következik a gyűrűs és végül a kisujjam. Szorítom, ahogy csak tudom, és egy idő után el is múlik a fejfőrcs. Cigim már nincs.

Mindig úgy akartam élni, hogy ne hagyjak magam után semmiféle nyomot, még egy fényképet se. Semmit, ami megőrökít. Nem akartam, és most se akarom, hogy szimatoljanak utánam, rám találjanak, kielemezzenek és megfejtsenek. Kikérdezzenek, és rám szólnak. Ennek a világnak az eseményeiben nem akarok részt venni. Rontsák el még jobban, de nélkülem. Csináljanak, amit akarnak, és ahogy akarják, de velem ne foglalkozzon senki, ne próbáljanak semmire se rákényszeríteni. Nekem jó itt a MÁV szabadterületen. Elviselem, és ma is elviselem, ha valamit *muszáj* megtenni. Ilyen esetekben anyám az örökös passzív agresszív zsarolásával úgyis rávesz, hogy megtegyem, amit kell. Így az állam felé a legtöbb kötelességemet teljesítem. Az összes papírjaimat, amiket ilyen állami helyeken kiállítanak számomra, anyám őrzi, csak a személyimét és a lakcímkártyámat tarthatom magamnál, arra az esetre, ha jönne a rendőr. A papírjaim tartalmát, az utasításokat és előírásokat, az ezekhez tartozó határidőkkel és félfogadási időpontokkal együtt anyám kívülről fűjja. Ha menni kell, akkor megyünk. *Muszáj*. Anyám tisztában van vele, hogy kilenc körül szoktam kelni. Ilyenkor már nyolc előtt a konyhában csörömpöl, jön-megy a folyosón, csapkodja az ajtókat, sóhajtozik. Ez a járkálás, idegeskedés, tapicskolás, lármás torokköszörülés percről percre fokozódik. A zajongást az ajtó előtti ácsorgás, hallgatózás csökkenti szokta csak megszakítani. Én ekkor a másik oldalra fordulok, és a fejemre szorítom a kispárnámat, ami viszont csak felerősíti a zajokat. A kispárnára még gyerekkoromban szoktatott rá, hogy ne halljam, amint az apám utáni pasijaival szexel. Természetesen attól, hogy a kispárnát tiszta erőmből a fülemre kellett szorítanom, csak még jobban, százszoros hangerővel zuhogott a dobhártyámra a férfiak élvező hörgése, elégedett morgása, lihegése,

ahogy utolsó lökéseikkel nyiszorogtatják az ágyrugókat. A kispárna alatt fuldokolva anyám nyöszörgését, fájdalmas nyögéseit kifejezetten ijesztőnek találtam.

A bódé körül sárgul a fű. Szárnyas hangyák nagy rajokba verődve, több hullámban követik egymást. Szúnyog még nincs. Kullancsok idén még nem találkoztam. A cserebogarak megdöglöttek végre. Egyszerre van minden pillanat, vagyis inkább egyszerre lehetséges, ami a tudósok szerint végtelen számú párhuzamos idősíkot feltételez. Ezt elmondtam Skarufának a pincében, és a szemén láttam, hogy megérti. Más az ember szeme, ha ért valamit, más, ha nem. Az emberi sors összes lehetősége kifejezhető egy matematikai egyenlettel, aminek része a fekvő nyolcas is. Ezt Bódognak mondtam az aluljáróban, és részben ő is megértette a lényegét. A végén addig csavarta a gondolatot, hogy akkor egyszerre, egy időben, mindenkinek öngyilkosnak kell lennie. Ha az összes ember egyszerre fejezné ki istennel szemben az elégedetlenségét, és öngyilkos lenne, mondta, vagyis suttogetta, akkor isten lépéskényszerbe kerülne. Tennie kéne valamit, amivel visszaintézi az egész elcsesztett létezését. Válaszoltam, hogy a teremtés csak egy ócska, erőltetett poén a nagy dumaszínházban. Semmi jelentősége. Bódog erre megrázta a fejét. Isten majma a Gonosz, az sűg nekem ilyen bűnös gondolatokat, mormogta, miközben záráskor becipeltük a vitrineket. Isten majma istent utánozza, mint egy ripacs bohóc, mondta. Ha isten véletlenül megbotlik, a majma hanyatt esik. Ha elmosolyodik, a majom hahotázik. Ha isten kérdez, a majma visszakérdez. Bódog szerint a valóságban csak kérdések vannak. Az egész Bibliát kérdő mondatokban kellett volna megírni. A Korán viszont, amit mostanában olvasgat, sokkal magasztosabb. Minden *szúra* után felkiáltójelet kéne rakni. A szúra kerítést jelent. Amikor ezt így, egy levegővel elmondtam, hoztam neki a fornettitől tíz deka juhtúrós-tökmagos pogácsát. Álltunk a lelakatolt szerviz előtt, Oszama már korábban elment. Ez itt, amit látunk, csak rajzfilm, az igazi dolgok, a valóság számunkra elérhetetlen, mondtam, és megveregettem a hátát. Ha látnánk, akkor sem tudnánk felfogni. Halálra rémítene. Már ha létezik egyáltalán olyan, hogy valóság, mondtam. Neked legalább a neved Bódog, haver.

Nagy lapulevelek bólogatnak a szélben, hasonlítanak az elefánt fülére. Narancssárga lepkeraj röppen föl alóluk, körülöttem, a fejem körül billegnek, teljesen ellepnek. Talán a savanyú bor szaga vonzza őket. Olyan sűrűn szálldosnak az arcom előtt, hogy eltakarják az egész MÁV szabadterületet. Csiklandoznak, szagolgatnak, megnevettetnek. Most minden kis pillangó rám kíváncsi. Ráröpkülnek a fülemre, orromra, szemhéjamra. Befoltozzák a sebeimet. Mintha föl akarnának emelni és azt szeretnék, hogy repüljek velük.

Fahéj és szegfűszeg illata.

Ménes Attila (1961): író, drámaíró, irodalomszervező, a Szabolcsi Szépíró Kör alapítója. Nyolc prózakötete jelent meg. *Bihari* című drámáját a Katona József Színház Máté Gábor rendezésében mutatta be.

RÉKAI ANETT

Hazáig

A riporterre gondoltam, akit végül
egy anakonda gyomrában találtak meg.
Hogy hirtelen rádöbbenhetett,
milyen régóta nem ölelte meg senki,
és hogy ez a finom szorítás épp olyan jó.
Csak még egy kicsit, aztán tényleg
lelőki magáról a kígyót, és elfut,
fogadkozott, míg eszméletét nem vesztette.
Én is tudtam, miközben levegőért küzdöttem,
késő már másként dönteni.
Talán ellenkezésem amúgy is
a visszájára fordult volna, és
elgáncsolják pipaszárlábú kifogásaimat.
Mégis, a felismerés, hogy nincs
hatalmam a testem felett,
bénító idegméregként
terjedt szét bennem.
Maradt a csendes megadás,
felülkerekedő női ösztön,
hogy hagyni kell mindent,
aztán virrasztani reggelig,
sírva fakadni vízelés közben
a vért látva. Utána
kettesével szedni a lépcsőket,
ki az utcára, ahol a reggeli fény elvakít,
villamosra szállni a tavaszi szélben,
nézni az embereket a metrón,
aztán már a külváros, virágzó
meggy-, cseresznye-, mandulafák.

Az ezüstös szegély

A közelben van a tó, ahol
a múlt hónapban öngyilkos lett valaki.
Utána napokig másról se írtak az újságok –
az áldozat híres ember gyereke volt.
Anyám is egyfolytában csak erről beszélt.
Egy szülőnek nem szabadna eltemetnie a gyerekét –
általában ez volt a végszó. Aztán meg
úgy nézett. Nyilván észrevette, hogy
megfeketedett rajtam az ezüstös szegély.
Pedig nem meséltem el neki, hogy
ha éjszaka forgolódom, és a hajam
a nyakam köré tekeredik, mindig rólad álmodom – – –
Egyébként elmentem a tóhoz a múlt héten.
Látni akartam, átüt-e még a napfény a felhőkön
mindezek után. Nem lett-e szürkébb a tó betonmedre,
zavarosabb a vize. A fémcsúszdát, amin át a halakat
a tóba telepítik, talán egészen szétrágta már a rozsdá.
Nem tudom, vannak-e halak abban a tóban egyáltalán.
Csak a mozdulatlan horgászokra emlékszem – – –
Odaértem, és nem láttam semmi változást.
Még a szemetet sem szedték össze
a kiserdőben, ahol felakasztotta magát a szerencsétlen.
Leültem egy padra a büfé mellett. Néztem az árakat,
mennyi a kávé, a szendvics, a napi horgászjegy.
Nagyon-nagyon csendesnek éreztem magam,
és üresnek, mint egy hátrahagyott lepkebáb,
amiből már kirepült az imágó, és most
bármelyik pillanatban felkaphatja a szél,
vagy összetaposhatja egy járókelő.

Rékai Anett: 1999-ben született Budapesten. Jelenleg az ELTE BTK Skandinavisztika Tanszékén tanul. Málík Roland-díjas, a Fiatal Írók Szövetségének tagja.

A feleségem története

A feleségem a kilencvenes évek közepén bukkant fel a városban. Húszéves volt akkor, és évfolyamtársak lettünk az egyetemen. Az érettségi után kimaradt egy évem, amikor építkezéseken melóztam, mert elsőre nem vettek fel a vegyészeti karra. A feleségem azt mondta, ő nem tanulhatott tovább a középiskola után Pretoriában. Nem részletezte az okokat. Gyorsan belejött a szlovákba, csak a kiejtése maradt mindvégig sajátos, amit lágyabban kellett volna, azt keményebben ejtette, és fordítva. Kicsit, ahogy én is. Ő viszont nem szúrta ki az én akcentusomat, és eleinte nem akarta elhinni, hogy én is idegen vagyok a városban. Azt mondogatta, hiszen ugyanolyan vagyok, mint a többiek. Ránézésre ő sem különbözött. Úgy hívta magát, a fehér néger, és úgy tett, mint aki sokat szenvedett ugyan, de most már nevetni tud a saját múltján. Gyorsan kiismerte a várost, és sokkal felszabadultabban mozgott benne, mint én. Tetszett nekem az a szabadság, amit minden mozdulatában ott láttam. A messziről jött ember szabadsága, így neveztem el. Mintha minden egyes mozdulatában ott lett volna annak a tízezer kilométernek a tágassága, amely az otthonától elválasztotta. Én egy dél-szlovákiai kisközségből jöttem, ahogy nagy heroikusan emlegettem: küzdöttem fel magam a fővárosba, míg ő átszelte a fél világot, hogy ebben a csöppnyi országban telepedjen le. A legjobban a Dunát csodálta: mennyi történetet köt össze és mennyit temet magába szenvtelenül, mondogatta. Csoda, hogy ezek a történetek még nem torlaszolták el az útját, nézett rám a széles mosolyával, és bár féhéren csillogott az arca, ilyenkor tényleg olyan volt, mint egy zulu bennszülött.

Az Öreg híd volt a kedvence, és sokat emlegette, milyen szerencsések a bölcsészek, akik a hídfőjénél tanyáz-

A szöveg megírása idején a szerző a Kisebbségi Kulturális Alap alkotói ösztöndíjában részesült. | Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

hatnak naphosszat. Volt egy Kis Róma nevű kocsmá a bölcsészkar mellett, hosszú délutánokat töltöttünk ott. Ott kértem meg a kezét, az Öreg híd óvárosi hídfőjénél, még az utolsó államvizsgák előtt.

Mindketten kedvező ajánlatot kaptunk a Slovaftól, de ő úgy döntött, inkább kivár. Csak én léptem be mindjárt másnap a diplomaosztó után. A feleségem, aki akkor már tényleg a feleségem volt, felkereste az Istrochem személyzeti osztályát, és elvitte nekik az életrajzát. Nekem ezt csak később árulta el, amikor az egyik este megmutatta az aláírt munkaszerződését. Másnap kezd, jelentette ki, és kérdezte, bonthat-e egy palack bort, hogy megünnepeljük. Kissé zavartan mosolyogtam, és vártam, mivel fog még előállni.

Kiültünk az apróska erkélyünkre, és ahogy bámultam a panelházakat körülöttünk, arra gondoltam, ebben a városban mindig ősz van, a hőmérséklettől függetlenül. Olyan ősz, ami ráül az ember szemhéjára, és nem engedi tágra nyitni a szemét. A feleségemet persze megkímélte ez a város. Az ő szeme mindig hatalmasra nyílt. Öt évvel ezelőtt, mondta. Már kicsivel több is. Akkor döntött úgy, hogy elhagyja az otthonát. Dél-Afrikában nem volt semmiféle jövője, és ez akkoriban olyannyira nyomasztó valósággá vált a számára, hogy ma is nehéz beszélnie róla. Inkább azt meséli el, hogy miért éppen ide érkezett. Hiszen tudja, hogy milyen tapintatosan kerültem ezt a témát azóta, hogy a megismerkedésünk után néhányszor elhárította a kérdéseimet. Volt egy ismerőse, illetve pontosabban: az apja kollégája, aki Prágából érkezett Dél-Afrikába, hogy az African Explosives Limitedben vállaljon munkát. Jiřínek hívták, és épp akkor kellett visszatérnie Európába, amikor a feleségem elkezdhetne volna az egyetemét, és felajánlotta a feleségemnek, hogy ha külföldre akar menni, segít neki bejutni Csehszlovákiába – így ismerte még mindenki ezt az országot, amely pedig már kettészakadt közben. Az apja akkor mesélte el a feleségemnek azt a történetet, amelyből egészen addig csak nagyon homályos részleteket ismert. Jiří egyik látogatása után leültek a feleségem apjának a dolgozósobájában, kettesben, és a feleségem apja mesélni kezdett. A feleségemet következetesen a búrok hagyományaira nevelték, és úgy tudta, a családja búr volt, amióta világ a világ, bár ugye, ahogy az apja mondogatta, mindenki jön valahonnan. Aznap este kiderült, hogy a feleségem dédapja egy Rudolf Ebner nevű osztrák hivatalnok volt, aki 1896-ban érkezett Dél-Afrikába, egészen fiatalon, egyenesen egy Pressburg nevű városból, ahol Alfred Nobel dinamitgyárában dolgozott. Ebner egyike volt annak a néhány tucatnyi hivatalnoknak, akiket Nobelék kiküldtek Afrikába, miután sikerült megegyezniük a modderfonteini üzem megvásárlásáról. Nem sokkal korábban találtak aranyat Dél-Afrikában, és a bányászathoz töménytelen robbanóanyagra volt szükség. Óriási ütemű dinamitgyártás indult be a Pretoria melletti városban, ahol néhány év alatt csaknem négyezer embernek adtak munkát, javarészt bennszülötteknek, és néhány évvel később már négyszer, mások szerint negyvenszer annyi robbanóanyagot állítottak itt elő, mint Nobelék európai gyáraiban együttvéve. Ebner hamar megkedvelte ezt a helyet, a levelekben, amelyeket a családjának írt, áradozott a búrok misztikus földjéről, amelyet az afrikai Svájcként emlegetett. Csak a helyi kávé utálta, mint a külföldiek általában. Megkedvelte a bennszülötteket is, és megtanult azon a primitív nyelven, amelyet az európaiak az országban beszélt többtucatnyi ősi nyelvből gyúrtak össze. Valóságos kis magánmúzeumra való gyűjteményt szedett össze a bennszülöttek ékszereiből, gyíkuszobrocskákból, mókusfarkakból, oroszlánfogakból. Persze az oroszlánok már akkor is kihalófélben voltak egész Dél-Afrikában, így az oroszlánfogakat a feketék általában ökörszarvból faragták ki. Ebner vezető hivatalnokká küzdötte fel magát a gyár vezetésében, még Paul Krügerrel, a Transvaal Köztársaság legendás elnökével is baráti kapcsolatot ápolt, gyakran meglátogatta őket az otthonukban – Krügeréknek tizenhat gyerekük született –, és ott volt Pretoriában azon a nagy ünnepségen, amikor az öreget negyedszer választották újra Transvaal elnökévé. A búrok lóháton, felfegyverezve vonultak fel a városban, mint egy igazi vad hódító sereg, de amikor Krüger megjelent az országház erkélyén, az egész tömeget mérhetetlen fegyelem és tisztelet hatotta át, és Ebner irigyelte páratlan összetartásukat. Amikor kitört a második búr háború, a feleségem dédapja nem tudott parancsolni nyughatatlan vérenek, és ahelyett, hogy a gyár válságintézkedéseit segítette volna, felajánlotta szolgálatait az angol túlerővel hősiesen szembeálló búroknak. Ausztriában lovastiszi rangot szerzett korábban, és azzal kereste meg Krüger elnököt, hogy szívesen ellátná őt tanácsokkal a búr haderő európai mintára történő átszer-

vezése kapcsán. A búr vezető ezt elutasította, de Ebner lehetőséget kapott, hogy néhány európai társával együtt külön katonai egységet alakítson. Nobel-csapatnak hívták őket, mert több nemes ember is belépett közéjük. Ebnernek olyan nagy hasznát vették a búr seregben a harcok során, hogy néhány hónappal később tábornoknak nevezték ki, ám a háború kimenetelén nem változtathatott. Az angolok a győzelmük után átvették a dinamitgyárat is, így Ebner nem térhetett vissza korábbi civil életébe. Nem is kereste azonban a viszázat: családot alapított Pretoriában, és amikor a búrok még egyszer próbálkoztak a függetlenség megszerzésével az első világháború kitörése után, ő is ott volt a lázadók vezetői között, pedig egy újszülött várta odahaza: a feleségem nagyapja. Ez a gyermek már igazi búrnak született, ám amikor ő felnőtt, lezajlott a britekkel való kiegyezés, és újra nyitva állt a család számára az a gyár is, amelyet akkor már African Explosives Limitednek hívtak. Ugyanitt dolgozott a feleségem apja, és úgy tervezték, hogy a feleségem viszi tovább ezt a hagyományt. Csakhogy neki nem volt maradása Afrikában. Így aztán amikor Jirí felvetette, hogy elhozza őt Csehszlovákiába, és az apja elmesélte ezt a történetet, egyértelművé vált, hogy Pozsonyba kell jönnie, ahonnan egykor a dédapja elindult, még ha az országot már alaposan átszabták is azóta. Kiderült, hogy az egykori Nobel-gyár még üzemel, és a feleségem a fejébe vette, hogy oda kell visszatérnie.

Nem kérdeztem meg, miért nem volt maradása Afrikában, és ő nem árulta el. Abban bíztam, lesz még rá alkalom, hogy a történet kiteljesedhessen.

Most épp Istrochemnek hívták azt az üzemet, amelyet Alfred Nobel 1873-ban alapított, és eleinte Dinamitkának, majd a szocializmus alatt Dimitrovkának becézték a pozsonyiak, akik kedvesen ragaszkodtak a kicsinyítő képzőkhöz akkor is, ha ez a gyár már több mint száz éve táplálta a háborúkat szerte a világon. A feleségem szeretett ott dolgozni, és bár a cég ezekben az években többször is tulajdonosváltáson ment át – egyszer az állam birtokolta, majd pánikszerűen privatizálták, hogy aztán újra belevásárolja magát az állam, míg végül egy feltörekvő cseh szupervállalkozó kezébe került –, az ő pozíciója mindvégig stabil maradt, sőt fokozatosan erősödött. A feleségem büszkén emlegette, hogy a dinamitgyárban dolgozik, pedig az Istrochemnek egy ideje már nem a robbanóanyagok előállítás volt a fő profilja. Persze azt senki nem tudta, mi zajlik azokban az üzemszolgálatokban, amelyek már a tizenkilencedik században is szupertitkosak voltak.

Boldog volt, amikor kiderült, hogy terhes. Felelősségteljes anya volt, és én is mindent megtettem, hogy odaadó férjként támaszkodhasson rám, de mindig úgy éreztem, lemaradásban vagyok vele szemben. Soha nem kérdeztem meg, értesítette-e már a szüleit az örömhírről, pedig a terhessége alatt szinte minden este ezzel a kérdéssel a nyelvemen mentem aludni. A szülei Afrikában maradtak, mert ők oda tartoznak, ezzel ő ezt a történetet lezártnak tekintette.

Volt néhány álmatlan éjszakám, amíg a lányunkat vártuk. Persze nem nagyon láttam be saját magamnak sem, de attól tartottam, nem lesz benne belőlem semmi. Attól tartottam, a kettejük ereje úgy el fog söpörni engem, mintha soha itt sem lettem volna.

A szülés utáni hónapok még szinte eufóriában teltek, és nem volt időnk semmiféle gondokon töprengeni vagy épp magunkon rágódni, csak azt láttuk, hogy amiben benne vagyunk, az egy mestermű, és ez itt most a csúcspontja, amelyet ugyan jobban élvezhet az, aki távolabbról szemléli, de majd egyszer mi is eljutunk arra a távolságra. Amikor viszont eljutottunk oda, minden megváltozott. A feleségem eleinte csak kimerültségre panaszkodott, de hamarosan egyre súlyosabb tüneteket kezdett produkálni. Arra gondoltam, hiányzik neki a munka, és javasoltam, hogy térjen vissza hamarabb, a lányunk felügyeletét pedig megoldjuk valahogy. Belement, bár nem olyan lelkesedéssel, mint amilyenre számítottam.

Próbáltam magammal elhíttetni, hogy tényleg olyan gyönyörűnek látom a lányunkat, mint amilyennek szeretném, ám volt a tekintetében valami mélységesen nyugtalanító. Amikor rám nézett, mintha átnézett volna rajtam, mintha soha nem lettem volna számára annyira érdekes, hogy megakassza rajtam a tekintetét. Talán csak gyerekkori kancsalság, gyözködtem magam, pedig erre semmi jel nem utalt.

Akkoriban is kijártunk a feleségemmel az Öreg hídra. Együtt néztük onnan, ahogy felhúzzák a város legújabb hídját, az Apollót, amelynek a kék lett a domináns színe. A feleségem elmesélte, hogy számára az Öreg híd algazöldje ennek a városnak a legbensőségesebb

színe, és úgy hiszi, amikor még Ferenc József hídnak hívták, akkor is ugyanebben a színben pompázhatott. Magában dunazöldnek nevezte ezt a színt, és abban bízott, a lányunk szemének színében ott lesz majd egy enyhe árnyalata. A feleségemnek is zöld szeme volt, és én arra gondoltam, valójában a bolygó is ebben a zöld színben virít a világűrből, lehetetlen, hogy a kék legyen az uralkodó, a feleségem bolygójának zöldnek kell lennie.

Arra kértem, a lányunkat adjuk magyar iskolába, mert ahogy öregedtem, egyre inkább féltetni kezdtem a saját múltamat, mintha velem együtt fogyna el. A feleségem beleegyezett, hiszen mindig hangsúlyozta, hogy tiszteli bennem az idegent. Az első iskolanap előestéjén, miután a lányunk lefeküdt, a feleségem lehalkította a tévét, amiben épp egy jelentéktelen krimisorozat képei peregtek, és váratlanul a dédapjáról kezdett beszélni. Ugyanarról a dédapjáról, akiről már évekkel korábban mesélt, ám most mintha szétértépte volna annak a régi történetnek a lapjait. A dédapja, mesélte, a tizenhetedik században érkezett első holland telepesek leszármazottja volt Dél-Afrikában, vagyis tősgyökeres búr, aki rengeteget tett azért, hogy abból a lakhatatlan vadonból civilizált, európai arculatú országot építsenek. Nagyon komoly részt vállalt a zuluk elleni harcokban, és az egyike volt azoknak, akik létrehozták az első táborokat. A zulukat és más törzseket kényszerítették azokba a táborokba, mert a feleségem dédapja biztosítani akarta a rendet, és hogy az ő családját és közösségét soha senki ne fenyegethesse a hazájában, amelyet naggyá és dicsőségessé akart tenni. A feleségemnek sokat mesélt az édesapja arról, ami a második búr háborúban történt a családjukkal. Ma sokan úgy tekintenek erre a háborúra, mintha csak mesekönyvek lapjain létezett volna, mondta a feleségem, pedig az ő dédapja ott volt, és farkasszemet nézett az angolok gépágyúival. Ez volt az angolok tesztháborúja, amelyben először próbálták ki a rettegett gépágyúikat, a pom-pomokat, amelyekkel végül megtörték a hősies búrok ellenállását, és a végén átvették azokat a táborokat, amelyeket a feleségem dédapja kezdett kiépíteni. Az angolok a búrokat zárták be azokba a táborokba, de nemcsak a katonákat, hanem a feleségeiket és a gyerekeiket is, és tízezrek veszték oda. A feleségemnek lángolt a szeme, ahogy ezt mesélte, mintha a britek pom-pomjai felgyújtotta búr tanyák és városok lángolnának benne, azok a tanyák és városok, amelyekből a koncentrációs táborokba hurcolták a civileket, köztük a dédapja családját is. Odaveszett az egész családja, a felesége és a gyerekei, csak ő maga menekült meg. A feleségem dédapja a háború után új családot alapított, és akkortól már sokkal óvatosabb volt, az 1914-es britellenes felkelésbe nem kapcsolódott be, hanem a diplomáciai megoldás híve lett, és abban hitt, hogy a fehér emberek együtt fogják uralni Dél-Afrikát, hiszen ezért hódították meg azt a földet az ősei. És erre törekedett a feleségem nagyapja és apja is, akik egész életükben a Dél-Afrikai Köztársaság szolgálatában álltak, és hittek ebben a szolgálatban, még akkor is, amikor 1994-ben bekövetkezett a rendszerváltás, és a fekete rablóbandák kerültek hatalomra. Ezt tettetett nyugalommal mondta a feleségem, és azt is, hogy ezek a rablóbandák ugyanazt művelték az ő szüleivel, amit a britek a dédapja családjával a második búr háborúban. A szüleit iskoláskorú bűnözők ölték meg, akik egyszerűen megszállták a negyedet, ahol laktak, és őt az apja egyik ismerőse menekítette ki. Egy diplomata volt a megmentője, akivel együtt utazott ki Prágába, ám ott nem vették fel az egyetemre, és így jött Pozsonyba, mert azt mondták neki, itt könnyebben boldogulhat. Az egyetem alatt olvasott arról, hogy pozsonyi mérnökök segí-

tettek felépíteni az African Explosive Limitedet, és ezért hálás ennek a városnak. Amikor a második búr háborúban a britek ellen harcoltak, az a gyár termelte a dédapjának és harcostársainak a dinamitot. A feleségem nem nézett rám, rejtegette előlem a tekintetét, merev volt, és remegett a hangja, amikor azt mondta, nem volt eddig ereje erről beszélni nekem. Semmi baj, válaszoltam, és elismételtem, semmi baj, és meg akartam őt érinteni, de ő felállt, kihúzta magát, és magamra hagyott.

Rengeteg kérdés maradt bennem, tudni akartam, hol volt a feleségem, amikor a szüleit megölték, kivizsgálták-e ezt a borzalmat, és egyáltalán, hogyan fogunk ezzel az egésszel együtt élni. Képtelen voltam feltenni ezeket a kérdéseket, és ő sem segített benne, inkább arra vártam, hogy a történet majd magától kiteljesedjen.

A lányunknak később úgy meséltük, a feleségem szülei kint maradtak Dél-Afrikában, de még mielőtt ő megszülethetett volna, elvitte őket az öregség.

A lányunk féktelenül vidám teremtés volt, ami egyszerre jelentett számomra megkönnyebbülést és aggodalmat. Minduntalan megrázkódtam, amikor belegondoltam, hogy én akkor is halálra rémültem gyerekként, amikor a kis dél-szlovákiai falucskánk határában egy róka villantotta rám a szemét, de a lányunk egy leopárd tekintetétől sem rettenne meg. Amikor állatkertbe vittük őt, a feleségem úgy mutatta be neki az orrszarvút és az elefántot, mint régi ismerősöket, akikhez bármikor beugorhatnak egy teára. Én addig azt hittem, ezek az állatok valójában, a ketrecükön kívül nem is léteznek, valahogy úgy, mint a búr háborúk a képeskönyveken kívül, és egyre kevésbé értettem, hogyan élhetek együtt egy nővel, akinek a létezésében is kételkednem kellene.

A feleségem nyugtalansága nem hagyott alább ezekben az években, én azonban mindent megtettem, hogy ez a nyugtalanság ne ragadjon át rám. Egyre több időt töltöttem az egyik kolléganőm társaságában, aki hozzám hasonlóan egy dél-szlovákiai magyar falucskából származott, és változatosságra vágyott a férje mellett. A feleségem esténként főként arra panaszkodott, hogy az Istrochemben egyre csökkentik a termelést, és ha így megy tovább, egy szép napon elveszítheti a munkáját. Ezt kifejezetten fenyegetően mondta, ami persze érthető volt, de némileg túlzásnak éreztem.

A kolléganőm, akivel néha már az éjszakákat is együtt töltöttük, amit otthon külföldi kiküldetésekkel magyaráztam, néha kérdezgetett a feleségemről, és azt mondtam neki, én tulajdonképpen semmit nem tudok Dél-Afrikáról, és kétlem, hogy ebben az életben bármit megtudhatok róla. Bármit, ami nem képeskönyvi mese. Így aztán ne várja tőlem, hogy bármit meséljek neki a feleségemről. Ilyenkor pimaszul nevetett, és azt mondta, szerinte én valójában nőtlen vagyok, csak azt akarom, hogy tiltott gyümölcsnek lásson. Én pedig kényszeredetten együtt nevettem vele.

A cseh nagyvállalkozó, aki megvásárolta a feleségem munkahelyét, és aki valójában szlovák volt, csak áttelepült Prágába, időközben felvásárolta nagyjából egész Csehországot, mert épp beérőben volt a kapitalizmus kelet-európai provinciális vadhajtása, és már nem volt ideje a pozsonyi apró-cseprő ügyekkel foglalkozni. A feleségem egyik este sírva számolt be róla, hogy befejezték az üzemben a robbanóanyaggyártást.

Nem sokkal később elkezdtek szétszerelni az Öreg hidat. Ekkoriban már nem jártunk ki romantikázni a Dunához, így csak a hírekből értesültem a dologról. A feleségem hisztériás rohamot kapott, amikor elolvasta a hírt, elhajította a tabletjét, és állatias, visító hangokat hallatva járkált fel-alá a lakásban. Hiába győzködtem, hogy újjá fogják építeni, csak le kell cserélni a régi acélszerkezetet, mert elhasználódott, és vissza fogják állítani a mostani formáját, a tervek szerint olyan lesz, mint amikor még Ferenc József nevét viselte. A feleségem nem hitt nekem, és csak azt hajtogatta, ha lebontják azt a hidat, azt ő nem bírja ki.

Egy kellemes, a kolléganőmmel kettesben töltött budapesti kiruccanásról tértem vissza, amikor a lakást üresen találtam. A feleségem először csak szüksézávi üzeneteket küldött, amelyekből megtudhattam, hogy Pretoriába repültek a lányunkkal, és a tervei szerint nem térnek vissza Pozsonyba. Izgatott lettem az üzeneteit olvasva, de hamar lenyugodtam, felbontottam egy palack bort, és csendesesen iszogatva üldögéltem végig az egész éjszakát.

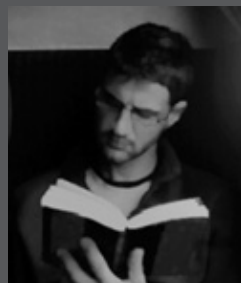
A feleségem néhány nap múlva küldött egy e-mailt, amely kicsit már hosszabb volt az addigi üzeneteinél. Egy újabb történetet tartalmazott ez a levél, amelynek mintha semmi köze nem lett volna az előzőekhez. Azt írta benne, elérkezettnek látta az időt, hogy végre

feltárja a múltját, és azt szeretné, ha ebben a lányunk is a segítségére lenne. Soha nem tartozott igazán hozzám és ahhoz a városhoz, ahol együtt éltünk, és ezt szerintem én is nagyon jól tudtam. Hálás annak a városnak, de ha tovább élne úgy, hogy nem tud semmit a saját múltjáról, akkor akár halott is lehetne. Vagy még pontosabb, hogy olyan lenne, mintha valójában soha meg sem született volna. Szégyellte nekem elmondani, hogy árvaházban nevelkedett, mert úgy érezte, semmiben nem kellett volna különböznie a hozzá hasonlóktól, sőt, sok mindenben jobbnak látta magát náluk. Soha semmit nem árultak el neki a szüleiéről és a származásáról vagy arról, valójában mi köze van ahhoz az országhoz, amelyben felnőtt. Pedig rendes emberek nevelték, akik igyekeztek megkímélni őt minden fájdalomtól – ő pedig már egészen kicsi korában elhatározta, hogy nem vesz figyelembe semmiféle fájdalmat. Mindenkit a rokonának érzett, az egész világot, és örömteli dologként próbált gondolni rá, hogy ez a világ befogadta őt. És ha már a világ így kitarulkozott előtte, ő a karjai közé vetette magát. A középiskolát befejezve, már az apartheid 1994-es bukása előtt elutazott Dél-Afrikából, és bejárta a fél világot, amíg el nem jutott Pozsonyba. Nem gondolta, hogy ilyen sokáig marad ott, de a történetek úgyis mindig a saját útjukat járják.

Az Öreg híd ma a város legújabb hídjá. Csak a pilléreit hagyták meg a Dunában, hogy aztán az egészet újjáépítsék, és sokkal élénkebb zölden virítva uralja a folyót, mint bármikor korábban. Amikor ismét átadták a forgalomnak, kéz a kézben sétáltunk végig rajta a kolléganőmmel, aki hamarosan a feleségem lesz. A túlsó partról visszapillantva olyannak láttam a hidat, mintha csak egy képeskönyvből vágták volna ki. ■ ■ ■

■ **Szalay Zoltán** (1985): író, legutóbbi kötete a *Faustus kisöccse* című regény (Kalligram, 2019). Pozsonyban él.

Egy Zoom-kontaktról

Akárhány pirosszív-
ikonnal szorongat,
muszáj volt törölnöm,
ne nézzen bolondnak;
jelenből, jövőből,
tanítvány-szerepből,
nyomát is ki kellett
nyiszálnom dalomból.

Lehet, hogy csuszamlik
belém, s ez szokatlan,
lehet, hogy sosem volt
ijesztőbb zavarban,
s töröltem szegényt, mert
ahhoz, hogy belássa,
segítő lökés lesz
hiányom nyomása.

Egy prémvadász születésnapja

De mit is szólna ehhez,
ha az érdekli csak,
hogy igaz lett a faház.

A magánszféra ugyan
csak egy életre szól
a Fehér Falka Hegyén,

de akad benne gyönyör.
Ma gereznái közt
is időzött a tenyér,

a hurokcsapda alatt
ki elúszott, a hód,
is ürítette belét,

s a kanóclámpa helyett
se világítja nap
a világ végi folyót.

Basszák meg

Egy kórtani leleten múltott –
ott ezt, aki pap akar lenni,
most kénytelen elibük tenni.

Egy félezer eurós kérdő-
ív méri a hivatásvágyat,
mint kémüveg adatot, tárgyat.

Hogy mit keres eluzív lelkünk
egy metrikus alapú skálán
majd nyitja a jelölő Barány.

Én végbe se akarok menni.
Mint ő, ki a vizen is lépked,
s már nem köti grafikon, s képlet.

Pasztorál

Egy 18. századi rézkarhoz: „Férfi pásztordalt hallgat”

Hadd réjazzon! Olyan bojtáros. A létige
átfúvása kevésbé akadályozott
még: tömlőtüdejű, visszafogott fogú,
vállizma-laza fiú.

Hagyjuk most (se halasztott harapás, se lest
álló test, se kifent orgonarács) a hang-
járat csőrezonátor szerepét. Magát
rezgesse a levegő.

Így képződjön a táj. Így feketéllik át
egy rom belseje, sejtet perizómaránc
csípővájatot, és csurran az útifű
kóróiba gidanyál.

Hadd csóválja fejét kérője! Irígy öreg.
Attól sem riad elvonni hitét, ami
által megjelenik. (Nélküle még saját
kétsége se legitim.)

Olty Péter (1976): filozófus, költő. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Heteró közegben* (Scolar, 2019).

Barokk hintó

Azok a beszédek, amelyek rólunk szóltak, sohasem voltak tisztességesek, sem igazságosak, mondtam a temetői gondnoknak, aki egy elősíró kutyát ajánlott fel anyám temetésére. Ezért aztán, mondtam a temetői gondnoknak, amennyiben lehetséges volt, megpróbáltuk tökéletesen kizárni az életünkéből ezeket a szóbeszégeket, meghúztuk magunkat, kizárólag csak magunkkal és magunkban diskuráltunk. Tény, hogy évtizedekig egy barokk hintóval közlekedtünk, amelyet annak idején apám aranyozott be. Nagyon büszkék voltunk rá, és igazi ünnep volt, ha helyet foglalt benne az egész család. Nem tudnám megmondani, hogy magunkból fakadóan vonzódtunk-e ehhez a régi korok használt kocsihoz, vagy pedig éppen a különállásunkat szerettük volna bizonyítani, a függetlenségünket, minden esetre mások semmiképpen nem nézték jó szemmel ezt a fajta különködésünket. A temetői gondnok ekkor újra csak megemlítette, hogy a bátyám temetésekor is milyen megrázó volt ennek az elősíró kutyának a vonyítása, és sok évtizedes tapasztalata, hogy mennyire megkönnyíti a gyászolók érzéseinek felfakadását, ha megfelelő képzettségű elősíró kutyát fogad a gyászoló gyülekezet.

Szerettem volna elkerülni minden vitát, amely a helyzetemből fakadóan nem is illett ide. Ártatlan képpel tovább meséltem neki, mi mindenben is mentem keresztül az utóbbi években, hiszen mindez szorosan a jelen előzményeként érthetővé teheti számára, hogy most, az anyám halálakor, amikor már szinte csak én alkotom majd a gyülekezetet, ez a fajta elősíró kutya csak nevetségessé teszi és megzavarja a gyászban való elmélyedésemet. Nem is szeretnék semmiképpen már olyasféle szertartást, sem pedig olyan kellékeket, amelyek régebben még egy közösség hagyományaihoz igazodtak. A kutya zokog a drapéria mögött, miközben én magamba roskadva hallgatok. A legpuritánabb és a legegyszerűbb elhantolást szeretném, amelyben csak megzavarna egy elősíró kutya, mondtam a temetői gondnoknak, majd azokról a boldog évekről próbáltam részletes leírást adni, amelyekről már ő is bizonyára hallott, és mindez egy barokk hintóhoz kapcsolódott, amivel ünnepi alkalmakkor esetlegesen találkozott ő is. Ez az otthonunknál, a városban elért megbecsülésünkénél is többet jelentett számunkra. Én a feleségemmel hátul ültem, a gyerekek pedig velünk szemben, a kocsi mögött. A hintónak üveg ajtajai voltak, elegáns bőr ülése, lehajtható lépcsője, az utastér fölötti baldachin is hibátlannak mutatkozott, ha időnként kisebb javításokat kellett is elvégeznem már az apám halála után, akinek az útmutatásait követve én is egy külön füzetben jegyzeteltem a folyton adódó sérüléseket, az elvégzendő feladatokat, a mesterek nevét, akik szakmájuk legkiválóbbjaiként hozzányúlhattak a hintónkhoz.

A lovaink ugyan öregecskék voltak már, de mivel jól tartottuk, és sosem erőltettük őket túl, megfelelően hálásak voltak, és sosem hagytak cserben. A legtöbb bajunk a kocsisokkal volt, mert ezek a zerge léptű legények nem érezték magukénak ezt a szerfölött elegáns és igényes előadást. Úgy gondolták, hogy nevetségesek vagyunk, és a város lakói lenéznek bennünket a nagyzolásunkért. Anakronisztikusnak gondolták a kisváros poros utcáin való előkelő megjelenésünket, és magukból fakadóan nem is voltak képesek mindebben egy igényesebb és tartalmasabb életvitel nyomát felfedezni.

Ekkor újra csak azzal állt elő a temető gondnoka, hogy mennyire értetlen vagyok az egész szertartást illetően, és összességében úgy gondolja, nagyon is szükségem van azokra az elősíró temetési kutyákra, amelyek már a feleségem halálakor is olyan jó szolgálatot tettek nekem, és nem gondolhatom komolyan, hogy minden mélyebb érzélem nélkül fogom az anyámat eltemetni. Mert a hozzátartozók lelke nagyon sivár, ha megfelelő belső készítés nélkül álldogálnak a koporsó mellett. Én határozottan cáfoltam, hogy szükségem lenne ezekre az ebekre, hiszen semmiképpen nem a bánat kifejezésének mértéke az, ami iránymutató az efféle helyzetekben, hanem amit belül érez és gondol az ember. Éppen elegendő volt, hogy mindenféle éretlen gyanúsításokkal illettek minket a hintó miatt, amelyeket megfontoltan mindig a gyermekeim vagy a feleségem előtt hangoztattak.

A bátyám és apám mögöttünk, a hátsó traktusban álltak, rendszerint díszes egyenruhában, derekukon korhű kardhüvely, amelyet Mária Terézia magyar testőrei hordottak egykor. A gyermekeim mindenestre egy csöppet sem szégyellték ezeket az urizáló szokásokat, és, akár csak a feleségem, ők is szívesen öltöztek a hétköznapi viseletnél kissé elegánsabban, hogy ebben az aranykalitkában büszkén kihúzzák magukat, és időnként kiintegessenek az ismerőseiknek. Apám a maga módján szörnyű haragra gerjedt, ha az unokái vagy a feleségem visszamondták neki, amit a városban rólunk híreszteltek. Volt, hogy a kardlappal állt bosszút a minket gúnyolókon, egyszer, emlékszem, két ujjközép-csontja tört, amikor meglegyintett egy meggon-dolatlanul elszemtelenedett péksegédet.

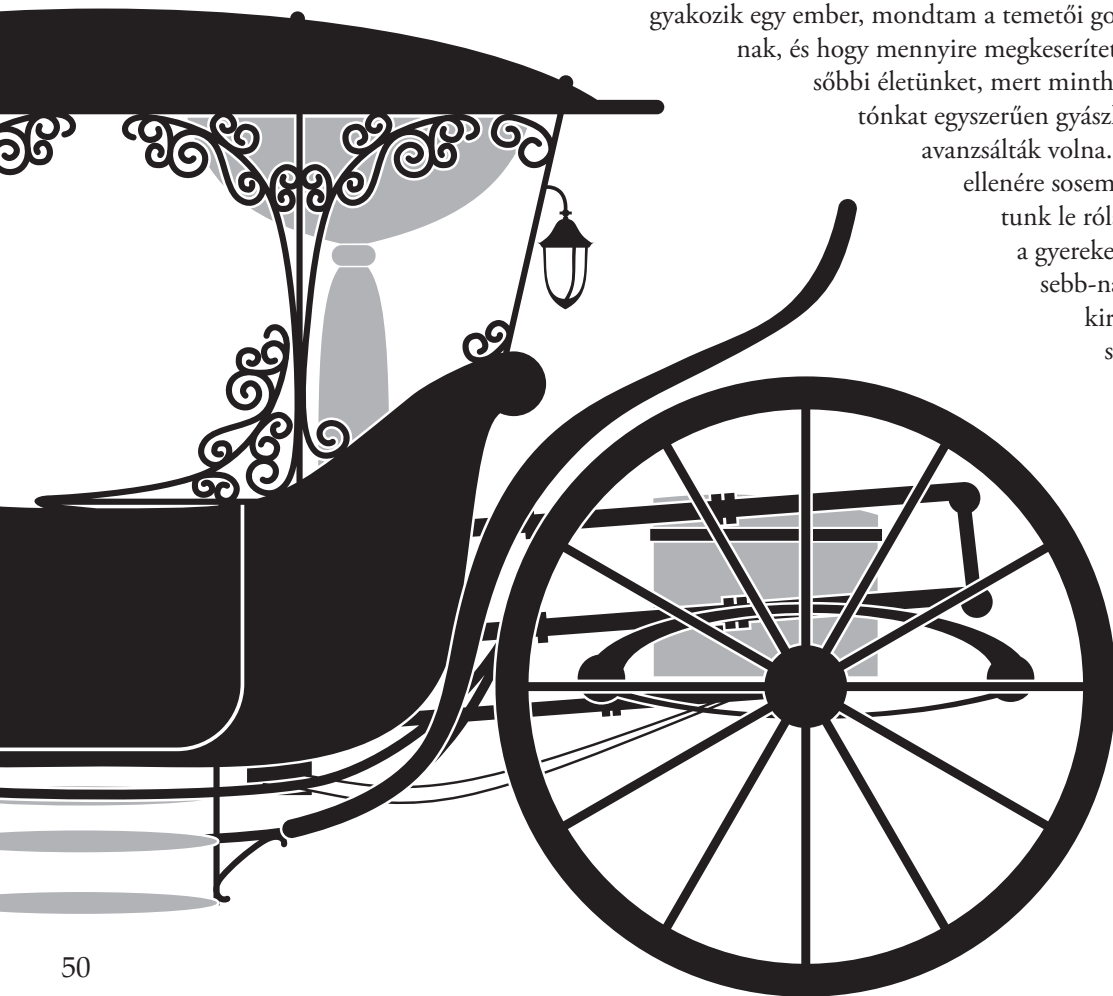
Nagyon szép évek voltak ezek, igazából nem éreztük úgy, hogy ez az ártatlan szenvedélyünk másoknak ártana. Mert hova is mentünk hetente egyszer-kétszer, ha a kocsis hajlandó volt befogni a lovakat a hintóba? Legfeljebb a nagyszüleimhez, egy-egy rokonhoz, vagy a temetőbe hajtottunk ki, ezek voltak azok az ideális távolságok, amelyek miatt érdemes volt a hosszabb előkészületeket megtenni. Néha megtörtént, hogy hosszabb utakra is vállalkoztunk. Néhányszor még a folyóig is elmerészkedtünk, és nem győztük hallgatni az öreg kocsis, Zapata méltatlankodását, hogy sosem fogunk hazaérni, épségben legalábbis nem, mert vagy a lovak sántulnak le, vagy az összedrótózott kocsink esik szét. Ehhez képest a fiam több nemzet himnuszát is elénekelte, a lányom pedig egy fantázia-táncot lejtett a folyó partján, akár egy orosz balettből idetévedt balerina. Még ilyen időtávolságból visszatekintve is elcsodálkozom, hogy mennyire összetartotta a családot ez a hintó, pedig apám halála után gyorsan eltávolítottuk az ajtóról az általa kreált grófi címet, mert a beavatottak számára nagyon irritáló volt, különösen azoknak, akik pontosan ismerték a hintó és a család előtörténetét. Csak egy kis függöny maradt meg, amelyet néha összehúзва elbújhattunk az idegen szemek elől, s amelyen szintén ott ékeskedett ez a címer anyám által aranycérnával kihímezve. Az előzetes félelmeim ellenére a feleségem a legkevesbé sem ellenezte ezt a szegényes urizálást, mintha még büszke is lett volna, és megfelelő, bár szolid ruhákat varratott, amelyek színükkel és szabásukkal jól imitálták egy nemes asszonyság barokkos megjelenését. De hát a feleségem olyan szép volt, és előkelő ezekben az években, miért is ne adtam volna meg számára ezt az örömet, hogy alacsony származása ellenére egy főúri hintóban kocsikázhat, mondtam a temetői gondnoknak, aki láthatóan alig figyelt rám, éppen a ravatalon fekvő öregúr bajszát keféltette.

Hogy aztán mikor is kezdett megkopni ennek a színpadszerű előadásnak a fénye, azt már kevésbé tudnám megmondani. A gyermekeim felnőttek, már némileg feszengetek ebben a szerepben, apám régen meghalt, a kocsisok is sűrűn váltogatták egymást, mert hol agyvérzéstől váltak mozgásképtelenné, hol pedig lábukat törték az örökös kocsmázásban. A hintót azonban a leggondosabban karban tartottam, még ha csak ritkán volt is lehetőségem, hogy a feleségemmel a közeli kirándulóhelyek egyikére kikocsizzunk. Egy színben helyeztem el, de még arról is gondoskodtam, hogy megvédjem az időjárás viszontagságaitól. Ugyanúgy figyeltem a kárpit vagy a festékek kopására, és mindig igyekeztem a legkisebb sérüléseket is kijavítani, ahogy Zapata mulát is magamból fakadóan mindig a legnagyobb gondossággal tartottam karban.

Félreértésre adhatott okot bátyám halálakor az a kívánsága, hiszen emlékszik talán még rá, mondtam a temetői gondnoknak, hogy szeretne volna, ha ezen a hintón visszük ki a temető halottas házába. A feleségem és a szüleim azonban a legkevésbé sem ellenkeztek, még aznap átalakították a hintó elegáns belsejét, és lehetővé tették, hogy a bátyám koporsóját becsúsztsassuk az üveggel vitrinszerűvé alakított kocsi belsejébe. Már ekkor éreztem, hogy egészen másként tekintenek ránk az emberek, mint egy elszabott grófi családra. Olyan mélyen megvetettek minket, mintha csak hamis aranyakkal kereskednénk, és nem vették tekintetbe mindig is hivalkodó szerénységünket, ahogy az egész grófi hintót, a rangunkat mi sosem vettük komolyan, csupán egy olyasféle szerepjátéknak tekintettük, amikor megmosolyogtató jelmezekben próbálunk a jó érzésünknek némi fészket rakni. A gondnok nagyon is jól emlékezett a bátyám temetésére még negyven év távolából is. Ugyanakkor megjegyezte, hogy éppen a hintó, és a szertartás pontos forgatókönyv alapján történő menete tette számára mindezt olyan emlékezetessé, és hozzáfűzte, hogy ebben fontos szerepet játszott az ő leleményessége is, nem beszélve a kárpitok mögötti elősíró kutyaokról, amelyek aztán igazán megrendítővé tették az egész szertartást, zokogó tömeggé varázsolták a nagyszámú gyülekezetet.

Változnak a divatok, ma már sokkal puritánabb búcsúra vágyakozik egy ember, mondtam a temetői gondnoknak, és hogy mennyire megkeserítette a későbbi életünket, mert mintha a hintónkat egyszerűen gyász kocsiá avanszálták volna. Ennek ellenére sosem mondtunk le róla, hogy a gyerekekkel kisebb-nagyobb kirándulásokat tegyünk a környéken,

magunkra vonva akár mások kötekedő érdeklődését, nagyon is jól éreztük magunkat ezeken a túrákon. A lányom és a fiam, akárcsak én és a feleségem szívesen üldögtünk fehér, rizsporos parókában, a megfelelő selyem köntösben, kissé buggyos nadrágban, drótvázzal merevített szoknyában a folyó partján lévő vendéglőkben, és nem is mutathattunk rosszul, arra bizonyíték, hogy sokszor hangos sikert arattunk. Ilyenkor a fiam a számára legkedvesebb országok himnuszait énekelte, a lányom pedig könnyed táncot lejtett a közönség örömére, mintha a kis hattyúk táncát adná elő.

Még az sem hozott bennünket zavarba, ha az előre beharangozott skót himnusz helyett az új-zélandi csendült fel, és a hozzáértők kifogásolták ebbéli tájékozatlanságunkat. Bár a szélrózsa minden irányában terjedt a hírünk, és gyakran kellett elmenekülnünk a minket ostobán gúnyolók elől, mindig tisztában voltunk azzal, hogy bizonyos emberek szeretnének minket ellehetetleníteni. Egy pincért, aki Tiszapanykán közelről a képeembe nevetett, és a fiam maori kiejtését egyszerűen botrányosnak minősítette, két kezemmel magam hajítottam bele a vízbe.

Apám a temetésekor megtiltotta, hogy efféle díszletek igénybevételével próbáljunk őt meg nem illető rangot kölcsönözni a halálának. Ez megint csak sértette a hiúságunkat, hiszen ha valaki megtagadta a köreinkből ezt a nagyon is előkelő és kifinomult játékot, azt képesek voltunk az ellenségünknek tekinteni. Különösen a feleségem viselkedésén éreztem mindig, hogy mennyire fontos dolognak tartja ezt a szerepjátékot, és egyáltalán nem érdekli, ha mások ezt rosszalóan a szemünkre vetik. Nem tagadom volt ennek a sokszor csak kettesben űzött előadásnak némi érzéki vonatkozása is, mindig sokkal szabadabbnak, féltelenebbnek éreztük magunkat ezekben a jelmezekben, különösen pedig akkor, ha kikocsizhattunk a közeli erdőbe, és ott megszabadulva minden gátlásunktól valódi nemesekké válva hódoltunk egymásnak, és csakis ebben a közegben és ebben a szerepben voltunk képesek a legteljesebb, legönfelelőbb odaadásra.

A feleségem betegségekor rettenetes súllyal tört rám a bánat. Mintha az egész lényem egy csomagolópapírrá silányult volna, amellyel a sérelmeimet, a bánatomat, a józan eszemet szerettem volna láthatatlanná tenni, meséltem a közben a következő temetésre készülő, fekete egyenruhát magára öltő gondnoknak, aki közben tömő anyaggal igyekezett a halott arcát gömbölydeddé tenni. Nem volt többé értelme ezeknek a játékoknak, egyedül maradtam a sötét színpadon, és ha néha rám nyitották az ajtót, képtelen voltam bármiféle észszerűsége. Anyám volt az, aki szerfölött túlzónak tartván a fájdalmamat, ellenőrzése alá vont, és arra kényszerített, hogy semmiképpen ne adjam föl korábbi életemet, már csak a feleségem megromlott egészségi állapota miatt is folytassam, amit harminc éve elkezdtem. Anyámat hamarosan maga alá gyűrte egy autó, és a legkülönfélébb sérülések következtében már nem tudott rajtam segíteni, miközben a feleségemnek szintén a legpusztítóbb betegségekkel kellett megküzdenie. A legnagyobb fegyelemmel és akarat erővel folytattam az eddigi életemhez nőtt, ahhoz szorosan hozzátartozó kirándulásainkat, minden szükséges átalakítást elvégeztem, hogy a hintó mindkettőjük számára megfelelő kényelmet biztosítsa akár egy hosszabb utazásra. Ekkor szereltem be a hintóba egy lemezjátszót is, amelyen Maria Callas leghíresebb áriáit hallgathattuk, amelyek évek óta a feleségem legkedvesebb zenéje volt, és különösen a betegsége előrehaladtával már csak ez jelentett számára némi lelki vigaszt. Sokszor hármasan indultunk el ekkoriban egy-egy kirándulásra, anyámat a kocsis mellé kötöttem, hogy le ne essen, sokszor még a járókeretét is mellé tettem, hogy megtámassza magát, a feleségemet pedig óvatosan végig fektettem a hátsó ülésen, míg magam apám régi állóhelyét foglaltam el. Mindez addig tartott, míg Zapata ki nem törte a nyakát, és többé nem volt kocsisunk sem. Kiáltoztak utánunk csúfondárosan, a gróf úr és a grófné megy a szekéren, a gyász kocsin. Kénytelenségből én ültem a bakra, és hajtottunk bele a pusztaságba a bajaink elől. Mentem előre lehajtott fejjel, amíg Callas azon a régi, modoros, mégis élesen régies hangon énekelt. Mintha egy tágas tér lenne a fájdalmunk, úgy visszhangzott bennem minden.

Aztán már lassan elcsöndesedett, amikor a feleségem meghalt, nem volt kérdés, hogy újra kiszerelem az üléseket, és a koporsóját a kedves hintóján viszem ki a temetőbe. Anynyi minden elmúlt ebben a világban, ellenemre fordult. Mintha csak felkapta volna a szél az arcomat, hogy rossz illesztéssel, még torzabb ábrázatként visszaragassza. Már szinte lo-

vaim sem voltak, amikor a temetőből visszafelé tartottunk. Mintha csak magukat vontatnák, de már alig maradt erejük a hintóra. Egyedül anyám szavára hallgattak, aki a mankóival csapkodta kisebesedett, csontra soványodott farukat. Nagyon haragudott rám, hogy így elhagytam magamat, hogy szinte felkínáltam egész lényemet a pusztulásnak. Megéreztem, hogy ő még élni akar, és ereje is van, nagyszabású téveszmék éltek benne az úri származásunkról. Ekkor a temető gondnok újra megmakacsolta magát, és újabb előadásba kezdett, hogy milyen elegáns volt és mélyen megható, se nem túl patetikus, sem pedig bántóan személyes a feleségem temetése, amelyre ő napokon át készült, és minden ismerőse és minden ismerősöm véleményét kikérte, és ekkor még szó sem volt arról, hogy a nagyszámú gyászoló gyülekezetet zavarta volna az ő legtehetségesebb és legképzettebb elősíró kutyája, amely olyan átható sikert aratott, hogy erről aztán már néhány nap múlva többen is megemlékeztek, és egyetlen kívánságuk volt, hogy az ő temetésükön is Zokni, a kutyám legyen az elősírója a gyászoló gyülekezetnek.

Az a ritka és paradox eset történt meg velünk most, meséltem a temetői gondnoknak, hogy, ahogy anyám is gondolta, képtelenek vagyunk már bekerülni egy elbeszélésbe. Az esztétikai, pszichológiai jelentése ennek a furcsa véletlennek jóval túlmutat egy meg nem született novella, vagy akár egy nagy regény elmesélhetőségének pusztá tényén. Így már képtelenek lennénk részesei lenni egy valóságos temetésnek. Mennyi minden nem íródik meg, amit pedig az írójuk egy műbe szeretne időtállóan megörökíteni, mondtam anyámnak, amikor a feleségem temetése után az útközben kidőlt lovak helyett végre hazahúztam a hintót. De hát hogyan is írjunk le, meséljünk el egy olyan eseményt, amelynek a tényei nem kíváncznak bele egy történetbe. Egyebekben pedig nem az írónak kell vallomást tennie, mert esztétikai szempontból ez alig hitelesíthető, ha csak nem valamiféle, egyszerre több húron járó zenésről van szó, aki képes kilépni a személyisége szentimentális, agyon sértett közegéből, és kellő rálátása van a saját életproblémáira. Gondolom, hogy még ennél is bonyolultabb dolgokról mesélhetnék, ha már az igazi történetről hallgatnom kell. Mivel igazából nincsen történet, ezért csak a legnagyobb óvatossággal járhat el az író, ha egy efféle jelenség írásába kezd, mondtam a temetői gondnoknak. Az ellentmondások, amelyek mondatonként jelen vannak egy ilyen műben, már ha az írójuk valóságos erőfeszítéseket tesz, hogy minden nehézség ellenére mégis csak egy kézzel fogható dologba gyömoszolja őket, szétfeszítenék az elbeszélés kereteit. Mivel nincsen történet, ezért szereplőkről sem beszélhetünk – mondtam anyámnak, aki lassan mintha felfogta volna a példázat értelmét –, csak magáról a furcsa epikus helyzetről, amely ellentmond minden irodalmi megközelítésnek. Két eset lehetséges, amely kellő indokkal szolgálhat arra, hogy az alábbi elbeszélés ne íródjék meg. Akármit is mondanánk, az nem bizonyulna hitelesnek, mindig csak paradox fogalmakra találnánk, amelyek nem egészítenék ki egymást, hanem örökös ellentmondásokat szülnének. Másrészt elfogadható magyarázat, ha a születendő mű egy másik alkotás kiegészítéseként jelöli ki a célját, még ha az írás során hamarosan világos lesz, hogy alapvetően az a bizonyos másik irodalmi alkotás nem is létezik, és minden hivatkozás csak céltalan suhintás az anyagtalanba.

Ezen túl elég volt, ha a karomban kivittem anyámat az udvaron álló, egyre roskatagabb hintóba, és ide-oda tologattam benne, mintha csak egy gyerekkocsi lenne, hogy némileg megnyugodjék. Elringattam benne, azt a jó érzést keltve, mintha még nem múlt volna el semmi, és minden újra a lehetséges szélét súrolná. A legöregebb lóval, amelyiknek kecses mozgása miatt egykor a Lorenzo nevet adtam, még néha megkerültük a háztömböt, és anyám még mindig kihúzta magát azon a hordszéken, amelyet csak nagy nehézség árán tudtam a széthullóban lévő, egykori barokk hintó üléséhez rögzíteni. Integtettem az ismerőseinek, és ha úgy akarta meg is álltam, hogy egykori barátnőivel beszélgessem, mert ekkor már nem voltak irigyeink többé, szálnalmas képet nyújthattunk, és ennek megfelelően bántak is velünk, de ez csodálatosképpen már egyikünket sem zavarta. Lorenzoból Ló lett, így is szólítottam, ami már a legkevésbé keltette fel az utca emberének figyelmét.

Anyám néhány évvel később bekövetkező halálakor, amikor már kilencven évesen hirtelen fordult kritikussá az állapota, és én ugyan felismertem az éjszaka közepén a gyomorvérzésre utaló jeleket, ám nem tettem lépéseket az eszméletlen beteg további gyötrésére, belenyugodtam a másnap déltájban bekövetkező halálába. Azt az egyet szerettem volna el-

kerülni, hogy a feleségem temetésekor a gyülekezet mögött folytonosan a leghitelesebben zokogó kutyát ne alkalmazza a temetésrendező, amely olyan hihetetlenül felkorbácsolta az indulatokat, és valódi, szinte mesterségesen gerjesztett érzelmeket váltott ki a gyászolókból.

Az anyám temetésén mindössze hárman voltunk, és semmiféle szertartást nem kértem, csupán annyit, hogy a szobámban hónapok óta őrzött urnát csöndesen helyezzék be az előre kifizetett kis beton ládikóba. Az udvaron álló magába roskadt, szárnyaszegett hintó már semmiféle szerepet nem játszhatott az életünkben. Amikor kifelé jöttem a gyerekeimmel, a gondnok újra mellénk szegődött, és elkísért egészen a temető kapujáig, mint egy régi barát, aki pontosan érti a helyzetünket, és átérzi a gyászunkat, amelyik se nem egyszeri, se nem általános, se nem belőlünk fakadó, sem pedig a másoknak való megfelelésre nem készült. Akár a hintójuk, mondta, a közös koporsójuk, mondta, a közös életük roncsa, mondta, ez a hullabűzt árasztó hiábavalóság, mondta, már az önkívületben vonító a kutyáim sem lennének képesek utolérni ezt a reménytelenséget, mondta, már semmiféle, magukból fakadó fájdalmat nem lennének képesek felkorbácsolni ebben az érzelmileg halott sivatagban, mondta, és aztán hirtelen sarkon fordult, köszönés nélkül indult el a ravatalozó irányába.

■ **Sántha József** (1954, Karcag): irodalomkritikus, író. Legutóbbi kötete: *A húgom operája* (Kalligram, 2016).

2020. június 4.

Virágot viszek a sírunkra,
tizenkét szál sárga gerberát,
ez volt az apám kedvenc virága,
ezt vetetett velem évente
az anyám születésnapjára;
a visszajáró pénzt persze
mindig visszakérte.

Trianonról jut eszembe,
a sírkőre előre felvéstem
az anyám nevét s az enyémet,
itt a temetőben ez a rend,
ez a szokás.

Nem változik semmi,
csak az új sírfeliratok nyelve,
ebben a száz éve még
színtiszta magyar faluban.

Trianonról jut eszembe,
az öcsém nem szereti
az élő virágot,
azt mondja, a virág képmutatás,
még sose vitt egy szálát sem
a közös sírunkra.
De annyira igaz lehet az érvelése,
mint az, hogy nem szeret költekezni.

Trianonról
az a fekete cica jut eszembe,
aki, ha átszaladna előttem az utcán,
gondolkodás nélkül
visszafordulnék;
de most, hogy hozzánk szegődött
éhesen, pár napja a szomszédban
világra hozva kölykeit,
nem tudok mást tenni,
mint megetetni őt, óvni, gondoskodni róla,
és csak várni, várni,
hogy újra felbukkanjon.

Fellinger Károly (1963, Pozsony): költő, helytörténész. A 36 éve alakult felvidéki magyar írók közösségének, az IRÓDIA csoportnak tagja volt. 28 könyve jelent meg (legutóbb: *Plomba*, Nap Könyvkiadó, Dunaszerdahely, 2019), főleg versek, gyermekversek, mesék s egy falumonográfia Jókáról, ahol ma is él. Megjelent angol, román, spanyol, francia, török, görög, albán, orosz, szlovák, német és szerb nyelvű verseskötete. Kétszeres Arany Opus díjas. Forbáth-díjas, Simkó-díjas. Agronómusként dolgozik.

A Kelet Pamplonája

Szóval az úgy volt, hogy... Ja, igen, bocsássa meg, hogy vétkeztem. Na, szóval hogy hát, tudja, atyám, milyen napokat élünk. Rosszul aludtam, na, azazhogy sehogy sem tudtam elaludni. Mindennel, ami a hírekben van, így kavargott a fejem, nem jött egyszerűen álom a szememre. Végül bevettem hát egy fél altatót, a Margit... a nejem diktálta belém, mert már nem lehetett bírni velem, éjfél is elmúlt, mire valahogyan elaludtam. De bár ne tettem volna. Mert ugyanott folytattam álmomban, szörnyű rémálmom volt, mint ébren. Vétkeztem talán már az álommal is.

Egy álmodat akarod meggyónni?

Nem. Nemcsak. Várja ki a végét.

Szóval dél volt, vagy akörül járt, másnap. Ma. A mai napot álmodtam meg. Olyan tisztán állt előttem a mai nap, mint... ma. Ez a nap volt, ezt tudtam álmomban. Hétágra süttött a nap, minden ment a maga rendje és módja szerint, épp a húsleves fölé hajoltam, amikor... Ilyen rossz hangulattal. Tudja, atyám, milyen az, ilyen baljós előérzet. Nem lehet úgy békében enni. És akkor egyszer csak elkezdett beszűrődni az a borzasztó láрма, én illet még soha nem is hallottam ébren, meg a füst, először csak páran kiáltottak, aztán már mindenki, robbanások, sikolyok... Borzasztó volt.

És mit tettél – álmodban?

Mit tettem volna, kirohantam. És nem akartam hinni a szememnek. De komolyan mondom, olyan volt, olyan valóságos, mint itt, most minden. Lángolt a fél falu, mindenki fejvesztve futott, amerre látott, a jószág is, eloldozva meg levágva, a kerítések ledöntve, a tornácon hullák és fekvő, félholt-ra vert emberek. Azt hittem, ez a végítélet. Tudtam, hogy ott van ő is.

Ki?

Ki, hát a gonosz. Nem akarom a nevét a számra venni. Pláne, Isten házában. De ott volt. Éreztem valahogy, tudtam az álmomban. Amiről akkor nem tudtam, ugye, hogy nem valóság. Ott jött *az az ember*, valahol, de ezt csak sejtettem, nem láttam. És a serege. A migránsok. Azok dúlták a falut! Én... én ilyen félelmet még nem éreztem soha, arra tudtam csak gondolni hirtelen, hogy a Margit, hogy bent van a húslevessel, miközben halomra ölik a falut. Vissza akartam rohanni, biztonságba tenni, de... Atyám, én nem tudtam. Én nem voltam elég erős. Földbegyökerezett a lábam. Félttem, hogy – erre gondoltam, esküszöm, álmodás közben is –, hogy engem

meg fog büntetni ezért az Úristen, hogy a feleségem ott bent, végveszélyben, hogy mindjárt betörnek, és felkoncolják, vagy még rosszabb. Mert amiket magam körül láttam. Erőszakolták a nőket! Felgyújtották a házakat. Falhoz vágták a csecsemőket, aztán meg kiszűröcsölték... Kiszűröcsölték a vérüket, és kifacsarva eldobták őket, mint egy összegyűrt tejesdobozt! Szurkot öntöttek a még élőkre, kerékbe törték a Zolit, ez csak most jut eszembe. Atyám, én láttam, ahogy kerékbe törik a Zolit! Az nem lehet, hogy én ebben nem vétkeztem!

Az álmainkért másként vagyunk vétkesek, mint azokért, amiket ébren teszünk. A vétked csak abban áll, hogy túl sokat szorongsz, ahelyett, hogy jobban bíznál az Úrban és az ő végtelen bölcsé...

Ez nem lehet úgy! Hát ezt mind én álmodtam össze! Az én fejemben nyomorították meg azt a szerencsétlent, láttam... mit láttam, hallottam, ahogy törnek a csontjai! Kiállt a törött csont abból a véres húsból, ami addigra a Zoli volt.

Nem nézel talán túl sok tévét, fiam? Lehet, hogy az mérgezi a gondolataidat.

Tévé, érdekelt is engem! Vérben úszott a falu! Hömpölgött, érti, hömpölgött a vér, átfolyt a csizmámon! És tudtam, valahogy az álmodás közben is tudtam, hogy mindez valóság. Még mindig érzem az orromban a füstöt.

Értem. Próbálj valahogy nyugalmat keresni a lelkedben, az Úrban, és...

Még nincs vége! Mert, ahogy kavargott ez a borzalom körülöttünk, egyszerre előttem áll az édesapám. De hát ez nem lehet, gondoltam, hát már idestova tíz éve, hogy eltemettük az apámat. De ott állt. Úgy állt ott, mint ahogy maga ül most ott, teljes hús-vérben, egy percet sem öregedett azóta, hogy utoljára láttam, még élve. Megesik, hogy álmainkban viszontlá...

De nem! Nem álom volt! Mármost tudom, a józan fejemmel, hogy az volt, de közben... Még most sem érzem teljesen, hogy az volt, tudom, milyen álmodni. Ez olyan volt inkább, mint valami jelenés. Felém jött lassan, és mélyen a szemembe nézett. Égetett a tekintete, atyám. Én meg egyenesen megkövültem, nem tudtam felfogni, hogy mi történhetett. És láttam, hogy nyílik a szája, mintha szólni akarna, de nem tudna. És persze, hogy nem tudott, mármint szólt, csak én nem hallottam, mert elnyomták a halálsikolyok meg a géppuskaropogás meg az állatok visítása. És akkor egészen közel ért, szinte az arcomban éreztem a leheletét, és akkor egyszeriben hallani kezdtem. Hallottam, olyan tisztán minden szavát, mintha egyenesen a fülembe súgta volna.

És mit mondott?

Hát ez az! Ott volt az a csomó migráns, mindenféle füstösképű népek, ott szabályztak le mindenkit halomra, hogy csak csörgött bele az összes briliánsuk és karperecük és nyakláncuk és aranyórájuk, olyan volt, ahogy a turbánjaik le-föl tünedeztek közben, mintha gombafejek bólogatnának ütemesen, ott erőszakolták az asszonyokat és kínozták a gyerekeket és ölték halomra az állatokat, és akkor egyszeriben azt mondja nekem az én apám... A szülőapám. Nem bírom, én ezt egyszerűen nem bírom. Azt mondja, hogy... Nem, előbb én mondtam neki, igen, emlékszem, amikor már végre szólni bírtam, megszólítottam, bár olyan volt, mintha fulladnék, tudja, atyám milyen ez, fulladni ál munkban, amikor minél jobban erőlteti az ember, hogy hang se jön ki a torkán, de valahogy nagy nehezen kijött, és akkor megszólítottam végre, hogy: Édesapám! Édesapám! Édesapám... ezt tudtam csak mondani, mert akkor már megállt bennem a lélegzet, és akkor már, be kell valljam, nem gondoltam még a Margitra se, csak így a szemem sarkából sejtettem, hogy pár ilyen köpenyes-szakállas, a fejükön kockás abrosszal már biztosan bement a házba, már biztosan kitépték a helyéről az ajtót, már összetörték a berendezést, és ki tudja, mit tehettek a feleségemmel, de én akkor erre már nem is gondoltam, bevallom, csak úgy általában fohász-

kodtam az Úrhoz. Nem tudom, ezt jól tettem-e, hogy álmomban... Mármint, hogy van-e egyáltalán hatalma az Úrnak az álmomban, az álmaim felett, hogy ér-e egyáltalán, ha én hozzá könyörgök álmomban, de hát...

Az mindig jó, ha az Úrhoz fordulsz, ha álmodban teszed, akkor is.

Az jó... Mert hát ott áll előttem a halott apám, és nem jön ki hang a torkomon, és akkor azt mondja... azt mondja nekem az én szülőapám, hogy...

Mit mondott?

Hogy Abdullah! Hogy drága Abdullahom! Meg volt az örülve, arra gondoltam, hogy megőrizte a halál, hogy nem ismer meg. Édesapám, üvöltöttem, akkor már ahogy a torkomon kifért, de nem jött ki hang rajta, csak ilyen szelelő suttogás, de én üvöltöttem, üvöltetni akartam, hogy Édesapa, hát nem ismer szed meg? De ő meg csak egyre, hogy Abdullah, Abdullah, én Abdullahom, drága jó Abdullah. Abdullah Akbár!

Nem vagyok én Abdullah, Édesapám, ordítom, Balázs vagyok, hát nem emlékszel?

És akkor felém nyúl, elmosolyodik, ilyen, hát én azt nem is tudom, leírni, milyen mosollyal, eszelősen, de közben nyugodtan, mint aki már megtele a békét, és akkor látom, hogy az apám, az én édes szülőapám fején is turbán, alatta kockás fejkendő, hogy a nyakában vakítanak az aranyláncok és az oldalán szablya, hogy... érti, atyám, hogy az én édesapám... Hogy egy menekült! És akkor jutott eszembe újra a Margit, hogy mi lehet vele, hogy ott miket művelhetnek vele, ott, a pozdorjává tört bútorok maradványain, a cserépmeg üvegszilánkokon, ahogy a leborult tál levesből a célnametélt beleesik az én Margitom vérebe, mintha abba főzte volna eleve. És akkor végre, valahogy, nagy nehezen felébredtem.

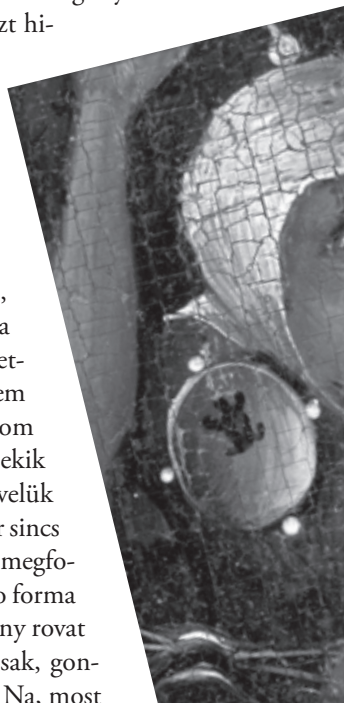
Na, hát szóval. Üdv a fedélzeten! Dohányzol? Remek. Akkor megmutatom a kávégépet mint a legfontosabb összetevőt, aztán leugrunk egy szálra, jó? Csak hogy jól induljon a nap.

Szia, Uram!

Királyom! Méltóságom! Rendelkezz velem!

Alásszolgája, professzorom!

Hehe! Ezt a faszt. Ne is törődj vele, majd megszokod. Ez a Sanyi, el lehet viselni. Na, szóval, akkor gondolom, tudod, hogy mivel foglalkozunk itt. Mármint ténylegesen. Na, igen. Szóval az én feladatom ugyebár, hogy részletesen is ismertessem a munkaköröd. Tehát a lényeg, hogy nálunk csak olyan hír és cikk kerülhet ki, aminek van megalapozott forrása. Most értsd, hogyan értem. A megalapozotton van a hangsúly. Ami azt jelenti, hogy, nos, van. Az egyik sheetben, azt már, azt hiszem, láttad is, vezeted, hogy éppen mit dolgoztál az adott órában, a másikon pedig a forrásokat. Na, most itt jön a trükkös része, amit kifelé nem kommunikálunk, mert ez, mondjuk úgy, a belső működési szabályzat része. Szóval a lényeg, hogy ha valamit kiadnak, hogy írd meg, nem teheted meg forrás nélkül, egyszerűen ez a szabály, gondolom, nem kell részleteznem, hogy miért. Elővehetnek érte. Mármint téged, ha valami van, de az egész lapot is. Így tehát mindig kell egy forrás. Ha nincs, mert... érted, van olyan, hogy egyszerűen lehetlenség, akkor sem kell beszarni, ilyenkor hívjuk föl (sosem méltan!) a prokonosokat, majd megtudod, meg megadom a számaikat, na, szóval, ha kell forrás, nekik kell szólni, nekik vannak közvetlen kapcsolataik a hírügynökségekkel, mi velük nem kommunikálunk. Ha valami hír nagyon gázos, akkor sincs gond, megírod ugyanúgy, tehát hírben, nem kell lazítani a megfogalmazáson, csak egyszerűen a Véleménybe teszed. De pro forma hír marad, ez fontos. A hírek közé is kerül, csak a Vélemény rovat kategóriáját adod hozzá alul, és ennyi. Ezek azért fontosak, gondolom, érted, mert így te le vagy védve. És veled a cég is. Na, most

még egy valami. Ez még fontos. A forrásokat, ezt is értsd, ahogy... érted, hogyan, szabad szabadon kezelünk. Ennek nyilván megvannak a maga határai, beletanulsz majd pár hét alatt. Addig is, meg egyáltalán, bármiben, kapsz majd segítséget. A csapat normális, jófejek, nem mindenki... érted. Sőt. Meg lennél lepve, ha tudnád. Most itt, nyitva az ablak kábé mindenhol, nem akarom részletezni, majd a jövő héten megiszunk valamit, és akkor legfeljebb úgy, de szerintem értesz. Igen, nos, szóval az a lényeg, hogy ezzel kell bűvészkedni, hogy meddig tekinthető úgy, hogy egy forrásra még támaszkodik egy szöveg, ez... Tudom, hogy sejtet, de hidd el, vannak rázós szituk, azokban majd jól jön, ha kapsz guideline-okat. Legalább eleinte. De az a lényeg, hogy bármi megoldható. Szóval, amikor elkezdesz valamin dolgozni, arra figyelj, amit szóban elmondanak a briefben, az lesz a lényeges, azt valószínűleg meg, és minden mást, egy idő után már egyedül, eleinte segítséggel... köré raksz. Megoldjuk. Oké? Minden tiszta? Akkor szólok a Gézának, ott majd ne kapd föl a fejed, ha elkezd cigányozni. Nem rád, csak úgy általában, a Géza... hát érted, felül sem szeretik, de érti a dolgát, ez van. Szóval beállítja a munkaállomást, megkapod a jelszavakat, a kontaktlistát majd az Árontól, és mehet. Ha bármi van, tényleg szólhatsz, kérdezhatsz bárkitől, de tőlem is nyugodtan, max csak azért ne mindig, mert hát érted, én hoztalak ide, ne úgy nézzen ki, mintha nélkülem nem tudnál semmit. De nem lesz gáz, tényleg. Oké, na figyi, ha még van bármi, leugrunk majd még egy blázra, de nekem most fel kell mennem a harmadikra, valamit el kell intéznem. Ja, és majd kapsz egy ilyen szart, nem kell mindig viselni, nyugi, de ha épületen kívülre mész, mármint valahova, akkor hát, ja, nem egy kifejezett öröm, de akkor sajnos fel kell tüntetned, láthatóan, hogy a Hírbátyától vagy, ezt láthatóvá kell tenned. Tudod, policy. Okéka, na akkor jó munkát, és beugrom, ha ezzel az izével végeztem, rád nézek, hogy hogy' telik az első nap, rendicsek? Oké, akkor addig is hajrá.

Először fel sem fogtam, hogy már ébren vagyok, azt sem tudtam, hol vagyok. Csakhogy valahol fekszem, meg sötét van. Esküszöm, azt hittem, hogy leüthettek, elhurcoltak, Arábiába, Ázsiába, vagy hol élnek ezek, keletre, na, hogy valami Dzsámiban fekhettek. Aztán észrevettem a dunyhámat – tiszta lucsokra izzadtam –, de még az sem nyugtatott meg, gondoltam, azoknak is van ilyen, lehet ilyen keleten is, arra is gondoltam, hogy talán elhurcolták velem együtt a dunyhát is, kitelik a fajtájuktól, nem majd a méregdrága selyemdunyháikkal takargatnak engem, a mecsetben, a fogságban. Akkor kezdtem megnyugodni és rájönni, hogy mégiscsak ébren lehetek, és akkor ez csak lidérces álom volt, amikor megfordulok, és ott szuszog mellettem a Margit. Az bezzeg tud aludni, ilyenkor is, amikor itt a világ vége, veszélyben az egész mindenünk, az meg csak alszik, mint akit nem érdekel. Fel is dühödtem először, de aztán eszembe jutott, amit a migránsok műveltek vele, még nagyon kótyagos volt a fejem, sokáig, szóval tudtam is, hogy álmodtam, de annyira hihető volt, annyira élethű, hogy mégsem fogtam fel még teljesen, olyan volt, mintha tényleg ezt tették volna a Margittal, és egyszerűen csak előntött a melegség, hogy ott van, mellettem, hogy lélegzik, hogy piheg. Él. Érti, atyám, nem?

Hogyne érteném.

Na, szóval hát ott fekszik a Margit, olyan jó szagúan és kíváncsan, én meg nézem csak egyre, egészen megrészegeve az örömtől, hogy így visszakaptam őt egyszerűen a sorstól. Isten segedelmével!

Az Úr nevét hiába...

Ja, nem, nem. Na, aztán erről eszembe jutottak még részletek az álmomból, ahogy, és láttam újra, szinte akkor is újra láttam, ahogy két... még most sem bírom elmondani. Két ilyen füstöképű, hát tudja, tette rajta az erőszakot...

Nyugodj meg, fiam. Balázs. Balázs! Ne feledd, csak álom volt, lidérces álom.

Igen, de ha egyszer láttam, hogy tudnám én ezt valaha már kiverni a fejből. Akkor is, ahogy ránéztem, egyszerre láttam ezt az angyalt, az én csibémet és közben, ahogy ott fekszik a betört konyhaasztalon, élettelenül, mint egy zsák, elvágott torokkal, miközben azok... A vérében meg úszkál alatta a tészta.

Szegény pára!

Igen. Képzelteti, atyám, meg kellett nyugodnom. Muszáj volt, így nem maradhatam. Hát, egy szó mint száz, ennek, persze jó, hogy pont magának mondom, de akkor egyetlen módját láttam, gondolom, sejti, mire célzok.

Sejtem.

Meg hát rázott is a sírás. Meg akartam nyugodni, hát nekem már nincs apám, nincs anyám, öreganyám alig tud magáról, hát nekem már csak a Margit van. Az az egyetlen igazi családom, és a szemem előtt veték el tőlem épp az imént. Úgyhogy hát, tudja, mit tesz ilyenkor egy férfi. Mármint... ízé, elnézést.

Szóval hát hozzábújtam, csókolgattam, tudja, hogy van az... illetve. Jézusom.

Balázs!

Ja, igen. Elnézést. Szóval hát elég az hozzá, hogy a Margit meg, az aludt, mint a dunyha, meg nem is volt „hangulatban”, hát arrébb lökdöcsött.

Igen?

Én meg... Egy szó, mint száz, történt, aminek történnie kellett, mondtam is neki közben, hogy ez most nem olyan, most ne kényeskedjen nekem, mert erre szükség van.

De nagyon nem akarta. Aztán végül hagyta magát, vagy nem is tudom én, mindenesetre...

Hát erről van szó? Mondj el öt miatyánkot, és...

Na, nem, van még.

Még?

Még. Mert hát sajnos nekem már csak ilyen természetem van, meg hát fel is voltam még mindig zaklatva nagyon. Kimentem hát egy cigarettára, gondoltam, majd nézem az éjszakát, nézem a csendet, aztán az csak lenyugtat már. Szokott is, amikor máskor történik ilyen hasonló. De most nem. Egész éjjel ezen a lidércnyomáson túl nem aludtam egy szemhunyaszt sem, atyám, úgy képzelje, és hát, az igazat megvallva, nem is mertem volna, hogy én még egyszer olyanokat lássak, meg aztán féltem, hogy mi van, ha az Édesanyám is lejön a mennyekből, mint a Seherezáde, hogy... tudja, hogy Abdullah, Abdullah! Hát aztán ilyeneken járt a fejem, meg főleg a mai napon, hogy mi lesz ma. Hogy jön-e a végítélet.

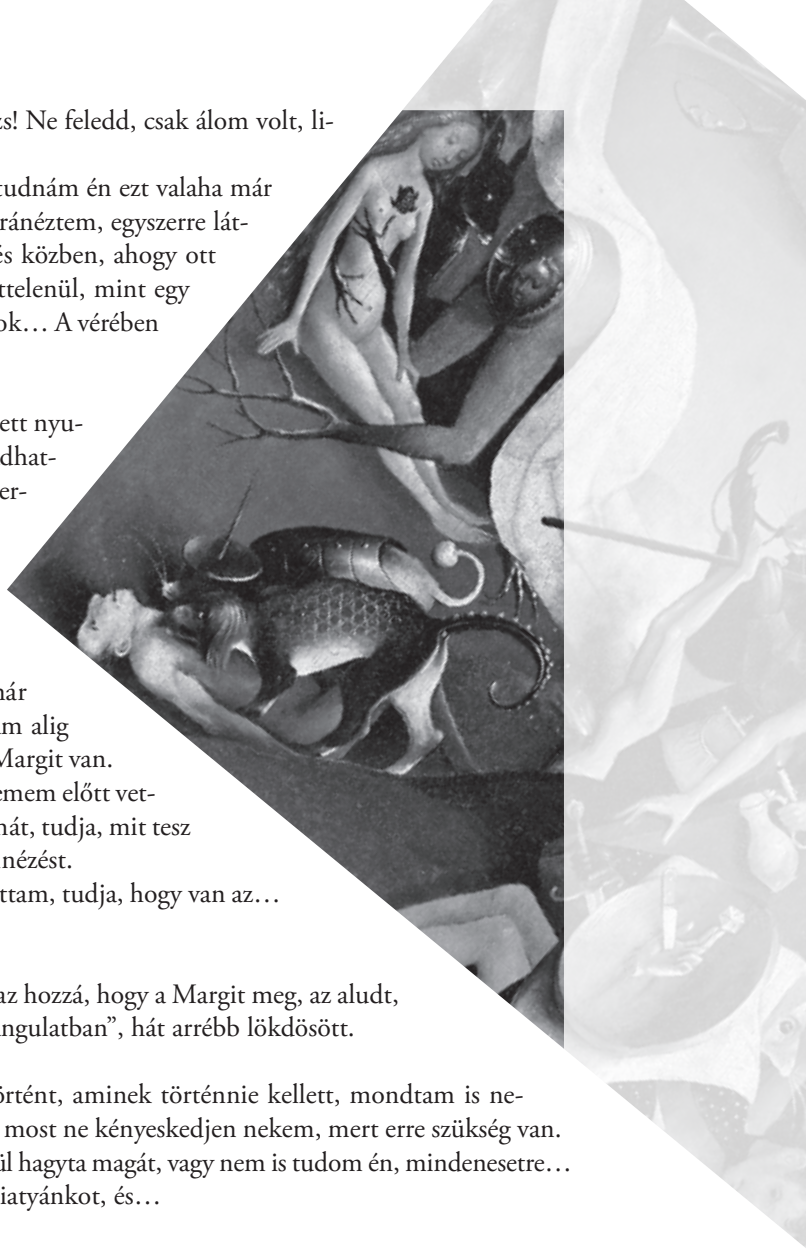
Balázs!

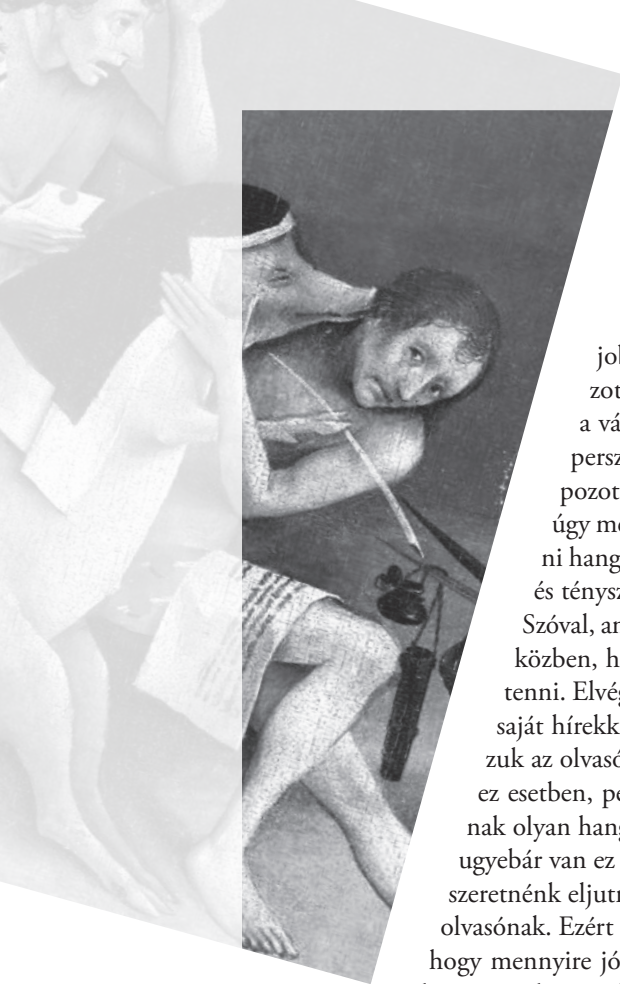
Jó, hát a mi végítéletünk. Tudja jól, maga tudja a legjobban, mivel jár az, ha az a... nem akarok olyan szót használni, hogy azt is meg kelljen gyónnom. Ha az az ördög! Beteszi ide a lábát. És tudja jól maga is, hogy nem egyedül jön. Maga is azt mondta, vagy valami ilyet, a múltkori prédikációban, hogy az ördög mindig álcázva jön, és sosem egyedül!

Balázs!

De hát ezt mondta. És igaza volt! Igaz lesz minden szava, mint a Szentírásnak, ettől féltem. Ettől félünk mindannyian. Ezért hát cselekedni kell. Ezen jártam az agyam egész éjjel, amíg eszembe nem jutott valami.

Balázs... mit tettél?

Hadd kezdjem azzal, hogy szerintem ez egy nagyon ügyes első draft. Pláne elsőre. Nagyon jól építetted be, amiket kértek, a forrás is megvan. Szóval összeségében én azt látom, Péter, hogy nagyon jól vetted ezt az első feladatot. De persze még lesz vele munkád azért. Mindjárt!

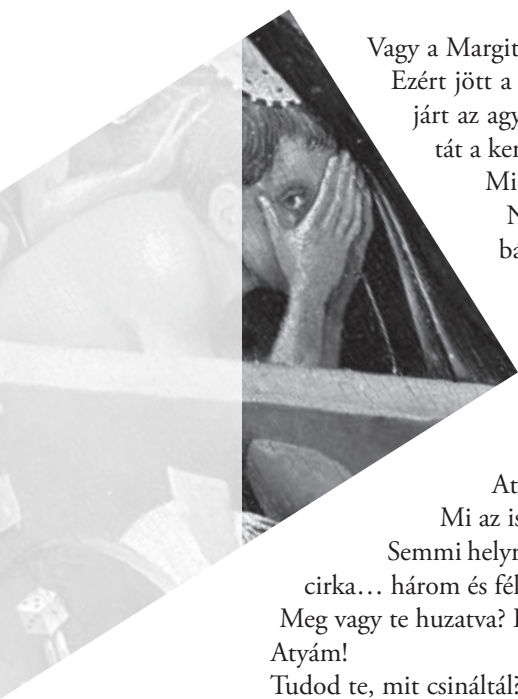
Szóval, ezt, hogy is mondjam. Amire még egy kicsit jobban oda kell figyelned, mindenekelőtt, hogy mi hangzott el a briefen. Tudom, nem könnyű elsőre. De ebben a változatban még nagyon az eredetire támaszkodsz. Ami persze nagyon helyes! Ezek jó ösztönök, hogy csak megalapozott, bizonyítható dolgok kerüljenek a szövegeinkbe, csak úgy mehet ki bármi is a site-ra. De ugye. Szóval össze kell tudni hangolni, és ez a trükkös része, hogy ezt a fajta igényességet és tényyszerűséget össze tudd hangolni a másik fő szemponttal. Szóval, amikor majd nekiállsz a második verziónak, arra gondold közben, hogy mi az a plusz, amit mindehhez mi tudunk hozzátenni. Elvégre a Hírbástyánál nem sajtószemlét csinálunk, hanem saját hírekkel és rövid, de markáns véleményekkel... kormányozzuk az olvasó figyelmét. Ráirányítjuk olyan fontos dolgokra, amik, ez esetben, például a külföldi sajtóban, érthető okokból, nem kapnak olyan hangsúlyt, mint amilyenek nekünk itt számítanak. Tehát ugyebár van ez a hír a *Guardian*ban. Igen. És van az a hír, amihez mi szeretnénk eljutni. Amiről mi és csak mi tudunk elsőként hírt adni az olvasónak. Ezért fognak ránk kattintani, ez alapján lehet felmérni azt is, hogy mennyire jól tudsz megfelelni a feladataidnak. A te feladatod ebben az esetben az, hogy ezt a két hírt összekösd, amiről a *Guardian* tudósít, és ami egy remek forrás, mert egy nagy presztizsű, nyugati sajtóorgánum. És amit mi hozzáteszünk, hiszen nem csak átvesszük meg összeollózzuk innen-onnan a rovatot, hanem alapos kutatómunkával kiegészítjük, körüljárjuk a témát. Szóval... Fölírtad, amit Áron mondott a meetingen? Na, igen. Pontosan. Tehát, látod, innen kéne eljutni ide. Eleinte nehéznek tűnhet, de hidd el, bele fogsz jönni, és bízz magadban, ezért vettünk fel, mert látjuk benned azt a potenciált, hogy te hozzá tudod tenni azt a pluszt, ami ebből a változatból még hiányzik. Szóval szerintem még ne küldd el Áronnak, még egy kicsit finomítgasd magadban, érleld még, és ha megvagy, előbb mindenképp mutasd meg előtte a Tominak vagy nekem. És majd kérlek, ha elküldöd, cc-zz be engem is a levélfolyamba, hogy lássam...

egy pillanat!

hogy hogyan reagál rá. Áronnak kicsit, hát megvan egy sajátos stílusa, de ez nem ellened szól, egyszerűen csak a nagy hajtás miatt van így, nem szokott finomkodni a feedbackjeiben, de azt nem kell magadra venni. Szóval ezért is gondolom, hogy még egy kicsit nem árt dolgoznod rajta, mielőtt átküldöd, valószínű, akármilyen jó, bele fog azért kicsit nyúlni. Szóval a guardienes rész már jó benne, csak a mi oldalunkat erősítsd még föl egy kicsit. Ha gondold, viszonyulj úgy hozzá, hogy a te feladatod itt olyan, mint egy elemzőé, itt van egy hír tőlük, itt van egy tőlünk, te pedig értelmezed a kettő viszonyát egymáshoz, a mögöttük esetleg meghúzódó összefüggéseket. Az se baj, ha valamennyit spekulálsz benne, elvégre az értelmezés kicsit mindig spekuláció is, az a lényeg, hogy – természetesen –, és ez nagyon fontos, hogy amit nem tudsz tényyszerűen igazolni, arra gondosan ügyelj, hogy úgy is fogalmazd meg, hogy látható legyen belőle, hogy ez a spekulatív rész. Nem kell ezt most annyira szó szerint venni, ahogy mondtam, inkább érzésre, nem kell kihangsúlyozni, hogy ez most csak az én teóriám, hanem elég egy-egy finom utalás, egy feltételes mód, egy árnyaló jelző, érted, valami. Tehát ez a hír, lesz ez az esemény ekkor és ekkor. Na, látod. Ez azt jelenti, hogy akkor onnan kell oda mennie, igen. Ezek mind tények. Te pedig, megfelelő megfogalmazással felveted, hogy akkor az sem kizárható. Ne szó szerint így, de miért is ne lehetne felvetni? Na, ugye! Elvégre szólásszabadság van.

Hadd kezdjem azzal, hogy amikor kiadtam neked a szerdai hírt, én, hát hogy is mondjam, kicsit, nem is bizalmatlan voltam, inkább csak úgy fogalmaznék, hogy kíváncsi voltam, hogyan állod a sarat. Mert egy ilyen megfelelően abszolválni összesen két itteni hét után, hát, nagyon ráérezteél. És azt kell mondjam, remekül sikerült. Őszinte elismerésem, és megkért az Áron is, hogy adjam át, hogy az ő nevében is. És az nagy szó, amikor ezt külön jelzi. Azt kell mondjam, hogy látjuk mindannyian, mennyit tanultál a draftokból és a hozzájuk fűzött note-okból, és nagyon örülünk, hogy ilyen értő fülekkel gazdagodott a csapat! Tökéletesen találd meg azt is, hogy benne legyen a *Guardian*-cikk is, de közben mi magunk is hozzátegyünk – még annyit kért az Áron, mielőtt elfelejteném, hogy a címben lehetsz egy kicsit direkter is, ha feltételessé teszed, és azon felül már csak egy pár apró finomításra szorul, mielőtt kimegy. Például: Magyarországra jön Soros György, kérdőjel. És akkor leírhatod minden további nélkül. És utána kezd visszamenőleg felépíteni, hogy a *Guardian* megírta a keleti csúcsot Ukrajnában, és hogy oda tart ő is. Utána tedd hozzá, hogy az útvonal *adott esetben* érintheti Magyarországot is, de, ezt is Áronnal együtt kérjük, hogy ne részletezd túl, hogy mennyi esély van rá, hogy Magyarországon is keresztülhalad. Gondolj ilyenkor arra, hogy minek van hírértéke a mi olvasóink számára. És különben is, ha ezt itt részletezed, az egész túlságosan spekulációként hat, nem pedig tájékoztatás-ként. Az persze már más eset, ha eggyel finomabban hozzáfűzöd, hogy nem kizárható, vagy tudod mit, a legjobb talán az lenne, hogy mind-ezidáig senki sem cáfolta a Sorosék részéről, hogy az útja során Magyarországot is érinteni fogja. Utána építsd be, amit a prokonosoktól kaptunk, aztán mehet a rövid életrajz, csak amit már a második draftnál is mondott az Áron, figyelj oda, hogy Magyarországon született legyen a szövegben, ne magyar származású. És akkor ez lesz a felvezetés, utána illeszd be a Sanyi cikkét a migrációról. Igen. Ja, igen, a lead. Az még mindenképp kell, mielőtt elküldöd. Egyes feltételezések szerint hazánkat is érintheti világgörűli kampá... világgörűli politikai kamp... világgörűli politikai lobbikörútja során a migrációpárti, Brüsszel-barát milliárdos. Nem, akkor az érintheti nem jó. Hazánkon is áthaladhat. Átutazhat. Nem, legyen áthalad. Sőt, akkor viszont a címben, ezért vállalom a felelősséget, lehetünk még direkterebbek, úgyis azt kérte az Áron, hogy legyünk kreatívabbak magunktól is, szóval, írod? Oké. Soros újra Magyarországon, kérdőjel. Ez jó lesz. Ez, csak úgy mondom, ez a változtatás most nagyjából plusz ötezer kattintás, alsó hangon. Típpre. Rendben, figyi, akkor tisztázd le, kérek, vedd át, amiket megbeszéltünk, és mielőtt elküldenéd, még egyszer rápillantanék, nehogy valami tényyszerűtlenség vagy egyéb hiba maradjon benne. Rendben, köszönöm, és még egyszer gratulálok hozzá, átestél a tűzkeresztségen.

Mit tettem volna, csak azt, amit mindannyiunknak kéne már mióta. Itt a vég, atyám! Maga mondta! Hogy jönnek. Jönnek a sásák, jönnek az arabok. Meg a harsonák. A lovasok. Hogy eljön az az ember. Hogy eljön a... a Soros György! És látja, igaza lett, nem is hitte talán, hogy ilyen gyorsan, de eljön a gonosz, mind tudjuk, mind olvastuk a hírt. Idejön, feldőlni a falut, hozza a migránsait, akik mindenhová kísérik, az arab seregét, jön, és mindennek vége. És ez a sok lassúesű, tompa hülye meg nem csinál semmit. Ül karba tett kézzel, és várja a végítéletet. Én nem ilyen vagyok. Én nem várom meg, hogy lemészároljanak.

Vagy a Margitot. Nem én, hát ezen járt az eszem, mióta csak olvastam a hírt. Ezért jött a lidérces álom, megfejtettem, figyelmeztetésként. Álmomban is járt az agyam. Ezért nem tudtam visszaaludni. Elszívtam hát egy cigarettát a kert végében, amikor egyszerre eszembe jutott, megvilágosodtam.

Mit tettél, Balázs?

Na, igen, ezt kell meggyónnom, de hozzá kell tennem, hogy nem bántam meg igazán, mert közben megmentettem a falut.

Balázs.

Hát azon gondolkodtam, hogy ha nem tud idejönni a Soros György, akkor nem is eshet bajunk. Hát ezen ne múljon, gondoltam, és kibicikliztem az állomásra, meg kicsit tovább, egy csavarkulccsal...

Hogy mit csináltál, te idióta?

Atyám?

Mi az ist... isten szerelmére, mit tettél?

Semmi helyrehozhatatlant, atyám, csak annyit mondok, hogy az a vonat, úgy cirka... három és fél óra múlva már hétszentség, hogy nem fut be a Sorossal.

Meg vagy te huzatva? Elment az eszed, te állat?

Atyám!

Tudod te, mit csináltál? Tudod te, mivel jár az, ha kisiklatsz egy vonatot? Tudod, hogy hány emberélet? A bírság! Börtönbe fognak zárni, te örült! És a turizmus! Egek!

Nyugodjon meg, atyám, majd szépen, ha itt végeztünk, fölhívom a Lacit, az meg előretelefonál, hogy el se indítsák a vonatot. És volt Soros, nincs Soros! Ott fognak toporogni a migránsaival az állomáson, és azt dűlják szét. Mondom, megmentettem az egész falut.

Te idióta, te... te tényleg azt gondoltad, hogy a Soros György...! A világ leggazdagabb embere, a Háttérhatalom elnöke, ez a kígyó ártány, akinek mindenre telik, majd vonattal fogja idehozni a leprás seregét? Hát te tényleg ennyire hülye vagy?

De atyám.

És ezért tönkretenni a sínt. Tönkretettél minket, te istenverte! Bocsánat.

Akkor most már feloldoz?

Megbántad a bűneidet?

Mondjuk. Mert azért mond valamit atyám, hogy talán mégsem a vonat volt a legjobb tipp. De én legalább cselekedtem. Én legalább gondoltam mindannyiunkra.

Fel vagy oldozva. Hívd a Lacit. Te szerencsétlen.

De akkor maga szerint hogy jön? Mert erre én is gondoltam, de hát kocsival ide behajtani még a NATO se tud, helikopterbe meg nem fér annyi migráncs. Akkor meg csak a...

Takarodj innen, amíg magam ki nem doblak!

...busz marad.

Nyerges Gábor Ádám (1989, Budapest): író, költő, az Apokrif és az Art7 művészeti portál szerkesztője, az Apokrif Könyvek sorozatszerkesztője, az ELTE BTK fokozatszerzés előtt álló doktorandusza. Legutóbbi kötete: *Berendezkedés* (versek, 2018, Prae Kiadó). Frissen megjelent regénye: *Mire ez a nap véget ér* (Prae Kiadó, 2020).

SZAPPHÓ

Megnyugvás a sorsban

Ifjak, ti keressétek a Múzsák adományait már,
s zengjétek az énekszerető lanton a tiszta dalt ti:

az én feszes és oly puha bőrömre ma már öregség
szállt rá, hajam éjnél feketébb volt, de az is fehér lett.

Már elnehezült szívem, a térdem se mozog, mely egykor
a táncban oly életteli volt, mint kicsi őzgidáé.

Fájlalhatom immár, hogy ez így van, de mit is tehetnék:
hisz az, ki halandó, örökifjú sohasem maradhat.

Mondják, hogy a rózsáskönyökű Hajnal a trósz Tithónoszt
engedve szerelmének a tenger peremére vitte,

mert szép, s fiatal volt; de idővel leigázta őt is
a szürke öregkor, pedig istent nevezett nejének.

(fr. 58 Lobel–Page)

A 2004-ben felfedezett, múmiakartonázból származó két összetartozó papirusztöredéken megőrződött költemény idősebb narrátora az idő múlásába beletörődve állítása szerint lemond a fiatalokhoz kötődő örömeiről, ami ily módon a költői mesterséggel való felhagyást is magában foglalná. Amellett persze, hogy a verset tekinthetjük „őszikének”, netán búcsúversnek is, könnyen lehet, hogy mindössze szereplírával van dolgunk. A költeményt szenzációs előkerülésén kívül az teszi különlegessé, hogy az újonnan fellelt két töredék (P. Köln Inv. Nr. 21351+21376) egy már 1922-től ismert töredéket (P. Oxy. 1787 = fr. 58 Lobel–Page) kiegészítve és terjedelmét pontosítva (ez utóbbi töredék utolsó négy sora másik vershez tartozik), az első négy sor elejétől, illetve más kisebb hiányoktól eltekintve birtokunkba juttatott egy teljes Szapphó-költeményt, amellyel így kettőre nőtt (az Aphrodité-himnusz mellett) a leszboszi költőnő általunk hiánytalanul ismert költeményeinek a száma. Az eredeti szövegben szereplő 'paides' szó eredetileg 'gyermek'et jelent, amelyet a fordítások leginkább 'lányok'-ként adnak vissza, egyúttal már interpretálva is a szöveget. Minthogy a költemény a beszélő és a megszólítottak közötti időbeli távolságot hangsúlyozza, illetve nem utal a megszólítottak nemére, valamint hogy tágabb teret hagyjunk a szereplíra feltételezésében rejlő értelmezési lehetőségeknek, a szó 'ifjak'-ként történő visszaadása mellett döntöttünk.

Épp olyan ő, ki a legszebb lányok közt is a legszebb...

...mint amely alma az ág tetején mosolyogva piroslik,
legmagasabban: nem látták meg az almaszedők azt... –
Jól látták: csak egyik sem tudta sehogysem elérni!

(fr. 105a Lobel-Page, Voigt)

Az egyik leghíresebb szapphói hasonlat, amelynek alanya azonban jelen állapotában már homályba vész. A fordítás a címadással igyekszik ennek hiányát pótolni. Az almaszedő-metaphora természetesen a lánykérőkre utal. A költemény hangsúlyozza, hogy az elhúzódo pártában maradás oka semmiképp sem valamely hiányosságban, hanem az igényességben, más nézőpontból a kérők érdemteleniségében keresendő.

ARKHILOKHOSZ

Kínos igazság

Gyakran utcalány ölébe hull a hosszú évekig
fáradozva összegyűjtött és kuporgatott vagyon.

(fr. 142 Edmonds)

A szabadszájúságáról híres költő iménti verstöredékében a rá jellemző szabadossággal nevezi meg a családi vagyon okatlan elherdálásának egyik jellemző módját. Bár a fordítás szövege él a magyar kifejezés kínálta eufemizmussal, az eredeti szöveg nem kertel: fordításunk 'ölébe hull' kifejezésének első tagja a görögben belet és női szeméremtestet egyaránt jelölhet.

Tuhári Attila (1991, Nagykanizsa): klasszika-filológus. Tanulmányait a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen végezte, fő érdeklődési területe a római verses satíra, illetve annak késő középkori és humanista recepciója, amely kommentárok kritikai kiadásában is részt vesz. Szabadidejében szívesen fordít, az egyik 2014-ben megtalált Szapphó-töredék fordítása korábban az *Antik Tanulmányok* hasábjain jelent meg (2014/2).

KASZTRÁLTAK, ANGYALOK, NYOMORÉKOK

Hang és nem Juhász Ferenc,
Gergely Ágnes és Olty Péter
egy-egy versében

„Szerette volna a legmagasabb dallamokat énekelni, azokat, amelyek alatt a többi sűrű szövetű szőnyegként terül el” – hangzik el a hamarosan kasztrált énekessé váló főhős, a majdani Falconelli vágyának megfogalmazása Pintér Tibor *A harmónia tébolya* című bűnregényében. A hős csakhamar elvakult mestere kezei közé kerül, aki a kasztráltakban egyenesen Isten hangját keresi (Pintér 2019). A kasztrált énekes lényegében egy mesterségesen előállított, jó pénzért kiárusítható luxuscikk volt: a fülélvezet netovábbja. A kasztrált énekes teste nemcsak abban különbözött a férfitesttől, hogy a jelölt heréit eltávolították vagy megnyomorították, hanem abban is, hogy a gége nem férfiasodott meg, ugyanakkor nagyobb tüdőtérfogat jött létre, azaz a gyermeki hang lényegében férfitestben szólalhatott meg, s minden létező hangfajt felülmúlt flexibilitásban és magasságban. Ez a hang pontosan olyan lehetett, mint amilyennek Pintér írta le: míg a kasztrált énekes hangja fényből volt szöve és lebegett, míg nem a többi hangfaj sűrű szőnyegként nehezült a földre.

Joke Dame egy kitűnő, esszébe hajló tanulmányban (Dame 1994: 143–144) összegzi, hogy a muzikológusok milyen terminusokkal, hangsúlyos jellemzőkkel írják le a kasztrált énekesek testi jellemzőit. Az egyik legáltalánosabb hangsúly a nemvesztéshez kötődik, így lesznek ezek az énekesek „nőies férfiak”, sőt „a tökéletesség nimfái”, s olyan vélekedés is akad, mely szerint „szépségük meghaladta a nőkét” is. A nemvesztéses, köztelességre vagy effemináltságra összpontosító diskurzus mellett erős a medikalizáló szellemű is, melynek lényeg-

ge, hogy a kasztráció okozta fizikai gyengeségre hivatkozik. Ilyenkor a korabeli források szellemében kerül elő a látás gyengesége, az elmeél erejének elhalványulása, sőt: bizonyos kiejtésbeli, fonetikai rendellenességek megjelenése (pl. a *r* hang ejtésében). A harmadik diskurzusforma a legköltőibb: a kasztrált énekest kiiktatja az emberi szférából, és egy mitikus „angyali” közegbe emeli át, vagy kevésbé poétikusan egy szinte mechanikus, gépi konstrukciónak tartja. Dame a nagy zenetudós, Paul Henry Lang klasszikus szavait is megidézi, miszerint a kasztrált énekes „hangszer és nem élő személy”, vagyis Lang egyenesen kiiktatja a kasztrált énekes testét a létezésből, csakis színpadi entitásként tekint rá (Dame 1994: 143).

Esterházy Péter *Harmonia caelestis* című regényének 128. fejezetében az elbeszélő apja egyenesen „eunuchtermesztésre adta a fejét” (Esterházy 2000: 116), majd arra kényszerül, hogy „kasztrálja négy szép szál fiát, majd a fiakat kényszerítették, hogy férfiatlanítsák” az apát. A regény e fejezete ötvözni látszik valamennyi aspektust, ráadásul a freudi pszichoanalízis kasztrációfogalmának, mitológiai példatárának applikálásával jut el a kasztrált énekesek menyországaiba. A kasztrált énekes pozíciója mint az általa felsorolt kasztrálástörténeti kategóriák („Több iskola van [castrati, spadones, thlibiae]” Esterházy 2000: 116) közül a legperspektivikusabb jelenik meg egy kiskata-

lógusba ágyazva: „Grimaldi, Farinelli, Nicolini, skálázta a papám, próbálta a jobbik végéről megfogni a törtenetet” (Esterházy 2000: 117).

Dame tanulmánya pontosan rögzíti azt is, hogy a kortársak véleménye szerint a kasztrált énekes hangja, pl. Grimaldié, Farinellié vagy Nicolinié nagyon is férfias lehetett. Konkrétan: „éles, metsző, átható lehetett, akár egy trombitaé, hatalmas intervallumokat fogott át, iszonyatos kitaróereje volt, és sok esetben gazdag *coloratura* jellemezte” (Dame 1994: 144), vagyis míg a hang „nemi” milyensége maskulin, a hangot kiadó test megítélésében ez a minősítés nem igazán játszott szerepet.

A kontratenor vagy férfiszoprán hang pusztán hangzéffektusa ma is okozhat zavart a hozzá tartozó test nemi besorolhatóságát illetően, ha először találkozunk vele. Ha nem látszik a hanghoz tartozó test, könnyen megeshet, hogy nőinek titulálják a biológiai értelemben férfiorgánumot is. A kasztrált énekes hangját a női helyettesítések mellett a leginkább az említett két hangfajta szokta pótolni, ám sem a fiúszoprán, sem a kontratenor hangtartománya nem azonos egy egykori *castrato* hangi képességeivel.

Roger Freitas Atto Melani, a jeles barokk kasztrált operaénekes pályaképén belül (Freitas: 2009) a negyedik fejezetben tért ki a *castrato* magánéletére, szexualitására, különösen erőteljesen hangsúlyozva a kasztrált énekesek és a serdülő fiúkra irányuló vágy erotikája közti összefüggéseket (erre az Esterházy-fejezet is céloz), s azt a normatív státuszt, mely pl. Melani és II. Gonzaga Károly (Carlo II di Gonzaga-Nevers) mantovai herceg erotikus viszonyában demonstrálódik. Az „emasculation” terminus nemcsak a kasztrálást, hanem az elnőiesedést, sőt enerváltságot is sugallhatja, miközben Melani hagyományos értelemben vett heteroszexuális kapcsolatairól is vannak adatok.

A queer elmélet felől érkező Emily Wilbourne legalább olyan hévvel tiltakozik az ellen, hogy a kasztrált énekes egykori pozícióját a nőiességgel mossák egybe, mint amilyen hévvel az ellen, hogy a férfi homoszexualitás egy speciális variánsát lássák benne. A kasztráltat mint entitást sokkal inkább tartja az álságos heteronormatív diskurzus termékének, konkrétan a melophilia „queer” képlekenységet, testi instabilitást teremtő következményének (Wilbourne 2018). Ehhez tehetjük hozzá, hogy a kasztrált énekes hangzó teljesítményének milyenségétől, azaz instrumentum jellegétől nem választható le a korporealitás sem, azaz a (kasztráltak esetében mesterségesen módosított) testben létezés konkrétuma, s így a szexus kérdése sem. Ez már csak azért sem lehetséges, mert a kasztráltak szexuális objektumként való jelenléte is gazdagon reprezentált az irodalomban (elég csak pl. Casanova híres emlékirataira gondolni). Maga a szépirodalom, ha játszik is a heteronormativitás alapkategóriáival, általában nem

teremt koherens, új identitást a kasztrált énekes számára, épp ellenkezőleg, a potenciális identitásrétegeket halmozati káoszként csúsztatja egymásba, vagyis általában – jobbára öntudatlanul – egy totálisan queer képződményt hoz létre. Barthes, akinek a nevéhez egy kasztrált főszereplőjű Balzac-novella (*Sarrasine*) érzékeny elemzése is fűződik (Barthes 1997), a pluralizmus technikájának alkalmazását szorgalmazza a nemek szembeállítását illetően, s ettől reméli a központosított hatalmi diskurzusok és tipológiák feloldódását: „A nemek oppozícióját nem kell Törvénynek tartani, fel kell számolni a szembefordításokat és paradigmákat, az értelem és a nemek pluralizálása által” (Barthes 2016: 95). Barthes a testet is eleve többes számban szereti használni, nem hajlandó egyetlen azonosítható entitáshoz rendelni, s ezek között a potenciális testek között képződik meg pl. a szocializált, a mitologizált, a mesterséges, a prostituált, a publikus vagy akár a lokális test víziója (Barthes 2016: 83). A queer pontosan egy ilyen középpontja vesztett diskurzus, mely a nemi fogalomkészlet egyértelműnek ható „tényanyagát” semmisíti meg. A kasztrált énekes testét is ebben a pluralizmus-koncepcióban ragadhatjuk meg. Barthes a Balzac-novellában szereplő *castrato* figuráját a „rendszer mozgó vakfoltját”-nak nevezi, aki a „kasztrációs tengely” aktív és a passzív térfele között ingázik (Barthes 1997: 55). A „mozgó vakfolt” kísértetiesen hasonlít ahhoz a jelenséghez, amit ma modernebb teminussal queernek mondanánk.

Az alábbi tanulmány három költeményben, Juhász Ferenc *Macska-époszában*, Gergely Ágnes *Szomjazva ébred* és Olty Péter *Erbarme dich* című verseiben próbál választ keresni arra a kérdésre, hogy milyen a szövegekben megképződő testi megalkotottság és a hozzá rendelt vagy mesterségesen, a test modifikálásával előállított hang viszonya a polimorf szexushoz és a rá irányuló vágyhoz, hogy a széttartó, minduntalan önellentmondásokba keveredő normatív identitáskonstrukciók hogyan omolnak össze a queer rétegzettség rendezetlen terhe alatt.

Juhász Ferenc *Pipacsok a pokol fölött* című kötete (Juhász 1996) elsősorban innovatív szonettkísérleteiről (*Éposz szonettek*ből) vált híressé, melyek új utat sejtettek Juhász (a korabeli kritika vezérálláspontja szerint mély válságban lévő) költői pályáján. Vilček Béla recenziója odáig megy, hogy megkockáztatja a következő felütést: „Juhász Ferencről mostanában valahogy nem ildomos beszélni”. Vilček természetesen beszél Juhásztól, sőt kifejezetten érzékenyen reflektál a költészetében lejátszódó változásokra, így pl. a rövid formák felbukkanására (Vilček 1998: 95).

Bodnár György szerint „a szonett olyan tartós ihletet adott Juhász Ferencnek, hogy a *Pupillák* és a *Pipacsok a pokol fölött* című kötetekben újabb ciklusokban is a lírai reflexiók, a gondolatfelvillanások, a lezárho-

tatlan perlekedések, és a tömör tájképek szembesítésére ösztönözte a fiktív zárt formai egységek fegyelmevel és mozaikos kompozíciójával” (Bodnár 1998: 65). Ennek ellenére a kötet számos jól bejáratott epikus formát is újraaktivált: ezek egyike Juhász *Macska-éposz* című költeménye (Juhász 1996: 143–193). Ez a vers egy hatalmas, sokszemélyes tabló, mely egyetlen központi tárgy köré komplex világot teremt: a macskák társadalmát, látásmódját, antropomorfizmusát mutatja fel, korántsem elioti vagy Arany János-i kedéllyel vagy baudelaire-i rejtvénytyszerűséggel (Vö. *Macskák könyve*, illetve Juhász 1996: 158). Szerkesztésmódja korábbi munkáihoz hasonlóan támaszkodik a barokk katalógusversek hagyományaira. A lényben lakó lehetőségek horizontján indul, majd az egymásból asszociatív erővel nyíló jelenségek füzereit szövi meg, illetve kizártikus helyzeteket teremtő cseréket, visszatéréseket hajt végre, pl.: „Árván néz, mint a szegénység, / mint árvaságból az éhség, / bánatból az éhség, / mint éhségből a bánat.” A felcserélhetőség és az aprózó analízis kettős retorikai szorításában születik meg ez a nagyívű listaköltemény. A mozgás azonban nemcsak ezt a két irányt ismeri, sokkal többet ennél: a vertikális cserealakzatok és a mélységbe hatoló fokozások mellett nagy szerepet kap a felsorolás megannyi sémája is, a protézisekre épülő paralelizmusok sűrű hálózata. Fontos ismerv, hogy a téma rendszerint a test leírásából indul a maga retorikai útjaira, a távlat mindig a test leírásából nyílik meg, pl.: „szemei aranyzöldek, / szemei búzaföldek, / szemében nincs varázslat”, a korporealitás pedig gyakran korpoirrealitássá válik, kozmikus monstrumlétté, mely a testet a kozmosz, a világmindenség paradox módon miniatűr, mégis a végtelenségig maximálható gyűjtőterévé avatja (a macska szeméből pl. búzaföldek nyílnak). A test teremti meg az univerzumot, melyben létezik, és a méretarányok rugalmasságát a választott költői eszköztár dinamikája garantálja. A test olykor a hiányában vagy a lenyomatában, a maradványaiban jelenik meg, pl. amikor a macskakarom lenyomata „negatív virág”-ként bukkan fel a szövegben. A macska nemcsak a létező világ mértékegysége, fétisbálványa lesz, hanem központi metafora, sőt, egy kiszélesített identitástartomány reprezentánsa. Ebbe az identitástartományba kerül bele a megcsonkított testhez kötődő herélés kérdése részint mint emberi abúzus, részint mint a kasztrált énekesekhez kötődő gyakorlat. Az abúzus másutt is megjelenik, pl. a zoofil jellegű megerőszakolás motívumokban, ahogy a fiatal falusi fiúk szexuális kapcsolatot létesítenek az állattal: „falusi fiúktól seggbe-baszottak, pinán-baszottak, / macska-kanok, macska-nőstények”, vagy: „fiú-kézzel fiú-gilisztára farral szorítottak / és farkatok, mint a megaláztatás bajsza leng: / hömpölyögtök vinnyogva a mezítelen, gatyá-letolt fiú-ölben, / mintha a nyári vihar lenne az ágyékra gyömöszölve.” (Juhász 1996:

152). A közönséges ivartalanítás, a gyakorlati célzatú herélés, illetve a petefészkek kioperálása egyértelműen abúzusként jelenik meg a versben, és nyomában az egyzakt nem tökéletes vagy részleges elvesztéséből fakadó groteszk kettősség válik alaptónussá: „elhízottan döcögő macska-kakasok / kantalan kanok, / ivartalanított macska-tyúkok / kioperált petefészek macsak-nők, / hiába-emplőpontos menyasszonyok” (Juhász 1996: 148). A vers nem árul el semmit a testi affektusok vagy a testfogalom átalakulásáról az alany kognitív vagy érzelmi viszonyulásait illetően, és a testélmény is csak az emberi kontextusra vonatkoztatva villant fel egy-egy mozzanatot önmaga tragikumából. A testélmény a pszichológia egyik vonulata szerint „spektrumként” értelmeződik, „amelynek egyik pólusán az idegrendszer által közvetített, nem tudatosítható ingerfolyam áll, másik végpontját pedig a testélmény tudatos reprezentációi alkotják” (Szemerey 2019: 37). A testélmény emlékképei és reprezentációs megnyilvánulásai Juhásznál a „magasabb célokat”, nem pusztán a vegetatív korlátozást leképező kasztrálásról szóló szakaszokban jelennek meg. A nemzőképes férfitest ünneplése Juhász dionüszoszi költészetének amúgy is kedvelt tárgya, s mint általában, itt is valamiféle problémátlan ösboldogsághoz kötődik, egy olyan testképhez, mely a nemzőképességet kozmikussá növesztő hatalomként, természetes ösztönadta agresszióként, egy ingerfolyam megnyilvánulásaként mutatja fel: „Ó, macskák!, / valaha boldog cica-csödörök, cica-kosok, cica-bikák, / cica-bakok, hímcica-csillagkanok!” A képlet itt a nosztalgia szorításába kerül, a múlt időbe íródik bele, miközben az egykori elemi testélmény tudatosult veszteséggént is értelmeződik. A cica szóhoz variánsokként társulnak a hímiséget hangsúlyozó, hagyományosan más állatokhoz társított animális fogalmak (csödör, kos, bika, bak), melyek a nemzőpotenciált a végtelenségig fokozzák, hogy az aztán a csillagkan kozmikus képzetében megdicsőülhessen. Az emlék kinagyítása is ez, a szófűrtükből csillagképig emelkedő látomásosság verbális bravúrja. Ezt ellenpontozza a kasztrálási lista: „Kiheréltek, töketlenek, eunuchok. / Kasztrált cica-fiúk!”. Különböző stílusrétegekbe tartozó, különböző kulturális emlékképeket megmozgató elemek torlódnak itt egymásra: a megnevezések e vonulata a közkeletű, semleges kifejezéstől a sértésen át a kulturálisan kódolt és leterhelt terminusig terjed. A „cica-fiúk” fordulat önmagában is homoerotikus konnotációjú, ahogy a cica szó maga is erősen a sztereotipizált nőiség, lányosság dimenzióiban érvényesül a leginkább. És Juhász e ponton fordít a versen, a kasztrálást az énekléssel köti össze, a testi veszteséget a hangi nyereséggel, a szomatikust a kozmikussal, a konkrét hiányt a hiánytalan harmóniával (Juhász 1996: 183):

„Halálíg bel *canto*-énekesek,
a messa di voce lágyhúrú énekhullámai ti,
akiknek torkában a tiszta mélység és a tiszta
magasság,
akiknek torkában hárfa-hangversenyek virágos
mezőkből,
akiknek torkában a nem-rekedt csengés, világos
csengő-mennysorság
s hangotok szeplőtelen akár a Szűz Anya,
akár a folttalan, megtisztított kéktömény szűzi
kristály,
operák, misék kasztrált cicatűz-énekesei,
a legmélyebb barna sötétség, a legmagasabb édeni
ragyogás
túlvilága, alvilága, mennye, pokla hangotok diadal-
zenéje,
üdvösség-küldeménye!
S hangotok, ének-szivárványotok
párátlan, mint a hajnali napfény aranyszájával
lecsókölt rovarszem:
pontok összessége összetett gyémántdomb eleven
merevből
s hangotok nem csuklik el, mint a baromtól legázolt
fűszál kalásza, a zöld tű-sün halacska: víztérhálós
szára törten!”

A sokszor anaforikus, analóg, izokólonszerűen építkező elemekből álló katalógust meg-megszaggatja az egzaltált kommentárok imperatívuszokkal terhelt analóg sora. A nemzés dionüszoszi orgiafelsorolásától hirtelen a ritualizált test vallási extázisáig és makulátlan tisztaságáig jutunk (lásd a torokmenyország képet és a Szűz Anya-hasonlatot). A zenei terminusok befogják a világítót az egyházi regiszterig terjedő skálát, az operától a miséig.

A tökéletes dallamformálást fétissé emelő *bel canto* és a hozzá kötődő, a hangerő fokozásával és csökkenésével manipuláló, a hosszan kitarított hangoknál alkalmazott cifrázat, a *messa di voce* technika azonnal az artisztikum felségterületére visz. A pianissimótól a fortissimóig haladó, majd a kiinduló dinamikába visszatérő *messa di voce* mellett a tiszta mélység és a tiszta magasság vertikális dimenziói jelennek meg, hogy lényegében koordináta-rendszert alkotva kirajzolják a teljes költemény háttérstruktúráját. Juhász verse ugyanis valódi *bel canto*, csupa virtuóz fokozás és lefokozás, csupa terjeszkedés és extázis, a fönt és a lent, a szélesség és a hosszúság ellentéteire komponált, diadalzene-ként fokozódó, majd elégiába visszahanyatló struktúra. A „kasztrált cicatűz-énekes” fordulat nemcsak zenedinamikai terminusokat idéz (*con fuoco*, *con brio*), hanem a torok mennyországához kapcsolható tisztító-tűz képéhez is társítható. Wayne Koestenbaum érdekes észrevétele, hogy a *bel canto* olybá tűnik, mintha a kasztrálás tiltása és felszámolása utáni kétségbeesés dekadens terméke lenne, vagyis a tiltott szépség utáni vágy kompenzációja, nem csak tetszetős elmésség.

Koestenbaum a kasztrálás effektusát párhuzamba állítja a pszichoanalízis terminusaival is, mondván, hogy „a hangkultúra szeretné visszahódítani a kasztrált énekes botrányos zenei teljességét, mígnem a pszichoanalízis a kasztrációt az identitásalapozás bázisának képeli”, azaz ahogy költőien megfogalmazza: a kasztrálást „a lélek végeérhetetlen operájának szupersztárvá avatja” (Koestenbaum 2001: 158). Juhász Ferenc versében a *bel canto* dekadens „félelme” és félelmetes technikai tökélye ugyancsak a kasztrált énekkultúra rokonaként jelenik meg (Juhász 1996: 183–184):

„Ó, ti kasztrált macskacím-énekesek!
kasztrált macska-fiúk, királyoknál, császároknál,
fejedelmeknél, pápáknál
híresebbek:
cica-B. Ferrik,
cica-Fr. Barnardik,
cica-Farinellik,
cicamica-Caffarellik
és mit tudtok ti róla, Caffarelliről,
aki vagyonából hercegséget vásárolt magának
és mit tudtok Moreschiről,
a Sixtusi kápolna XX. század eleji kasztrált énekeséről
aki ott énekelt Michelangeló világteremtése,
emberteremtése, világvégítélete
alatt,
aki az Isten Michelangeló-hónaljában énekelt
s körötte Leonardo da Vinci szűzmosoly látomás-
bélyegsorozata isten-alkony barna tűz.”

Juhász a *castratokultusz*t ragadja meg ismét széles nyelvi regisztermozgósítással, a népmesékből ismert macskacím játékos terminusától kezdődően egészen a konkrét kasztrálténekes-katalógus tényszerűségéig. A listán szerepel: Baldassare Ferri, akinek különleges hangterjedelmét Rousseau is magasztalta, a Farinelli néven elhíresült, emblematikus Carlo Maria Michelangelo Nicola Broschi, s az ugyancsak Porporanövendék Caffarelli, azaz Gaetano Majorano. A „cica-Fr. Barnardi” alighanem Francesco Bernardira utal, aki Senesino néven vált ismertté, s akire azért is odafigyelt a zenetörténet, mert Händel egyik kedvenc munkatársa volt. Az utolsó, 1922-ben elhunyt kasztrált (az ő énekéről hangfelvétel is maradt ránk), Alessandro Moreschi zárja a sort. Moreschi a Sixtusi kápolna énekes volt, valóban pápai szolgálatban állt: Juhász versének remek megoldása, hogy a hangképzetek univerzumából átlép a vizualitás terébe (Michelangelo freskója alá, Leonardo da Vinci képei mellé), sőt, a vizualitás azonnal transzcendens távlatokat nyit, a teremtés mindenkori aktusát ismétli meg a hang, a kép és a költészet nyelvén. Talán az sem túlzás, hogy a művészi teremtésaktus megismételhetőségén keresztül a „látomás-bélyegsorozat” maga lesz a kulturális emlékezet konkrét költői formát öltő változata. Nem rejthe-

tő ugyanakkor véka alá, hogy ez az elmacskásítás, ez a párhuzamos társadalomba helyezett emlékezet az ember, a kasztráló, a melophilias ember pozícióját az istenével vonja párhuzamba. A kasztrált énekesek elcicamicásítása eleve minden maszkulin képzet ellenében hat, s Juhász sokszor látszatra nem tesz mást, mint a kasztrált énekesekhez köthető nőiességsztereotípiát erősíti fel, valójában a legtöbbször sikeresen oldja fel a heteronormatív tipológiát, mintegy elviselhetetlenné téve a macskatestek barthes-i analógiára kiárasztott többes számát. Különösen problematikus lehet a vers modalitásának kérdése is: ahogy az először hallott kontratenorjelenség sokakból nevetést vált ki, s csak a „premisszák” tudatosulása után válik komollyá az érdeklődés, nyeri el pozícióit egy releváns interpretáció, a Juhász-vers is inog a paródia, a groteszk és a bölcséleti elégikum között.

Gergely Ágnes *Szomjazva ébred* című verse (Gergely 2019: 43) a *Még egyszer Firenzébe* című kötetből egy hasonlatrendszerbe ágyazottan megidézett kasztrált énekes panaszán alapszik: egy férfi más hangot tulajdonít a testének, mint amit hallat. A férfihang, a maszkulinitás azonban már csak biológiai tudat-émlék, a szólam nem tud többé realizálódni. A test-tudat illúziórikus játéka marad. Az énekes és a hasonlított személy közti legfőbb különbség nem pusztán a testképzérelmezés potenciális skálájának milyenségében van, hanem a hasonlító–hasonlított viszony részlegességében, fókuszálásában is. Az énekes számára a hang az élet, a létezés orgánuma, a hasonlító férfi számára nem munkaeszköz, hanem az identitásvesztés hallható jele. Míg az énekes a harmónia speciális, különleges válfajaként éli meg adottságát, a hasonlító személy a hiány szorításában vergődik, régi önmagát próbálja visszadalolni a létezésbe. Ebbe a kettősségbe szinte beleőrül, a vers az énelvesztés folyamatát és az önmegtagadást vázolja: a természet megakasztása öngyilkosság, az önérvényű manierizmus, a mindenkori jelen aktuális fétise felelőtlen luxus. A különös harmónia jegyében átalakított test végül a harmónia ellen lázad („Mozartot, Beethovent lármának hallja”):

Mint az énekes, akit kiheréltek,
és hangja belesír az éjszakába,
úgy érzi, férfihangon szól az ének,
a mély szólamot keresi, hiába,

más hang jön ki a torkán, mint akarta,
mögötte zúgnak a baritonok,
a basszus felbúg, ahogy a hajókürt,
s kotta helyett az égből kő zuhog,

mint az énekes, ha felsír a hangja,
és bátorságát elnyeli a kor,
szomjazva ébred, nedves öklét rázza,
és sorsa ellen átkokat sorol,

Mozartot, Beethovent lármának hallja,
és egyszerre felordít, hogy elég –
ki ítéletet mond sorsért cserébe,
elemészti a lelkét a penész.

Gergely Ágnes Juhász szövegével szemben nem kap ironikus bevonatot, a tiszta tragikum allegóriája lesz. Az énekes hangja sem fenséges, hanem a sírásra emlékeztetően „disszonáns”, ráadásul nem a rivaldafényben, hanem az éjszakában szólal meg, így a vizualizált színpad is ellenkonstrukcióként hat. Az elégikus minőség kiteljesedését a bariton és a basszus természetes megszólalása mélyíti el: a természettel szemben álló mesterséges szépség drámáját készíti elő. A hangteremtő hang, biblikus erejű: a hajókürt rezonanciája és a köeső robaja kíséri, miközben a „herélt” sírás ellenpontozza. A szomjazva ébredés a rekedtség állapotát idézi, a reménytelen hangpróbákét, az elmúlt dicsőségét, a természetellenes disszonancia eluralkodását jelzi. Ének helyett sírás és átok. A lélek, akárha testi, szerves anyag lenne: megpenészedik, átengedi magát a totális pusztulásnak. A kotta hiánya kővé válik, az égből hulló köeső a megkövezés rituáléját idézheti. Gergely egzaktabb kategóriákkal dolgozik, a queer helyzet nála nem nyugvópont, nem is dinamikus tér, melyben a versben megképződő én vakfoltként mozog a barthes-i kasztrációs tengely aktív és passzív térfelén, hanem a heteronormativitással szembesített tragédia és trauma.

Olty Péter *Heteró közegben* című kötetében kiemelt szerepet kap a hang: az *Erbarme dich* című, Bach passiójára, konkrétan a 47. számú áriára utaló költemény (Olty 2019: 44) látszatra a kasztrált énekesek által lefedett hangtartomány helyébe lépő női alt és a fiúszoprán hangok összevetésén alapuló gnóma, jobban mondva: schilleri xenia. A vers az igazi zenét a fiúhang képzetének ártatlan törekenységéhez köti, a sérülékenységhez, a művészet társadalmi létmódjához, melyet már az a jelenség is érzékeltet, hogy a szöveg „tökéletlen”, bizonyos szempontból (lásd alább) kasztrált teste nagyon messziről megidézi a *castrato* hagyományt is:

Szebb volt így. Altok lebegő hangján sose tetszett.
Vagy fiuból jön ki, vagy pszeudozene lesz.
Hagyd a tanult műgondot. Csak hizlalja a verset.
Vékony a művészet: fénylő és egyenes.

Papp Máté szerint az epigramma harmadik sora olyan ars poetikusnak ható intés (Papp 2019: 191), mely a kötet egészére nézve érvényes, hiszen a „műgond” erőteljesen hizlaló mechanizmusai a könyvben szinte kivétel nélkül érvényesülnek, s nem egyszer kifejezetten ezekben a lekötött vagy kódolt zenei energiákban rejlik a szövegek innovatív ereje. Ez az imperatívusz kettős értelmű ugyan (szembeszáll a tudósko-

dó poézissel, a céltalan formaművészettel és a spon-tán élményt helyezi előtérbe), de inkább csak helyi hatókörű. A költemény ugyan a tipográfiai fogódzókat mellőzve egy leoninus disztichon benyomását kel-ti, a szerző a benne megjelenített tárgy artistikussá-gához illeszkedve egy igazán bravúros formát idéz meg, ám a formát több helyen mégis csiszolatlanul hagyja: az első pentameter dierézise előtt rövid szóta-got hagy, utána pedig a *dó* szótagot meg kell nyújta-ni ahhoz, hogy a hemiepesz szabályos legyen. Ez lehet akár trükkös zenei utalás is. A második hexameter ce-zúrája problémás, a sor hallhatólag reccsen, kettéesik. A második pentameter sem hibátlan: a dierézis utáni egység nem teljesíti a verstani szabályokat, daktilus helyett spondeusszal indít. A műgond elhanyagolá-sára való felszólítás itt első fokon erre céloz, de más-ra is. Például az élmény extázisának hevében megfo-galmazott szöveg diszharmonijára, mely az ének cso-dájával szemben törvényszerűen marad alul. A kriti-kus szerint Olty kötetében „valamiféle tapogatózás” jelenik meg „egy olyan sajátosan kialakított látszat-világ elemei között, ahol olykor alig lehet szétismer-ni a költői tevékenység semlegesítő megfelelési kénys-zereit és a versírás valóban bensővé tett folyamatait” (Papp 2019: 191). Papp helyesen érzékeli e költé-szet teátralizását, melyet látszatvilágnak nevez, de an-nak ironiájára, queer performativitására, a színrevitel többleteit és hiányait dinamikus módon reprezentáló regiszterkeverő nyelv otthontalanságára viszont nem mutat olvasói érzékenységet. A heteró közeg gépies nyelvén kell megszólalni egy olyan érzékenységnek, mely annak ellenében, azt lebontva helyez el a „hibá-kat”, szóakadályokat, furcsaságokat a rendszer műkö-désében. Ezek a jelzések képzik meg a kényszerű, le-vehetetlen maszkot. Ahol az alvilág az anonim szex férfisaunáit jelenti, az angyal prostituáltat, belátha-tó, hogy pl. az angol-magyar terminusok és a meleg szleng közti átjárás huzatában különös értelmezések jöhetnek létre. És nemcsak ott.

A fenti versben a testképzetek kulcsfontosságú-ak: a zene forrása a fiútest, a vers elhízott lesz a túl-zott műgondtól, a művészet legyen vékony, áramvo-nalas. A testre irányuló érzékelés egyben kontrasztot is támaszt: az altok, a nők ellenvilágát, a heteró köze-get képezi meg, annak ellenére, hogy a fiúszoprán nem hatványozottan csak maszkulin minőség. A beszélőre nem hat a női princípium tiszta jelenléte, a vele folytatott erotikus viszony „pszeudozene”, azaz látszatvi-szony, sokkal inkább vonzza az androgunitás, mely-ben saját sérülékenységre ismer. Nem nehéz a szö-vegbe beleolvasni az erotikát: a szexuális választás és preferenciák kérdéseit, meghallani a heteró kapcsolat disszonanciáját jelentő pszeudozenét. Szexus és fül-élvezet, műgond és disszonancia, heteronormativitás és queer találkozik ebben a rövid szövegben. A nor-

mát megbontó szokatlanság disszonanciájába nem ne-héz beleképzelni akár egy aktust is, melynek fizioló-giai leírása is átsejlik a látszatra másról beszélő szöve-gen. A test a vibráló sérülékenység zavarából a művé-szet magabiztosságába kerül, a hallott Bach-mű pas-siója a heteronormatív rendszertől eltérő csábításként érzékelt zenei aktusban is lejátszódik. Ha a Bach-ze-ne szövegével együtt értelmezzük a szöveget, ismét egy réteg képződik meg: a könny, a szív, a szem és a kö-nyörgés fájdalma felől való olvasat azonban eltörpül a hangzó test által kifejeződő erotika hatása mellett. A vers nem az allúzióról szól elsősorban, nem inter-textuális párbeszédet generál, hanem a zene érzékisé-gének testi vágyakat generáló és azokat leleplező erejéről (Cumming 1997: 5–44). A Bach-passiók jelentős sze-repet játszanak a melegségpasiók zenei artikulációiban is: Julius Eastman *Gay Guerilla* című minimalista zene-műve pl. Bach-konceptciókon alapszik (Chessa: 2015: 195), Sylvano Bussotti pedig egyenesen „queer passiót” is írt *Le Passion selon Sade* címmel. Hozhatunk példát a filmművészetből is, pl. Pasolini *Máté evangéliumá-nak* queer aspektusait is játékba vonhatjuk. A passió-részlet erotikája heteroszexuális viszonylatban is erő-teljes: ezt példázza pl. Maria Barnas *Erbarme Dich* cí-mű költeménye 2003-ból.

Az írás három költeményben, Juhász Ferenc *Macska-époszában*, Gergely Ágnes *Szomjazva ébred* és Olty Pé-ter *Erbarme dich* című verseiben próbál választ keres-ni arra a kérdésre, hogy milyen a szövegekben meg-képződő testi megalkotottság és a hozzárendelt vagy mesterségesen, a test modifikálásával előállított hang viszonya a polimorf szexushoz és a rá irányuló vágy-hoz, hogy a széttartó, minduntalan önellentmondá-sokba keveredő normatív identitáskonstrukciók ho-gyan omolnak össze a queer rétegezettség rendezet-len terhe alatt. Összegzésképpen elmondható, hogy a kasztrált énekes profiljának beágyazása Juhász Ferenc-nél a többszörösen szétforgácsolódott és hasznavehe-tetlen, bomló identitás kategóriáiba csúszott át, s így hatványozottan queer jelleget kapott: a költő a macs-kalét groteszk terében szólaltatta meg egy melophilias agresszió hol angyali, hol mechanikus testhangszere-it. A macskák máig létező és gyakorlott kasztrálásának terepében megképződő antropomorf szívetet a kasztrált énekesek legendás neveit viselő állatokkal népesíti be, igaz, testüket a hiányként megjelenő vagy átlakult nemiség konstans hangsúlyozása ellenére jobbára csak a hangjukra, színpadi jelenlétükre degradálja. Gergely Ágnesnél a nemiség klasszikus viszonypontjainak tisz-teletben tartása (zenei értelemben is) ugratja ki a trau-mát. Olty Péter ugyan nem kasztrált énekesről ír, ám a forma kasztrálása révén eljátszik e hagyomány ero-tikus vonatkozásaival, s a nem és a hang összefüggés-rendjét a személyes vágyak harmóniakonceptiójába il-lesztve problematizálja.

HIVATKOZÁSOK

- Barthes, Roland 1997. *S/Z*. Fordította Mahler Zoltán. Budapest: Osiris, Gond.
- Barthes, Roland 2016. *Roland Barthes Roland Barthes-ról*. Fordította Darida Veronika. Budapest: Typotex.
- Bodnár György 1998. *Akinek létformája a költészet. A hetvenesves Juhász Ferenc Krisztus után...* Alföld 49 (1998/8), 65.
- Chessa, Luciano 2015. *Gay Guerilla: A Minimalist Choralphantasie*. Renée Levin Packer – Mary Jane Leach ed. *Gay Guerilla: Julius Eastman and His Music*. Rochester: University of Rochester Press. 191–199.
- Cumming, Naomi 1997. The Subjectivities of, *Erbarme Dich!* *Music Analysis* 16 (1997/3), 5–44.
- Dame, Joke 1994. Unveiled Voices. Sexual Difference and the Castrato. Philip Brett–Elisabeth Wood–Gary C. Thomas ed. *Queering the Pitch. The New Gay and Lesbian Musicology*. New York, London: Routledge.
- Esterházy Péter 2000. *Harmonia caelestis*. Budapest: Magvető.
- Freitas, Roger 2009. *Portrait of a Castrato: Politics, Patronage and Music in the Life of Atto Melani. New Perspectives in Music History and Criticism*. Cambridge–New York: Cambridge University Press.
- Gergely Ágnes 2019. *Még egyszer Firenzébe*. Budapest: Kalligram.
- Juhász Ferenc 1996. *Pipacsonk a pokol fölött*. Budapest: Littera Nova.
- Koestenbaum, Wayne 2001. *The Queen's Throat. Opera, Homosexuality and the Mystery of Desire*. Boston: Da Capo Press.
- Olty Péter 2019. *Hetero közegben*. Budapest: Scolar.
- Papp Máté 2019. Olty Péter: Hetero közegben. *Kortárs* 63 (2019/7), 190–191.
- Pintér Tibor 2019. *A harmónia tébolya*. Budapest: Prae.
- Szemeréy Márton 2019. A testkép fogalmi keretei: definíciós kísérletek és főbb fejlődési elméletek. Fehér Pálma Virág – Kövesdi Andrea – Szemeréy Márton szerk. *Testképek a gyógyításban. A test mint eszköz és referenciapont*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó. 21–44.
- Vilcsék Béla 1998. A csend és elhallgatás versei. *Kortárs* 42 (1998/5), 95–99.
- Wilbourne, Emily 2018. The Queer History of the Castrato. Fred Everett Maus – Sheila Whiteley ed. *The Oxford Handbook of Music and Queerness*. Oxford: Oxford University Press.

ADY és KRÚDY éjszakái

Bevezető. Fikció Krúdy cikkeiben

A nyári hőség unalmában a legkellemesebb időtöltés az álhírek gyártása – írta az ifjú Krúdy Gyula az *Orsova* című hetilapban.¹ A lapot akkoriban – megtapasztalva a hírlapkészítés teljességét – csaknem egymaga írta tele. A dátum, 1894. július, nem érdektelen. Krúdy szinte még gyerekként, tizennégy évesen, 1892-ben kezdett publikálni. Sok és különböző jellegű írás után következtek 1894-ben az álhírek. Az érettségit letudva Krúdy 1895-ben Debrecenben és Nagyváradon dolgozott napilapoknál, majd 1896-ban Budapestre költözött. Ekkor már több száz rövid írása jelent meg. Egy év múlva, még mindig csak tizenkilenc évesen, számottevő budapesti lapokban publikált, majd hamarosan szinte mindegyikben. Csaknem egy évtizedet töltött már íróként Budapesten, amikor megérkezni látta Adyt, Kosztolányit és másokat. A nála tíz évvel idősebb Cholnoky Viktornál is korábban telepedett le a fővárosban. Krúdy nem a *Nyugat* nemzedékéhez tartozott. Közelebb állt a nála tizenöt évvel idősebb Bródy Sándorhoz vagy Cholnoky Viktorhoz, mint a nála nyolc évvel fiatalabb Kosztolányi Dezsőhöz vagy a vele egykorú Molnár Ferenchez. Hogy megbecsültséget, publikálási lehetőséget szerezzen, számára sem a *Vasárnapi Újság*, sem a *Hét*, sem az *Új Idők*, sem a *Nyugat* nem volt annyira fontos, mint másoknak. Nem mellőzte ugyan az irodalmi lapokat sem, de elsősorban napilapoknak írta az elbeszéléseit. A *Nyugatra* összpontosító, esetleg még a *Hétre* is kitekintő irodalomtörténetek nem érthetik ezt az összefüggést. Krúdy széleskörű kapcsolata, korai érvényesülése, tekintélyes mére-

tű és gyorsan gyarapodó munkássága magyarázzák azt a rokonszenvező, pártfogó ugyanakkor kritikus hangvételt, mellyel a nagyvároshoz sietősen, de csak félig-meddig asszimilálódott Adyról szólt.

Nem tudni, Krúdy hány hírlapi kacsát gyártott 1894 táján. Egy-másfél tucatnyi gyanús hír van ekkortájt a budapesti napilapokban. Ezek közül néhányról – nem kapcsolták őket Krúdyhoz – gyorsan kiderült, hogy álhír, de ennyi év távlatából nemigen lehet nyilatkozni a többi gyanús esetről. Akár meg is történhettek.

De van közöttük érdekes. Nyíregyházáról származó tudósítást közölt az egyik budapesti napilap.² A tudósítás revolveres leányszöktetésről szólt. Valaki szóvá tette Nyíregyházán az egyik helyi lapban – a helyi sajtó virágkorában több is volt –, hogy a tudósításból egyetlen szó sem igaz.³ Valaki más védelmébe vette az álhírt.⁴ Ezek mind aláíratlan cikkek. Közvetett, de erős bizonyítékokkal lehet Krúdyhoz kapcsolni őket. Nem lehet kizárni, hogy az álhírt is, a megtámadását is, a védelmezését is, vagyis oda-vissza mindent Krúdy írt. A cikkek elevenek, kiemelkednek a környezetükből, és ekkoriban Krúdy – az *Orsova*-ban megjelent írásaiból lehet tudni – szerette a botránygyanús pezsgést. Az álhírt mentegető cikk nagyjából a következő módon érvelt: a revolveres leányszöktetés ugyan nem történt meg, de az esemény sor egyetlen mozzanata sem irreális. Akár meg is történhetett volna. Ez arra emlékeztet, ahogyan Arisztotelész megragadta a történetíró és a drámaköltő különbségét.⁵

Krúdy a saját életének tényeihez hasonló módon viszonyult. A következő önéletrajzi részlet 1896-ból származik:

Iskoláit a Szepességen, Bécsben és Nyíregyházán végezte. Egyetemi tanulmányokat a párisi Sorbonneban tett. Már fiatal korában sokat utazott. Bejárta Angliát, Franciaországot és Szeizot.⁶

Lehetett volna így is, de tudomásunk szerint ebből szinte semmi nem igaz. Érdeemes megfontolni a lehetőséget, hogy Krúdy a kamaszkorától kezdve nem elferdítette a tényeket, hanem nagyjából mindig és mindent a regényíró szemével látott. Tényállításait tényeknek lehet elfogadni – de kizárólag akkor, ha tőle függetlenül is lehet tudni, hogy az állításai igazak. Más szavakkal fogalmazva: kétes értékű minden olyan állítás Krúdy életéről, mely mindössze a saját kijelentésein alapul. Ez a megszorítás a legkevésbé sem teszi érdektelenné az olyan műveket, mint amilyen például a *Krúdy Gyula látogatásai*, mindössze nem tényhezragadt olvasást ír elő.⁷ A fikciós szemléletnek az Ady-cikkek esetében is meghatározó jelentősége van.

Az Adyról szóló darabok szempontjából nem mellékes az sem, hogy a hírlap és a hírlapíró szavak a 19. század végén, 20. század elején mást jelentettek, mint manapság vagy a közelmúltban. Bizonyító erejű példaként lehet felhozni Szinnyi József évente közreadott listáját, melyben minden időszaki sajtótermék hírlapnak minősült, még az irodalmi lapok is, a szaklapok is.⁸ Hírlapíró pedig az volt, aki hírlapban közölte az írásait. Krúdy Gyula és Kosztolányi Dezső – mondjuk lakcímbeljelentéskor – hírlapírónak nevezhették magukat úgy, hogy ebben a megjelölésben magától értetődő módon volt benne a szépírói munkásságuk. A hírlapírással egyébként járt némi presztizs és néhány kiáltás, például vasúti és színházi szabadjegyek.

Irodalom a valóságban

A pozitivizmus kora óta nagy valószínűséggel mindenki találkozott azzal a nézetrel, mely szerint létezik az objektív, természeti és társadalmi valóság, melyre mindenféle eszmei, gondolati képződmények – egyebek mellett az irodalom – épülnek rá. Krúdy értéséhez érdemes megfontolni, hogy a művei merőben más fogást testesítenek meg. Sokszor és sokféleképpen fogalmazta meg, talán nem is lehet elégszer, hogy a világ, amelyben élünk, eleve irodalommal telített világ: az irodalom által is formált nézetek igazítanak el abban a kérdésben, mi és hogyan tekinthető valóságosnak. Mindenesetre Krúdy műveiben az irodalom nem utólag adódik hozzá valami valóságként érzékelhető dologhoz, hanem mindig is részt vesz a társadalmi valóság teremtésében.

Gyakran előfordul például, hogy Krúdy valamely szereplője irodalmi művekből, mondjuk az Anyeginből vagy Jókaitól tanulja meg, mi a szerelem, s hogy

egyáltalán van ilyesmi. A legfelül tomboló érzéseket az irodalom teszi érthetővé, az irodalom rendel hozzá szerepeket és időben lezajló eseménysorokat, forgatókönyveket. Ez nem csak az érzelmekre igaz, és az irodalom csupán az egyik eleme az emberi valóság teremtését, értését szolgáló fikciós hálózatnak. Ide tartoznak a fantázia más termékei is, például a Krúdy által legendának, babonának, pletykának, köztudatnak, közzelfogásnak nevezett jelenségek. Ezek is – bármennyire képzeletbeliek legyenek – tevékenesen alakítják a meg tapasztalható valóságot. Mindenesetre Krúdy sokszor, így az Adyról írt cikkekben is, a megismerés önálló, sajátos tulajdonságokkal rendelkező alanyként szerepelteti a legendát, a köztudatot, a mesét és a többi hasonlót. Általában véve a közösségi nézőpont Krúdynál az egyik alapvetően fontos szövegformáló tényező.

Legenda, pletyka, köztudat és a többi említett jelenség lehetővé teszi Krúdy elbeszélői számára a tárgyra vonatkozó elterjedt nézetek bevonását a narrációba. Fontos észrevenni, hogy semmi leereszkedő, lesajnáló nincs abban, ahogyan Krúdy művei a társadalomban élő pletykákkal, legendákkal foglalkoznak. Egyes elbeszéléseiben éppen a mendemondák, köztudatos nézetek hordozzák az igazságot más vélekedésekkel szemben, mint ahogyan az *Álmoskönyv* is szerfelett komolyan veszi a tárgyát.

Ide tartozik az is, amikor egy nő azt mondja a költőnek: „Ó, hazudjon nekem is szép szavakat.”⁹ Krúdy fikcionalitással eleve telített valóságában viszonylag csekély jelentősége van a morális szempontnak az olyan jelenségek megjelenítésében, mint amilyen a hazugság, szerepjáték, színészkedés, látszateltetés, alakoskodás, félrevezetés, hitegetés, rászedés, ártatás és önáltatás. Jól érzékelhető leágazás adódik itt Nietzsche felé, de ezúttal csupán azért említem a moralizálás viszonylagos hiányát, mert szintén fontos az Adyról szóló darabok szempontjából.

A közösségben élő nézetek megszólaltatása a különböző nézőpontokkal folytatott szórakoztató játékra ad alkalmat. Krúdy szövegeiben a párhuzamosan ható nézőpontok legtöbbször nem érvénytelenítik, hanem a kölcsönhatásuk révén gazdagítják egymást. Összefügg ezzel, hogy a szöveg előrehaladását sokszor nem az időrend irányítja. Az oldalirányú elmozdulás, mondjuk egy másik nézőpont alkalmazása legalább ennyire jellemző Krúdyra. Szerb Antal, mint ismeretes, Krúdy kapcsán szál elvesztésről ír.¹⁰ Van ebben valami, de – ha már szálról van szó – a visszájáról. Valójában inkább újabb és újabb szálak megtalálásáról és a szálak szövevényéről lehet beszélni. Krúdynál az oldalirányú elmozdulás módszere az olvasónak gyakran azt sugallja: „Mindaz, amit eddig olvastál, még nem a teljes történet, nem a teljes igazság. Vannak más szereplők, más szempontok, más igazságok, más

kocsmák is.” Ez befejezettnek és önmagukban teljesnek látszó művekre is igaz. Elég a lezáratlan vagy újra felnyíló Szindbád-ciklusokra vagy a *Napraforgóra* gondolni. A párhuzamosság, a mellérendelés mint szöveg-szervező elem igencsak jellemző Krúdyra. Az Adyról szóló írások esetében sincs ez másként.

A regényírói világlátás, fikcionalitás miatt az Adyról írt cikksorozaton nem érdemes dokumentarista szemléletet számonkérni. Összességük távol áll attól, amit tényregénynek szokás nevezni. Talált és kitalált mozzanatok meghatározhatatlan mértékben keverednek bennük. Honnan lehet ezt minden kétséget kizáróan megállapítani? Krúdy egyik kedvenc, gyakran alkalmazott írói eljárása volt többször elmesélni ugyanazt a dolgot – s ahányszor, annyiféleképpen. Egy egészen nyilvánvaló esetet leszámítva („Az utolsó szivar az Arabs szürkénél” és a „A hírlapíró és a halál”) a mellérendelésnek ez a formája általában nem tűnik fel. Nem szokás ilyen jellegű ellentmondást várni irodalmi művektől. A különböző szövegrészek ellentmondásig menő, rejtett feszültsége számonkérhető következetlenség, nem pedig irodalmi hatóerő szokott lenni. A *Szindbád ifjúságában* és máshol előforduló esetek is felderítetlenek maradtak. És ha jól látom, mindeddig senki nem vette észre, hogy az *Ady Endre éjszakáiban* két utolsó találkozás van Adyval. Az egyik a Royal szállodában, a másik karácsonykor Ady betegágyánál. A logikát és a tényeket tisztelő, de az irodalomban járatlan ember ilyenkor talán azt mondja, hogy a kettő egyszerre nem lehet igaz. Csinszka és Ady kezelőorvosa egybehangozva azt állították, hogy a karácsonyi eset nem történt meg.¹¹ Igazuk lehet, de az is elképzelhető, hogy a teljes igazság valamivel bonyolultabb. Lehetséges ugyanis, hogy *mindkét* történetet Krúdy eszelte ki, a fikció viszont olyan világot teremt, melyben egyik történetet sem kell tagadni. Krúdy idejében újdonság volt, ha az elbeszélte eseményeknek nincs kezdete, és többféle módon ér véget.

Kiadások, szövegek

Jóllehet Krúdy Gyula Adyról szóló, Adyt említő műveinek áttekintése önálló tanulmányt is megtölthetne, ennek a tanulmánynak más a célja. Most csak a lehető legszükségesebb mértékben foglalkozom filológiai és textológiai kérdésekkel. Mondandóm nagyrészt az *Ady Endre éjszakái* című könyveken alapul, de figyelembe vettem – idézni is fogok – egyéb Adyt említő szövegeket is.¹² Van például egy roppant érdekes cikk 1915-ből, vagyis tíz évvel a könyvekben megjelent sorozat előtti időből.¹³ Ez a kis írás, bármennyire fontos és szép is, hiányzik az életműkiadásokból, nem könnyen található meg. Ráadásul a Kozocsa Sándor ál-

tal összeállított *Pest a világháborúban* című könyvben kiadott szöveg az eredeti cikk csonkított változata.¹⁴

A két *Ady Endre éjszakái* című könyvben megjelent cikksorozat 1925-ben íródott. Az egyik könyvet minden bizonnyal Kozocsa Sándor rakta össze valószínűleg 1948-ban, a másikat Fábri Anna 1989-ben. A két könyv nem ugyanazokat a darabokat tartalmazza és a közös darabok sorrendje sem egyezik. Tipikus Krúdy-mű, mondhatnánk. A címük azonos, de nem ugyanaz és nem ugyanúgy van bennük. Hogy a Krúdy-művek nem minden megjelenésükben és gyakorta nem triviálisan azonosak önmagukkal, annak az okát nem elsősorban a könyveit összeállító emberek helyes vagy helytelen szövegkiadási elveiben, bár ez sem utolsó szempont, hanem Krúdy poétikájában kell keresni.

Nemcsak az egyes darabok sorrendje, hanem a szövegük sem azonos a különböző helyeken. „Hej, hogy tudott marni, csípni, gyilkosságra uszítani itt irodalmi barátai és ellenfelei ellen két Barátot...” – olvashatjuk a *Nyugatban*.¹⁵ Ugyanez Kozocsánál és Fábriánál: „Hej, hogy tudott marni, csízni, gyilkosságra uszítani itt irodalmi barátai és ellenfelei ellen két Barátot...”¹⁶

Van itt egy kis rejtély is. A sorozat első darabja a *Nyugatban* jött. Majd aztán a második is, harmadik is. 1925. február, március, március. Néhány hónapos szünet következik, majd júliusban is jön egy folytatás, és azzal vége a sorozatnak. Legalábbis a *Nyugatban*. E sorozat címe volt „Ady Endre éjszakái”.¹⁷

Nem később, hanem közben, áprilisban, a *Világ* című napilapban (a „Vidéki éjszakák lovagja” cím és „A tegnapi ködlovagjai” sorozatcím alatt) írt Krúdy Adyról.¹⁸ Ez a cikk – nem tudni, miért – kimaradt mindkét *Ady Endre éjszakáiból*. Majd októberben kétszer, novemberben és decemberben jött a *Világban* a többi cikk.¹⁹ Az említett rejtély a következő: miért szakadt meg a közlés a *Nyugatban*? És ha már egyszer megszakadt, miért folytatódott? Miért ment át áprilisban Krúdy a *Világhoz*? És miért ment vissza a *Nyugathoz*?

Könnyen elképzelhető, hogy a *Nyugat* munkatársai közül valaki más hangvételt, másféle történeteket várt. Fenyő Miksa dokumentálhatóan csalódott volt.²⁰ Lehet, hogy Krúdy eredetileg azokat a cikkeket is a *Nyugatnak* szánta, melyek az első *Ady Endre éjszakáiban* jelentek meg? Lehet, hogy a cikkek a *Nyugat* más dokumentumaival együtt kerültek az OSZK kéziratárba? A visszautasítás magyarázatot adna a több hónapos szünetre. És talán Fenyő mellett a szerkesztőség más tagjai is hasonlóképpen látták, mint Keszti Imre 1948-ban. Szerinte felesleges volt kiadni az *Ady Endre éjszakáit*, mert Krúdy visszaemlékezései

[...] az „igazi Adyt” duhaj, hejehujázó és elbúsongó átlagos vidéki dzsentrinek mutatják be Ady és Krúdy igazi nagyságához egyaránt méltatlanul.²¹

Mit jelentett a szocialista megőrzésre átvett Krúdy igazi nagyságának méltó védelme 1948 után? Kulturpolitikusok, mintha a saját tulajdonukkal gazdálkodtak volna, felhatalmazva érezték magukat, hogy döntsenek, mi jelenhet meg és mi nem. Krúdy életművének parányi, a semmihez közelítő része bizonyult kiadhatónak. A Keszi Imre írása utáni évtized tekinthető a Krúdy-kiadás mélypontjának. Talán még ma sem ennyire rossz a helyzet. Nagyjából húsz évvel később viszont Király István érdekes módon nem a Keszi által megkezdett vonalat folytatta. Hatalomvéde helyzetében Királynak nem kellett retorzióktól tartania. Megengedhette magának – másnak persze nem engedte meg –, hogy ne szünet nélkül magasztalja Adyt.²² Félnie nem kellett, de ő – Adyéhoz fogható öntudattal – már azt is mellőzésnek, szinte megalázásnak vette, ha a pártjának valamely rendezvényén nem ültetett az első sorban.

Kozocsa Sándor az *Írói arcképek*ben, Barta András az *Irodalmi kalendáriumban* az 1948-as *Ady Endre éjszakáinak* sorrendjét, szövegét követi, annak ellenére is, hogy tudomásunk szerint semmi nem indokolja az eltérést a cikkek megjelenésének sorrendjétől.²³ Megjegyzendő azonban, hogy ez a szempont, vagyis a cikkek sorrendje – Krúdy ciklikus világában, mely kikezdi, időnként felfüggeszti az önazonosságot, célelvűséget, okozatiságot, linearitást, és ciklikus olvasást feltételez – nem perdöntően fontos. A ciklikus olvasás véletlenszerű és körkörös. Kozocsa és Barta összeállítása mellett szól viszont, hogy tartalmaznak további Adyról szóló írásokat is. Ugyanakkor igaz az is, hogy egyik sem – Fábié sem – hozza az ugyancsak a *Világban* 1926 áprilisában közreadott párbeszédes jelenetet, melynek jelenléte talán nagyobb nyomatókat adhatott volna az egész sorozat fikciós jellegének.²⁴

A cikkek egyike megjelent *A tegnapok ködlovagjaiban*, 1925-ben. Ez a könyv is megfelel a tipikus Krúdy-mű kritériumainak. Két ilyen című könyv van.²⁵ Más és másképpen van az egyikben, mint a másikban. A „ködlovag” szó, bármennyire úgy hangzik is, mint ha Krúdy leleménye volna, nem tőle származik. A szót Krúdy már meglehetősen korán alkalmazta, eleinte leginkább őszi tájrajzokban.²⁶

A *Nyugatban* megjelent cikkek elbeszéléstipológiai szempontból is más jellegűek, mint a *Világban* olvasható darabok némelyike. Az előbbiek pesti kocsmázásokról és egyéb pesti kalandokról számolnak be, az utóbbiak között vannak olyan darabok, melyek időben korábbi eseményekre tekintenek vissza, debreceni és nagyváradai eseményeket mondanak el. A *Nyugatban* az megjelent történetek forrása sokszor a tanú elbeszélő közvetlen tudása az eseményekről, a *Világban* olvasható cikkek némelyike Ady állítólagos emlékezéseinek, valamint az elbeszélő saját emlékein és következtetéseinek alapul. De ezzel már benne is vagyunk a könyvben, azaz könyvekben.

Kultuszon belül, kultuszon kívül

Maradjunk még egy pillanatra kívül. Miről *nem* lesz most szó? Ó, apróság, Ady kultuszáról. Krúdy könyvével meg lehet ezt tenni, Kosztolányi Ady-pamfletjével nem lehetne.²⁷ Krúdy nem kultikus szöveget írt Adyról, ami a korban ritkaság volt. Elszánt Ady-hívó természetesen tudja kultikusan értelmezni, de nem ő a szöveg ideális olvasója. A költők, írók kultusza nem volt új fejlemény a 20. század első évtizedeiben. Az egyes alkotók nevéhez kötőjellel kapcsolt „kultusz” szó a 19. század második felében terjedt el. Vagyis maga a szerkezet már létezett, mindössze a megfelelő tulajdonnevet kellett beilleszteni. Ebben az értelemben semmi újdonság nem volt az „Ady-kultusz” kifejezésben. A 19. századi „kultusz” azonban nem mindig volt azonos azal, amit manapság írói kultusznak tekintenek. A század második felében néhány esetben a „kultusz” szó egyszerűen az „utóélet” vagy a „befogadás”, szavakkal látszik rokonértelműnek.

A tulajdonképpen írói kultuszok terjedése összefüggött az időszaki sajtó történetével. A „Petőfi-kultusz” kifejezés a kiegyezés és a századforduló között száznál több alkalommal fordult elő a kor sajtójában. A kiegyezés idején az ország lakosságának kétharmada volt írástudatlan. Az Eötvös-féle közoktatási törvény hatására viszonylag gyorsan kezdett csökkenni az írástudatlanság, és az írásbeliséggel újonnan ismerkedő tömegek irodalmi nevelődése számára a legfőbb olvasmányuk, a hatalmas ütemben növekedő időszaki sajtó leginkább a kultikus megközelítést tette lehetővé. Az irodalom gyakran nehéz olvasmány, a szerzők élete, családja, szerelmei, személyisége könnyebben megközelíthetőnek látszik. Az írók kultusza a 19. század végén, 20. század elején nem az irodalom természetéből, hanem az elemi szinten olvasni megtanult közönség többségének felvevőképességéből következett. Petőfi mintegy háromezer említése az időszaki sajtóban a századfordulóig tartó időszakban egyáltalán nem kultuszmentes értekező prózában fordult elő.

Az „Ady-kultusz” kifejezés már Ady életében létezett, a 20-as évek elejétől pedig visszatérő fordulata, frázisa lett az Adyt említő írásoknak. Jelentése a kontextus függvényében változott, de sokszor „Ady-ünnepet”, „Ady-műsort” valamivel ritkábban pedig „Ady műveinek kiadását” lehet rajta érteni. Nem sorolok példákat, sokáig tartana, csak futólag említem meg, hogy Horváth János is tárgyalta, némiképp Kosztolányival egybehangzóan, az Ady-kultuszt.²⁸

Kosztolányi írása, „Az írástudatlanok árulása” nagyjából a címétől az utolsó soráig a kultuszról szól. Igaz, tartalmaz másféle részeket is. „Az írástudatlanok árulása” esetében a külső kontextus tárgyalása belső, szöveg-szintű okokból szükséges. Kosztolányinak, akár Krúdynak, élénk képzelőereje volt, de nem volt rá szüksé-

ge, amikor az Ady-kultusz változatait felidézte. Kosztolányi átütő erejű kritikája, nevek említése nélkül, nem kis mértékben a kultusz ápolói ellen irányult. Mások mellett Szabó Dezső ellen, akivel szemben Kosztolányinak egyébként is voltak fenntartásai. Az 1925-ös cikksorozatban Krúdy nagyjából semmit nem mond a kultuszról, Szabó Dezső pedig egyszerűen nem létezik nála.

Ady kultusza nem lepte meg Krúdyt. Ő egy, talán már két évtizeddel korábban is tudta, hogy rajongani fognak a költőért, 1919-ben pedig azt nézegette, hol fog állni a szobra. A kultuszról is nyilatkozott 1924-ben. Lehet, hogy magától soha nem beszélt volna róla, de megkérdezték. A válaszából lehet tudni, milyen lesújtó véleménye volt Ady politikai felhasználásáról. Krúdy 1925-ös cikksorozata nem része a kor Ady-kultuszának. A kultusz fenntartói nem is emlegették. Sem 1929-ben, sem tíz év múlva, 1939-ben, „Az írástudatlanok árulása” újratárgyalásakor. Kosztolányi azonban bizonyosan ismerte. A lapok tudósítottak arról, hogy 1925. január 25-én, vasárnap délelőtt fél 11-kor a Renaissance Színház *Nyugat*-matinéjában Krúdy és Kosztolányi is fellépett.²⁹ Krúdy a *Nyugat* februári számában megjelent Ady-írását olvasta fel. Egy évvel korábban, 1924. január 28-án, a Zeneakadémián tartott Ady-ünnepen Kosztolányi Ady költészetét méltatta.³⁰ Hogyan hatott vajon Krúdy cikkeinek hangvétele Kosztolányira? S még egy utolsó megjegyzés ebben a tárgyban. Hogyan reagált Krúdy 1929-ben „Az írástudatlanok árulására”? Sehogy, akkoriban más foglalkoztatta: kórházban volt.

Röviden azonban mégis meg kell említeni, mit mondott Krúdy Adyról az 1925-ös cikksorozata előtt. Olyasmí van ugyanis a korábbi írásokban, ami – nevezetesen Ady költészete – nemigen jelenik meg az *Ady Endre éjszakáiban*. Az 1925 előtti cikkek kapcsán ilyenre lehet gondolni:

A költészetben pedig olyan hangok hallatszanak, amelyeknek ismeretére nem tanítottak a kollégiumban és a szerzetesközpontokban. A fránya Ady Endre Debrecenből és Párizsból színes szavakat hozott, amelyekből olyan arabeszkokat rajzolt az olvasóknak, hogy az dühében előbb földhöz vágta az újságot, aztán még egyszer elolvasta a verset.³¹

Krúdy fentebb említett 1915-ös cikke a bizonyosság arra, hogy a „színes szavak”, az „arabeszk” és az újság földhöz vágása a legnagyobb elismerésnek tekinthető. 1924-ben pedig így látta a helyzetet Krúdy:

A holt költő, megmérve a másvilági és a földi mérlegeken, olyan aranytartalmat produkál, amennyi arany nem mutatkozott utána senkiben Magyarországon. [...]

Akárhogy nézegetem a dolgokat: végeredményében nem tudok mást válaszolni kérdésemre, mint azt, hogy az irodalomba nem jöttek új értékek a régiek, így Ady Endre óta sem.³²

Krúdy ezen a helyen a kurzus íróiról beszél. Az „Ady óta” tehát nem azt jelenti: „Ady fellépése óta”, hanem azt: „Ady halála óta”. Vagyis a nyilatkozatában Krúdy nem vonja vissza, amit korábban Babits, Kosztolányi vagy Szép Ernő költészetéről írt.

Ami az 1925-ös cikksorozatból készült könyvekben van, az efféle határozott állásfoglalásoknál elmosódottabb és nehezebben érthető:

[...] Hatvány úr, aki azt a Különös Idegent keresi, aki Nagyváradról és Párizsból ebbe a városba tévedt és itt, az egzaltációra amúgy is hajlamos fiatalságnak olyan tippeket adott költeményeiben, amilyen tippeket a legvénebb papagájnak sem jutna eszébe kihúzni a planétásdobozból.³³

A „planétás doboz” és a „papagáj” arra a szokásra utal, mellyel az 1897. októberéig létezett kislutrit számaikat jósolták meg. Mindenféle egyéb jóslásra is használták ezt az eljárást, mely cédulákra írt szavak halmazából véletlenszerűen kiemelt darabokat helyez egymás mellé. Mivel az Ady-sorozat írásának idején megjelentek már írások a magyar sajtóban a dadaizmusról, nem zárható ki, hogy Krúdy a planétás doboz és a papagáj említésével a dadára utalt, miközben a saját világának tárgyaival fogalmazta meg véletlenszerű szövegalkotás elvét. Az *Ady Endre éjszakáiban* három alkalommal fordulnak elő kucsébrek, akiknél hasonló módon lehetett szerencsét próbálni. Az idézett mondatot pedig úgy lehet érteni, hogy Ady költői nyelve szokatlanságában, újdonságában a találmányra írt szövegeket is felülmúlja. Krúdy és az avantgarde kapcsolatának feszegetése egyébként csak azt fogja meglepni, aki nem olvasta – mondjuk – az 1919-ből származó „Helyettes halott”, című elbeszélést, mely 1920-tól „Az akasztott ember” címen jelent meg. Az *Ady Endre éjszakái* szövege is utal erre az elbeszélésre, amikor azt olvashatjuk: „[...] mi gazdagok, mi széllébbel, faágon való himbálózásra ítélt milliomosok [...]”³⁴.

Ady költészetének másik említése a költőt némi képp képes értékű kategóriában helyezi el:

[...] ezekben a kocsmás-csárdás időkben volt Ő a legdíszes karácsonyfa a magyar irodalom ligetében.³⁵

A dicséret ambivalens jellege annyira nyilvánvaló, hogy felesleges hosszabban foglalkozni vele. Kitérőt érdemelne az a néhány bekezdés, mely a könyvekből kimaradt cikkeken olvasható, de ezúttal a könyvekre fordítjuk a figyelmünket.

Az *Ady Endre éjszakái* egészen szó szerinti értelemben fogja fel a vers keletkezésének körülményeit, amikor többször is megemlíti, hogy Ady szennyes kocsmákban, rögtönözve, kész versekkel állt elő. Az egyik ilyen verset idézi is. Érdekes, hogy a könyv idézetei Ady költészetének másodvonalából származnak. Nem ezek

azok az arabeszk, melyek miatt az olvasó földhöz vágja az újságot. Érdekes az is, hogy Krúdy újságot és nem könyvet mond. Mindenesetre a *Budapesti Napló*-ban többször is előfordult, hogy Krúdy és Ady ugyanabban a lapszámban publikáltak. Először még évekkkel az *Új versek* előtt, 1903. december 25-én.

Fikció az Ady-cikkekben

Mit várhatunk a cikksorozattól, ha Krúdy gyaníthatóan a regényíró szemével nézte mindazt, ami a szeme előtt lejátszódott? Mit mondhat a fikciós történetmondás valóságos alakokról? Mondhat-e egyáltalán bármi érdemlegeset, ha a tényekkel netán hadilábon áll?

Az egyik könnyen adódó lehetőség: az egészet a hangulatok felidézésének birodalmába utalni: „Életrajzi adatokat ugyan nem, de hiteles hangulatot, érvényes atmoszférát lehet méríteni” az *Ady Endre éjszakáiból*.³⁶

Van más lehetőség is. Krúdy szövege támpontokat nyújt, lehetőségeket sugall a cikkeiben megjelenő szereplő megalkotásához, jobb megértéséhez. Ha fikcióról van szó, az olyasmi, mint a tényellenesség vagy a füllenés nem sokat számít. Ilyesmi miatt nevezzük a fikciót fikciónak. Ha tehát azt kérdezzük, milyennek mutatja a szöveg az Ady Endre névvel társított szereplőt, akkor majd csak az elvégzendő értelmező műveletek után érdemes feltenni a másik kérdést: összhangban áll-e az így megkonstruálható alak azzal, ahogyan mások látják Adyt? S akár igen, akár nem, a szöveg feldolgozása közben gazdagabbak leszünk azzal a képpel, amilyenek Krúdy cikkei mutatják Adyt. Ez a kép – bár nem része a kultusznak – az egyik alapvető tájékozási pont Ady befogadásában.

Köztudott, csak a rend kedvéért kell megemlíteni, hogy Krúdy, miként Ady, volt újságíró Debrecenben is, Nagyváradon is, ráadásul részben ugyanazoknál a lapoknál. Igaz, három-négy évvel Ady előtt. Érdekes lehet viszont ebben a kontextusban, hogy jegyzett cikket Párizsból is, de talán csak úgy, ahogyan a Sorbonne-on tanult. A pesti éjszakában pedig sok időt töltöttek együtt. Krúdy igen tájékozott szemtanúja volt a költő életének. Rálátása Adyra, ha nem is páratlan, de majdnem az. Biró Lajos és Nagy Endre közléről ismerte ugyan Ady nagyváradi életét, de Budapesten már nem töltöttek annyi időt a költővel, mint Krúdy.

Azonosság, önazonosság

Nem szükséges sorra venni a könyvben olvasható epizódokat. Ezúttal Ady alakjára érdemes összpontosítani a figyelmet – annak ellenére, hogy a könyv nem-

csak Adyról szól, hanem a könyv címének másik eleméről, az éjszakáról is, vagyis az éjszakai társaságokról és italmérő helyekről. Ez megfelel Krúdy számos alkalommal megfogalmazott elgondolásának, mely szerint az irodalom létrehozása és befogadása nem magányos, egyéni, hanem társas tevékenység sajátos színhelyekkel és szereplőkkel. Kocsmák, kávéházak, szerkesztőségek. Hírlapírók, költők, prózaírók, pincérek, nők. Sör, bor, pezsgő, tömény. Az egyik nevezetes helyen, ahol Krúdy szövege ilyesmiről szól, a következőket találjuk:

[...] a kávé messziről köszönt, mert tisztelője volt ő is a tudománynak, költészetnek, kultúrának. Egy-egy Ady Endrét vagy Bányaai Elemért sejtene még akkor is a könyves vendégben, amikor a nevezettek már régen halottak, és az életrajzuk közkézen forog: hol és mikor, mely bormérőhelyen fordultak meg?³⁷

A szöveg nyilvánvalóan többreut. Az elbeszélő jól érzékelhetően számol azzal, hogy humorosnak fogják találni, amit mond, megvárja azonban a derűtség végét, hogy immár a tréfán túl sugalmazzon valami ilyesmit: „Pontosan tudom, hogy elsőre viccesnek hangzott, sőt éppen ezért fogalmaztam ekként, és magam is tudok mosolyogni rajta, ugyanakkor komolyan gondolom.” Krúdy sok tucat cikket írt, melyben a magyar irodalom egyes alkotóit elhelyezte a maguk környezetében és társaságában, ami szinte mindig valamilyen vendéglőt, kocsmát jelent.

Az 1989-es könyvhöz írott kiváló utószavában Fábri Annának igaza van abban, hogy az *Ady Endre éjszakáit* összefüggésbe hozza a *Boldogult úrfikoromban* című regénnyel, melyből az iménti idézet származik.³⁸ A regény kikezd nagyjából mindent, aminek valamilyen önazonosságot lehet tulajdonítani: idő, tér, tárgyak, események, személyek. A szereplők azonossága régóta, talán már az indulása óta sokféleképpen foglalkoztatta Krúdyt. Elegendő az *Ál-Petőfire* gondolni. Milyen van jelen az önazonosság megbízhatatlansága az *Ady Endre éjszakáiban*? Zuboly hosszan, oldalakon keresztül – sajtótörténeti szempontból sem érdektelen módon – mondja el annak a történetét, hogyan hívták Nagyváradról Budapestre Ady Endre helyett Nagy Endrét. A történetet Zuboly meséli, de a lábjegyzetet, mely Pályi Edét nevezi meg a történet forrásaként, a Kr. Gy. monogram zárja le.³⁹ Akárhogy is, a lábjegyzet feladata valamiféle valóság-effektusként annak hitelesítése, hogy az elmondott eseménysor – legalábbis a forrása szerint – valóban megtörtént, ami más szavakkal azt jelenti: valamiképpen maga a valóság piszkált bele a két ember önazonosságába. Ha valaki azt gondolná, hogy egyetlen egy eset még nem bizonyít semmit, akkor érdemes elolvasnia a *Vasárnapi Újságban* megjelent szerkesztői üzenetet:

Legutóbbi számunk irodalmi rovatának *Az elsodort falu* című regényről szóló cikkébe értelemzavaró sajtóhiba csúszott be. A cikk vége felé „Nagy Endre politikai költészetének parafrázisa” helyett ez olvasandó: *Ady Endre* politikai költészetének parafrázisa.⁴⁰

Krúdy tehát némi joggal mondhatná, hogy nem egészen önkényes az a fikciós fogása, mellyel egymásba csúsztat különböző azonosságokat. „Egyszer, az nem egyszer, hanem mindszer” – mondja a „Falu a nádasban” című elbeszélés egyik szereplője.⁴¹

Az említett lábjegyzet sorsa sem érdektelen. A *Nyugatban* a következőképpen jelent meg: „Pályi Ede személyes előadásából, Nagy Endre megjegyzéseit e történetre vonatkozóan a könyv más helyén találja majd az olvasó. Kr. Gy.”⁴² Az első *Ady Endre éjszakái* összeállítója nem tudott mit kezdeni a lábjegyzettel. A könyv sem jelent meg, és későbbi cikkek sem tértek vissza arra, hogyan látta mindezt Nagy Endre. (A könyv nem jelent meg, de valóban létezett. Ezt onnan lehet tudni, hogy Krúdy visszakérte a kéziratát a Tevan kiadótól.⁴³ A kézirat sorsa innentől kezdve ismeretlen.) Tanácsatlanságában a szöveg gondozója a „When in doubt, throw it out” elvét követte: gondosan törölte a lábjegyzetet. Kozocsa Krúdyt megrövidítő eljárás módját más esetek kapcsán Szörényi László is megemlíti.⁴⁴ Fábri Anna ekként állította vissza a lábjegyzet első felét: „Pályi Ede személyes előadásából.”⁴⁵ A lábjegyzet második fele azonban már csak azért is érdekes, mert a sorozat első darabja egy akkor nem létező, de tervezett könyvben helyezte el önmagát. És hogyan látta mindezt Nagy Endre? Hogyan került Budapestre, a *Magyar Szó*hoz? Az 1924-ben elmondott történetében meg sem említi, hogy összetévesztették volna Adyval. Krúdy lábjegyzete talán erre a cikkre utal.⁴⁶ Ha az *Egy város regényét* nézzük, akkor semmi érdemleges nem derül ki.⁴⁷ De nem itt ér véget a történet. Az *Egy város regénye* eredetileg heti folytatásokban jelent meg az *Újságban*, Krúdy halála után, 1936-1937-ben.⁴⁸ Az utolsó rész megjelenése után egy hónappal Nagy Endre hozzátett egy függelék is a sorozathoz.⁴⁹ Ez a függelék azonban hiányzik a könyv alakban megjelent *Egy város regényéből*. Nagy Endre ebben a függelékben mondja el, Krúdyra is utalva, csaknem négy évtized távlatából az emlékeit arról, hogyan is történt meg az eset, amikor állítólag összekeverték Ady Endrével. Nagy Endre itt is más történetet mond, mint Krúdy-Zuboly: szerinte nem keverték össze Adyval, hanem a saját érdemei alapján hívták a *Magyar Szó*hoz. Alig meglepő: az 1937-es függelék is mást mond, mint az 1924-es cikk. De miért éppen Nagy Endre legyen azonos önmagával?

Az *Ady Endre éjszakái* gyakran nem a megszokott azonosságképletek segítségével ragadja meg a szereplőket. Esperesnek például végig nem tudjuk meg a polgári nevét. Nem ritka a körülírás: „Rejtélyes Doktor”,

„M. Doktor”, „Jóbarát”, „Különös Idegen”, „Bömbölő”, „Tisztelő”, „Sors menyasszonyai”, „az Éj és a Lámpások lovagja”. Előfordul az is, hogy az elbeszélő valakinek a kicsodaságát és szerepkörét szépirodalmi utalásokkal határozza meg közelebbről, mikor is a pontosság egyúttal új azonosság alapítása is. Az egyik szereplő „bátran beillenék egy angol regénybe is, amelyet Pendennis Arthur ifjúkoráról írtak”, a másik „magas és sovány volt, amint ama Búsképű Lovagot ábrázolta hajdanában a börtönviselt, halhatatlan regényíró”.⁵⁰ A monogramok más Krúdy-szövegekben is gyakoriak, de az *Ady Endre éjszakái*ban megesik, hogy a monogram nem a teljes névre visszautaló rövidítés, hanem soha fel nem oldott talány. Ilyen a H. G. monogram. A korszak ismerői a szöveggörnyezet alapján („H. G. hírlapíró úr, *A Nap* munkatársa [...]”⁵¹) nagy pontossággal tudnak személynevet társítani a monogramhoz, de ez nem változtat azon, hogy az *Ady Endre éjszakái* kontextusában az ilyesmi, az említett egyéb módszerekkel együtt az önononosságok felforgatásának és újrameghatározásának számít. Egy másik hasonló, fel nem oldott monogram szintén egy Adyról szóló cikkben fordul elő: „Éppen a napokban olvastam, hogy [Ady Endre] Sz. Z.-t megbotozni akarta egy kávéházban.”⁵² Ebben az esetben is nagy biztonsággal lehet megmondani, kinek a nevét rejti a monogram, és a játék tétje ebben az esetben sem más, mint Ady Endre önononossága.

A szereplők azonosságai mellett érdemes megnézni az elbeszélt idők sajátosságait is. A gyakoriság, Krúdy narratív poétikája egyik alapvető jellemzője a végbe nem események azonossága alapján rendel egymáshoz különböző időpillanatokat:

Mint említettem: Zuboly szerkesztő úr már éjfél után kukorékolni szokott dühében [...] ⁵³

[...] elvitték őket a sors menyasszonyai, a Cifra nők, akik ilyenkor hajnaltájban szoktak hazafelé menni. ⁵⁴

Most majd ismét rendbe jövök, csillagom ismét feltűnik – mondogatta a fokhagymás pirítós kenyér és a borfröccs mellett [...] ⁵⁵

Ennél az asztalnál éjfélkor kezdődött a haddelhadd [...] ⁵⁶

A szfinxnél sem csupán akkor tette tiszteletét a költő, amikor lezuhant róla:

Az ilyen tisztelgések alatt barátja mindig távolabb állott [...] ⁵⁷

A gyakoriság mellett az *Ady Endre éjszakái* anakronizmusok szövik át. Fábri Anna írja:

Anakronisztikus és minden bizonnyal kitervelten az, hogy az írói képzelet az utolsó békeév tavaszán ülteti le

a Három Holló asztalához Zubolyt, Reinitzet, Révészt és Adyt. Olyan időpont ez, amelyben a költő már házasságban volt, s nemhogy Lédát nem látogatta esténként, de a hatodik kerületi kocsmákat és kávéházakat sem, s három éve is elmúlt már annak, hogy szót váltott Reinitzcel. A történeti hitelességről csaknem nyíltan mond itt le az író, az anakronizmusok sokasága szinte különös menlevél, amely a művet felmenti az adatszérűség meghatározottságaitól.⁵⁸

A „Kalandjaim a költővel...” című epizód elején találjuk a következőket:

Kegyelemben elbocsájtattott a Három Hollóhoz a New York kávéházból a vörös Grajna, más néven Greiner Jenő, akit azért neveznek Grajnanak, mert Reiner, az operettíró, akkoriban magyarosítja a nevét: Rajnára [...] ⁵⁹

A gyakoritás a különböző pillanatok azonosságán, a metaforikus elven alapul, az anakronizmus a különböző pillanatok egyidejűségét, időbeli érintkezését állítja és a metonimikus elven alapul. Az idézett részlet ideje az utolsó békeév, 1913. Reiner Ferenc azonban 1900-ban magyarosította a nevét.⁶⁰ Az efféle anakronizmusok nem tényeknek felelnek meg, hanem Krúdy narratív koncepciójából következnek. Minél többet tud valaki a korszakról, annál több anakronizmust fedezhet fel a szövegben, vagyis annál inkább megnyilvánul a szövegvilág kitaláltsága, valóságának szépírói önkényen alapuló megalkotottsága. Valószínűleg minden külső idővel datálható esemény (Beöthy Zsolt beszéde a Kisfaludy Társaságban, Zuboly halála, Cholnoky Viktor halála, Székely Aladár könyöklős fényképe Adyról stb.) egy vagy több, de inkább több anakronizmusra ad alkalmat. Anakronizmus természetesen csak akkor jelentkezik, ha a fikció idejét a külső, történelmi idővel vetjük össze.

A gyakoritás és az anakronizmus mellett van egy további jellemzője is az időnek az *Ady Endre éjszakáiban*. Üres vagy tartalmatlan viszonyításnak lehetne nevezni és a funkciója szintén a különböző pillanatok egyidejűsítése. Hasonlít az anakronizmusra, de az egyik vagy mindkét összetevőjét nem lehet elhelyezni az időben. Többnyire sem a fikció idejében, sem a történelmi időben. Ebből van a legtöbb, felsorolhatatlanul sok, az *Ady Endre éjszakáiban*. A következőkhöz hasonló helyekre lehet gondolni:

[...] mint akár azoké a futó költészeké, akik többé-kevésbé már utánozgatni kezdik őt ebben az időtájban is [...] ⁶¹

[...] a legalkalmasabb volt az a szoba, amelyet az idő tájt Fehér szobának neveztek. ⁶²

[...] Jolán asszonynak hívták őt, az Ó utcában lakott és mikor Ady ebben a házban megfordulni kezdett [...] ⁶³

Kijelentette, hogy még ebben az órában meg kell találnia Esperest. ⁶⁴

Ez idő tájt kezd ráeszmélni és elkomorulni a vidámnak sohasem mondott Grajna [...] ⁶⁵

Odakünn rendes téli idő van [...] ⁶⁶

Ha az anakronizmust, a gyakoritást és az üres viszonyítást nem egyszerűen könnyed játéknak, hanem a Krúdy által megragadott fiktív világ lényegi jellemzőinek tekintjük, akkor ebből az következik, hogy ebben a világban az idő sem telhetik úgy, mint a fikción kívül. Másféle narrációban az egyes eseményeket olyan kifejezések viszonyítják egymáshoz, mint amilyen a „két nappal múlva”, „eltelt néhány hónap” stb. Az efféle eligazító jelzések hiányoznak az *Ady Endre éjszakáiból*, az anakronizmusok természetükből adódóan nem számíthatnak, egyedül az üres viszonyítás marad. Az üres viszonyítás azonban útvesztőszerűen áttekinthetetlené teszi az időbeli viszonyokat. A szöveg alternatívának állítja be a Három Hollót és a Meteort, de az ide-oda váltások miatt nehéz, ha egyáltalán lehetséges, megállapítani mi mikor történik melyik borozóban. Következésképpen legtöbbször nem tudni, hol vagyunk az időben és hogyan lehetne az egyes eseményeket az átfogó történeten belül egymáshoz viszonyítani. Sőt, az is kérdés, van-e egyáltalán átfogó történet, van-e egyértelmű időrendje az epizódoknak. Lehet, hogy Krúdy fiktív világában minden epizód egyszerre történik, minden ugyanabban az időben ismétlődik. Krúdy az egyes események azonosságának tagadásán keresztül jut el ahhoz, ami a különböző időkből származó részekből felépített történeteket alkotja, s ha esetleg nem pontosan így zajlottak le a történetek a fikción kívül, a valóság tökéletlenségét az elbeszélés korrigálja. Ez már nem az arisztotelészi képlet a történetíró és a drámaköltő különbségéről. Megváltozott a hangsúly. Lehetett volna talán így is, de ennél fontosabb, hogy így kellett volna lennie. Vagy – ami nagyjából ugyanaz – bármi történt is, így kell helyesen elgondolni.

Az Ady Endre nevű szereplő

Ami a költőt illeti, a legfeltűnőbb, mennyire nincs jelen. Az 1989-ben megjelent könyvnek hozzávetőleg a harmadában szerepel. És amikor felbukkan, gyakran akkor is csak melleleg, hosszú bekezdések között egy-egy mondatban. A szöveg elbeszélője számos más módon is érzékelteti távolságát az Ady Endrének nevezett alaktól. Közülük a legfontosabb a belső nézőpont hiánya. Ezen a ponton kézenfekvő módon adódik az összevetés a Bródy Sándorról írott cikksorozattal. ⁶⁷ A két cikksorozat időben sem, terjedelemben sem áll távol

egymástól. Bródyn és Adyn kívül nem is volt más kortárs író, akinek Krúdy ekkora figyelmet, ekkora terjedelmet szentelt volna. A két sorozat összevetéséből az derül ki, hogy egyrészt Bródy egyáltalán nem hiányzik a cikkek szövegéből, bár nyilván ugyanannyi alkalom adódott volna kitérőkre, mint Adynál. Másrészt Bródy érdemi korlátozás nélkül szólalhat meg. Elmondhatja, hogyan tekint a világra és önmagára. Láthatjuk, mit csinál, amikor egyedül van, időnként a gondolataiba is bepillantathatunk. Vele szemben Adynak alig-alig adatik meg, hogy elmondhassa a saját igazát. Krúdy műveinek elbeszélői hajlanak arra, hogy mindenkinek igazat adjanak. Ady mintha kivétel lenne.

A főszereplő távolléte nem véletlen. A szöveg elfordul tőle. Az elbeszélő más, számára legalább ennyire érdekes témákat – embereket, helyeket, szokásokat – talál. Hosszadalmas lenne például felsorolni az írókat, akik hosszabb-rövidebb időre megjelennek a könyv lapjain. Csak egy szűk lista: Ambrus Zoltán, Benedek Aladár, Bródy Sándor, Cholnoky Viktor, Erdélyi Gyula, Gáspár Imre, Kálnay László, Mikes Lajos, Molnár Ferenc, Pályi Ede, Esperes. Az elbeszélő számára ők is mind fontosak és érdekesek. Ambrus hangsúlyos jelenléte feltűnő: a korszak irodalmi köztudatában Ady ellenlábásának számított. Rákosi Jenő sem gyűlöletes alakként jelenik meg. Vajon miért bünteti az elbeszélő az Ady Endre nevű alakját azzal, hogy főszereplőnek teszi meg, közben pedig megvonja tőle a szót és a figyelmet? Költői igazságtétellel lehet gyanakodni. Az elbeszélő alighanem ezzel ellensúlyozza azt, ahogyan az Ady nevű alakja a kortárs magyar irodalom más szereplőiről megnyilvánul:

Itt, a csárdában, amelynek talán már a helye sincs meg: többek között kiderült a Költőről, hogy veszekedő és gyűlölködő emberi tulajdonságai vannak. – Hej, hogy tudott marni, csízni, gyilkosságra uszítani itt irodalmi barátai és ellenfelei ellen két Barátot, akik közül az egyik a jó Gondviselés komolyságával ült mellette, míg a másik olykor csak azért ereszkedett irodalmi témák megvitatásába, hogy ne kellessen még hazamenni, amit nem nagyon szeretett tenni. Azok a mondatok, haragosságok, gonosz lenézések, vitriolos kiszólások, amelyek valaha tán a nagyváradi bodegában kezdődtek, itt folytatódtak. Nemigen nyomtattak le az akkor magyar hírlapok kétszer egy nevet, amelyről a Kovács kocsmabeli bús duhajnak nem lett volna meg a maga megjegyzése. Epe, gúny, dölyf, mélységes megvetés minden szó, amely a szurtos kis szobában elhangzik, ahol a jelenlévő Tisztelő, a kerek szemű kocsmáros érthetetlenül bólongat a „Fiúnak”, amint a költőt becézgetve nevezte. De azok az írók, akiket valamely külföldről ideplántálódott szokás szerint: beérkezetteknek szoktak mondani, szorongathatták a nadrágszíjukat, hogy a nadrag le ne essen róluk ilyen reggeleken, amikor a költő Kovács úr odújából szemlét tartott a kombattáns magyar irodalom felé. Az öreg Rákosi Jenőtől az ifjú Dinnye Mihályig

mindenkiről volt valami olyan mondanivalója, amelynek nem nagyon örvendezett volna az illető, ha az ablakon át hallgatózik.

Ez volt az igazi Ady – a gögbe, lenézésbe, sőt néha némi antiszemitizmusba burkolózott csinoskás vidéki, holt már javában a *Nyugat* főmunkatársa volt. Külsőleg finom, Párizsjárt, elegáns magyar úriember...⁶⁸

Valamennyire is részletes kifejtése messzire vezetne, de meg kell jegyezni, hogy az Adyval foglalkozó irodalom (kultusz és szakirodalom) nem szokta tagadni, amit az idézett szöveg megragad. Nehéz is lenne tagadni, hogy a Hortobágy poétája „piszkos, gatyás, bamba” társakat látott maga körül. Krúdy cikkeiben azonban – szemben a kultusszal és a szakirodalom el nem hanyagolható részével – nyomát sem lelmi annak, hogy az elbeszélő bármilyen megfontolásból igazolni igyekezze az Ady Endre nevű szereplőjének megvető, lenéző viszonyulását kortársaihoz. Ellenkezőleg: igazságot szolgáltat nekik. Ezen a ponton félreérthetetlen a fiktív Ady Endrét illető kritika. De vajon hogyan illeszkedik mindez Krúdy Ady-képébe? A megszólás, „vesezés” ugyanis önmagában még nem főbenjáró bűn Krúdynál. Más alakjai (Bródy, Mikes, Grajna, Zuboly), amikor az „emberszólás” művészetét gyakorolják, nem hívják ki az elbeszélő ellenkezését. A megszólásig menő élcelődés Krúdy szerint is az irodalmi élet szerves része. Mi a baj a kitalált Adyval, ha valami hasonlót csinál?

Krúdy Ady-kritikájának elemei nem egyszerre, nem valamilyen szenvedélyes leszámolás részeként, hanem a cikkekben elszórva jelennek meg. Nem vádpontok, semmi leleplező indulat nincs bennük, sokkal inkább az alak tárgyilagos, gyakran szenvtelen, esetenként hűvös jellemzésének részei. Ady viselkedésének leírásába helyenként némi ironia is vegyül, de valójában ezt sem Ady hívja ki. Mindenkinek kijár, és az egyik Krúdy-féle állandónak lehet tekinteni. Az őszinte nagyrabecsülésen túl Petőfi, Arany, Jókai, Mikszáth is megkapják a magukét. Krúdy jobbára csak az általa a névtelenségből, elfeledettségéből előhúzott alakokat, valamint Kemény Zsigmondot kíméli meg valamelyest az iróniától. De milyen vonásokból áll össze Ady alakja Krúdynál?

A Krúdy által teremtett szövegvilágon belül a dolgoknak sajátos jelentése, értéke van. Hasonló a helyzet, mint a szöveg belső idejével. A legjobb példa talán az Ady Endre nevű alak iszákossága lehet. A szöveg számtalanszor szól Ady részegeskedéseiről, de az italozás említése Krúdy világában mentes a moralizáló mellékszövegektől és nem hordozza a fikción kívüli világ elítélő véleményét az alkoholistákról. Azt sem nehéz belátni, hogy ennek semmi köze ahhoz, hogy Krúdy maga sem vetette meg a bort. Az *Ady Endre éjszakái* elbeszélője egy ponton megállapítja, hogy Ady módfelett hiú volt. Krúdy világában ez sem számít elítélendő tulajdonságnak, de nem azért, mert Krúdy maga is hiú lett volna.

A fikció megannyi formájával színültig telített világban mi sem természetesebb annál, hogy a szereplők, köztük Ady is, határozott elképzeléssel rendelkeznek arról, milyennek akarják láttatni magukat, milyen legyen a látszat, mellyel a külvilágból rájuk irányított tekintet találkozik. A tényleges és a sugallt én közt megnyíló tér ad lehetőséget arra, hogy a szereplők kibontsák önnön lehetőségeiket, átrajzolják addigi önazonosságukat. A szerepjáték, látszatkeltés, pózolás nem eleve számít negatív értéknek, ha a természetesség és az őszinteség sem érvényesülhet megfelelő előkészületek és komoly színészi teljesítmény nélkül. Krúdy elbeszélőjénél kicsinyesebb megfigyelő számtalan alkalmat találna arra, hogy az Adyról adott beszámolóját megtűzdelje elítélő megjegyzésekkel, mondjuk a hiúság vagy a pózolás kapcsán. Az elítélő megjegyzések hiányát szenvtelenségnek vagy tárgyilagosságnak nevezhetjük. Az efféle szenvtelenség azonban nem jelenti azt, hogy az elbeszélő vak lenne, ha a színjáték túl átlátszó, vagy ha egy-egy gesztus nevetéssé válik. Észleli, amikor Ady – hogy elkerülje a számla kifizetését, vagy azért, hogy korlátozás nélkül ócsárolhasson embereket – hirtelen részegebbnek tetteti magát, mint amennyire kapatosnak addig mutatkozott. Az elbeszélő figyelmét nem kerüli el az sem, amikor

Ady egy asztalkára helyezte a könyökét, tenyerébe hajtotta a fejét, ami szokása volt, mióta egy fotográfus ebben a pózában helyes felvételt készített róla.⁶⁹

A befogadón múlik, ezt a leírást figyelmes és kedves megállapításnak vagy gyilkos ironiának olvassa-e. Kosztolányi vajon hogyan olvasta? A „póz” szó és a tettetés kontextusa az ironikus olvasatot bátorítja. De Krúdy világában még az efféle magakeltes pózolás sem minősül súlyos esetben, még ez is pusztán a következménye annak, hogy képzeletformálta valóságban nem lehet minden szerepből kilépni. Jó, Ady kissé talán túlzásba viszi – amit mindenki más is csinál.

A szavaknak sajátos jelentésük van Krúdy szövegvilágában, így az *Ady Endre éjszakáiban* is, és ez a jelentés időnként számottevő mértékben eltér a köznyelvi jelentéstől. A könyv Adyra szánt harmadában az elbeszélő sok figyelmet és teret szentel annak, hogy a költő milyennek látszik és milyennek akarja magát láttatni. Amikor Krúdy műveiben az olvasóhoz címzett, egyes szám második személyű, feltételes módú igealakok (hinnéd, gondolhatnád, vélnéd, tudnád) fordulnak elő, rendszerint a látszat és valóság eltérését jelzik. IV. Károly királyról olvashatjuk: „Hinnéd őt fiatal erdésznek [...]”⁷⁰. Hasonlatértékű fordulatok, legtöbbször azonban kiderül, hogy hasonló és hasonlított között a viszony merőben felszíni. Az efféle fordulatok funkciója nem a messzemenő hasonlóság megállapítása, hanem sokkal inkább a megkülönböztetés a lát-

szatra hasonló jelenségek között. Ady első megjelenésekor efféle mondatokat olvasni:

A kezét néznéd: olyan tiszta, mint egy fiatal szerzetese, amelyet az imént mártott meg a szenteltvíztartóban.

A haját vizsgálnád: ama sánta lord jutna eszedbe, aki költői ihletében átúsztatta a tengerszorost.⁷¹

A két idézett mondat szerepet kap a későbbiekben is. A költő tisztaságáról kiderül, hogy alkohol bevitelével gyorsan elmúlik, a Celeszta-történet pedig azt mutatja meg, hogy Ady nem vetekedhet Byronnal. Nagyvonalúan, szenvtelenül, de az elbeszélő nem mulasztja el regisztrálni, ahogyan Ady újra meg újra visszaesik az általa vágyott állapotból a ténylegesbe. Az események útvesztőszerű elmondása ellenére a könyv különböző helyeiről viszonylag jól átlátható a költő pesti életének napi ismétlődése, melynek során a nagy gondal megformált, ápolt, jólöltözött, jóléltű figura az éjszaka előrehaladtával és az elfogyasztott alkohol arányában átalakul:

Ó, itt hiába kerestük már azoknak a francia szappanoknak a szagát, amelyektől még korán estén a költő arca ilatozott. Zuboly medvebőr szagát inkább lehetett volna érezni ezen az arcon... tompa szájából sem szálladozott a fogkrémek és öblítővizek illata, pedig ezekkel a tisztálkodó szerekkel mindig bőven szeretett bánni. Inkább Révész Béla örök szivarjának a kesernyős ízét vette kölcsön az ő lehelete is... A hajzata, amely az esti órákban szeretett még úgy fodrozódni, mintha éppen akkor frissen került volna ki egy női kéz simogatásai alól, a Dessewffy utca sarkán már homlokába lógott [...]”⁷²

Ha van a könyvnek, vagy legalábbis az első részének cselekménye, akkor leginkább ezzel a rendszeresen ismétlődő eseménysorral lehet azonosítani. Minél későbbre jár, minél több bort fogyaszt a költő, minél piszkosabb helyre tér be, annál inkább előjön belőle az „igazi Ady”, akit a mindenki iránt megnyilvánuló „[e]pe, gúny, dölyf, mélységes megvetés” jellemez. Ebbe az átfogó ismétlődésbe, a könyv tulajdonképpeni idejébe illeszkednek az egyes epizódok és esetleges egyedi történések, melyek tényleges időpontja a cselekmény egésze felől nézve legkevésbé sem fontos. Vagyis ez az időfelfogás magyarázza azt is, ami szövegen kívülről nézve anakronizmus. Az elbeszélő összefüggést érzékeltet a költő gyűlölködése, állandó bepiszkolódása, valamint az általa leginkább a sajátjának tekintett helyek mocskossága között:

És fehér gallerján foltok mutatkoznak az éjszakai eseményektől, mintha ingén is nyomot hagytak volna azok a méltatlan szavak, amelyeket itt-ott maga is eljeggett.⁷³

A gyűlölködés mértéktelensége már nem az a fajta élcelődés, megszólás, amely magától értetődik Krúdy világában. A költő bepiszkolódása, kocsmáinak kisistű koszosága visszatérő motívum a könyvben.

Vidékiiség

Talán felesleges leszögezni, de Krúdy szövegvilágában a „vidéki” jelzőnek nincs negatív konnotációja. Előfordulhat, mint bármely más szó, ironikus kontextusban, de valószínűleg nem gyakrabban, mint ahányszor ironikussá válnak a „nagyvárosi”, „nagyvilági” vagy „világfi” szavak. Sőt, a „falusi” szónak sincs mégoly árnyalatnyi megbélyegző, lekezelő jellege. Krúdy Pestet a sajátjának tudta, de nem azért, mert akár parányi mértékben is megtagadta volna önnön vidékiiségét. Lehetséges, hogy a műveinek a többsége vidéki környezetben játszódik. Ha ennek tudatában azt találjuk, hogy az *Ady Endre éjszakái*ban a „vidéki” szó csaknem negyven alkalommal vonatkozik a költőre, akkor ebből nem arra kell következtetni, hogy már maga a jelző kiutalása végzi el a figurát illető kritikát. Az sem jöhet szóba, hogy Krúdy valamiféle előnyszerzésre használná Adyval szemben a költő vidékiiségének emlegetését. Más írókkal talán megesik, hogy intellektuális, erkölcsi vagy másféle fölényüket a szereplők lekicsinylésével érzékeltetik. Krúdy elbeszélői ezzel szemben kifejezetten olyan alakokat szeretnek találni, akikre fel tudnak nézni – hogy aztán, ezt ellensúlyozva, legyen kit némi iróniával szemlélni. Ady esetében nem így van: az elbeszélő, szereplője személyiségének fogyatékosságai miatt, nem tud felnézni rá. Verseit személyes tulajdonságai és viselkedése *ellenére* méltányolja.

De végül is mit jelent Ady vidékiisége? Krúdy könyvében a vidékiiség – ha Adyról van szó – a nagy műgonddal felrakott, de vékony máz alól újra meg újra előbukkanó bárdolatlanságot, a jólneveltség hiányát, a nyers indulatok kiélését jelenti. Nem az a baj vele, hogy iszik, pózol, hiú, alakoskodik, hanem az, hogy nélkülözi a csiszoltságot, nem működnek benne a civilizáltság fékjei. Pénzére részegségében is tud vigyázni, de a jólneveltség hiányában az önkontrolja arra már nem terjed ki, hogy a nyelvére is vigyázzon.

Nem részegedett le az öntudatlanságig, annyira pedig semmi körülmények között, hogy pénzét az utcán eldobálta volna. Néha csak inkább tettette a részegséget, hogy annál szabadabban beszélhessen ellenségeiről, vetélytársairól, meg nem értőiről. Ez az ál részegség még ahhoz is szükséges volt Bandink életében, hogy apró kis tréfákat elkövesen barátaival, cimboráival, kocsmárosaival, főpincéireivel. Ha volt valaki a társaságban, akinek bő-

vebben volt pénzeszkéje a véletlen folyamán, Endre vidéki szokást vett elő, belenyugodott a mecénás megjelenségébe, még ha ezt a véletlen mecénást nem is tartotta magával egyenrangúnak, mint ahogy végeredményben mindenkit lenézett.⁷⁴

Jellemző az a jelenet is, amikor az „éj örökös menyasszonyai” szeretnének letelepedni a költő asztalához.

A költőben felébredt a hiúság, a dölyf, a mellőzések emléke, és jó parasztos szavakkal utasította el a hölgyek közeledését [...]⁷⁵

Nőkkel, ha prostituáltak is, így nem beszélünk – sugallja a jelenet. Krúdynál egyébként nem gyakran esik meg, hogy – mint itt – a belső nézőpontot a szereplője ellen fordítaná.

Zárás

Az angol jogi nyelvben „character witness”-nek nevezik azt a személyt, akit a bírósági tárgyalás során a vádlott életmódjáról, szokásairól, viselkedéséről, tulajdonságairól, megbízhatóságáról, nézeteiről stb. faggatnak. Az *Ady Endre éjszakái* számos szempontból hasonló szerepet tölt be – anélkül, hogy Adyt a vádlottak padjára ültetné.

Ady és Krúdy a 20. század első évtizedei irodalmának legnagyobb alakjai közé tartoznak. Sok időt töltöttek egymás társaságában. Kevesen ismerhették őket jobban, mint ők egymást. Ennek tudatában leginkább arra kell magyarázatot találni, hogy az Adyval foglalkozó hatalmas irodalomban miért nem játszik a szinte elhanyagolhatóan valamivel jelentősebb szerepet az *Ady Endre éjszakái*. Nem látszik eleve rossz kérdésnek, hogyan gondolkodott Krúdy Adyról, miként látta, milyennek mutatta őt.

Annyit mindenesetre nem nehéz belátni, hogy az *Ady Endre éjszakái* miért esik kívül oly sok mindenre. Ady kultusza, amíg létezett, aligha tudott mit kezdeni a szemtanú nem kifejezetten rajongó hozzáállásával. A könyvből jól érzékelhetően hiányoznak a kultuszra jellemző elragadtatott mondatok. Ady életrajzai az egyes történetek pontos adatolását hiányolhatták, a szakirodalom pedig Ady műveinek említését. Életrajzi adatok és műelemzésekben használható adalékok hiányában a könyv talán nem látszhat többnek lazán összefüggő történetek kusza halmazánál. Hogy kiderüljön, van benne más is, van benne elgondolás, valószínűleg több figyelmet, több türelmet igényelt volna. Aki Ady felől közelít a könyvhöz, és Adyról szeretne valami gyorsan kinyerhetőt szerezni belőle, aligha nem csalódni fog. Krúdyt kell érteni, hogy meghalljuk,

mit is mond Adyról. Paradoxnak hangzik, de a könyvet akkor lehet, talán, Ady felől is érteni, ha Krúdy felől értelmezzük.

Számolni kell Krúdy befogadásának hullámvázai is. 1920 után Krúdy egykori hírnevének már csak a romjai léteztek. 1940-ben Márai Sándor a *Szindbád hazamegy* című regényével visszahelyezte Krúdyt a magyar irodalom élvonalába. Kialakult, pontosabban szöveve újra életre kapott a Krúdy-kultusz. 1948 után ismét szűk esztendőket következtek, majd 1956 után elindult az első csaknem teljességre törő életműkiadás. Krúdy befogadásában mindig is a kultusz játszott a meghatározó szerepet. A fellengzést, lelkendezést nélkülöző szakirodalom a maga tenyeres-talpas módján alig-alig

tudta kikezdeni az elterjedt nézetet, mely szerint Krúdy afféle tanulatlan, de „zseniális cigányprímás”-ként talán tudatában sem volt, mekkora értéket teremtett. Ez a nézet is hozzájárulhatott az *Ady Endre éjszakái* elhanyagolásához.

Krúdy munkásságában viszont szép számmal vannak ennél a könyvnél bonyolultabb, érdekesebb, nehezebb, szebb művek. Mivel Krúdyról nem könnyű értelmes állításokat tenni, a voltaképpeni szakirodalom még ma sem oly hatalmas, mint amilyennek lennie kellene. A remekművek mellett az *Ady Endre éjszakái* sem kapta meg az őt megillető figyelmet. A könyv mellőzöttségét valószínűleg az Ady- és Krúdy-szakirodalom állapota magyarázza.

JEGYZETEK

- 1 TOLL Harcos [KRÚDY Gyula], „Kánikula. Cini-cini, muzsikálnak – Dialóg”, *Orsova* 10. 29. (1894. július 15.): 3.
- 2 „Szerelmi idill”, *Pesti Hírlap* 16. 264. (1894. szeptember 21.): 8.
- 3 „Szerelmi idill Nyíregyházán” *Nyíregyházi Hírlap* 3. 39. (1894. szeptember 27.): 5.
- 4 „Azok a vidéki tudósítók! Levél a szerkesztőhöz”, *Nyíregyházi Hírlap* 3. 40. (1894. október 4.): 5–6.
- 5 A történetíró és a költőt az különbözteti meg, „[...] hogy az egyik megtörtént eseményeket mond el, a másik pedig olyanokat, amelyek megtörténhetnének.” ARISZTOTELÉSZ, *Poétika*, fordította SARKADY János, (Budapest, Magyar Helikon, 1974), 22.
- 6 KOZCSA Sándor, „Krúdy Gyula ifjúkori önéletrajzi”, *Irodalomtörténet* 37. 1. (1949): 153–155. 153.
- 7 KRÚDY Gyula, „Krúdy Gyula látogatásai”, in KRÚDY Gyula, *Vallomás*, válogatta, szerkesztette, az utószót és a jegyzeteket írta BARTA András, (Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1963.), 187–328.
- 8 Például SZINYEI József, „A magyar hírlapirodalom 1895-ben”, *Magyar Könyvszemle* 3. Új folyam. (1895): Melléklet, 1–28.
- 9 KRÚDY Gyula, „Úti napló”, *Magyarország* 22. 233. (1915. augusztus 22.): 7.
- 10 SZERB Antal, *Magyar irodalomtörténet*, (Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1978 [1934.]), 480.
- 11 „Milyen volt Ady Endre utolsó karácsonya? Beszélgetés a költő özvegyével és kezelőorvosával”, *Esti Kurír* 4. 2. (1926. január 3.): 10.
- 12 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, (Budapest, Fejér Holló Könyvkiadó, [1948.]); KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.)
- 13 KRÚDY Gyula, „Úti napló”, *Magyarország* 22. 233. (1915. augusztus 22.): 7.
- 14 KRÚDY Gyula, „Úti napló”, in KRÚDY Gyula, *Pest a világháborúban*, a szöveget válogatta és gondozta KOZCSA Sándor, (Budapest, Officina Könyvtár, 1943.), 25–29.
- 15 KRÚDY Gyula, „Ady Endre éjszakái. Kalandjaim a költővel girbe-gurba pádimentumokon”, *Nyugat*, 18. 3–4. (1925. február 1.): 176–184. 182.
- 16 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, (Budapest, Fejér Holló Könyvkiadó, [1948.]), 39.; KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 15.
- 17 KRÚDY Gyula, „Ady Endre éjszakái. Kalandjaim a költővel girbe-gurba pádimentumokon”, *Nyugat*, 18. 3–4. (1925. február 1.): 176–184.; KRÚDY Gyula, „Ady Endre éjszakái. II. Hitviták a Három Hollóban”, *Nyugat* 18. 5–6. (1925. március 1.): 295–304.; KRÚDY Gyula, „Ady Endre éjszakái. III. Az élet zűrzavarjai”, *Nyugat* 18. 5–6. (1925. március 1.): 305–312.; KRÚDY Gyula, „A kakasos ház és vendégei. Ady Endre éjszakáiból”, *Nyugat* 18. 12–13. (1925.) 55–71.
- 18 KRÚDY Gyula, „A tegnapok ködlovagjai. Vidéki éjszakák lovagja”, *Világ* 16. 88. (1925. április 19.): 11–12.
- 19 KRÚDY Gyula, „A tegnapok ködlovagjai. I. Ady Endre éjszakái Pesten és vidéken”, *Világ* 16. 229. (1925. október 11.): 9–10.; KRÚDY Gyula, „A tegnapok ködlovagjai. II. Ady Endre éjszakái Pesten és vidéken”, *Világ* 16. 235. (1925. október 18.): 9.; KRÚDY Gyula, „A tegnapok ködlovagjai. A Disznófejű Nagyúr és költője”, *Világ* 16. 259. (1925. november 15.): 7–8.; KRÚDY Gyula, „A tegnapok ködlovagjai. A költő utolsó karácsonya”, *Világ* 16. 292. (1925. december 25.): 35.
- 20 FENYŐ Miksa, *Feljegyzések és levelek a Nyugatról*, sajtó alá rendezte, a bevezetést és a jegyzeteket írta VEZÉR Erzsébet, (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975.): 78–80.
- 21 KESZI Imre, „Tervszerűséget a könyvkiadásba! Találkozás a rossz és drága magyar könyvek között” *Szabad Nép*, 6. 50. (1948. február 29.): 9.
- 22 KIRÁLY István, *Ady Endre* 1–2, (Budapest, Magvető, 1970.),
- 23 KRÚDY Gyula, *Írói arcképek*, 1–2, válogatta, az utószót és a jegyzeteket írta KOZCSA Sándor, (Budapest, Magvető, 1957.); KRÚDY Gyula, *Irodalmi kalendárium. Írói arcképek*, válogatta, a szöveget gondozta BARTA András, (Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.)
- 24 KRÚDY Gyula, „Három Holló. Játék egy felvonásban”, *Világ* 17. 69. (1926. április 4.): 35–36.
- 25 KRÚDY Gyula, *A tegnapok ködlovagjai*, (Békéscsaba, Tevan Kiadás, 1925.); KRÚDY Gyula, *A tegnapok ködlovagjai. Rajzok, emlékezők*, válogatta, sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta Gordon Etel, (Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1961)
- 26 KRÚDY Gyula, „Az öreg földbirtokos”, *Budapesti Napló* 8. 346. (1903. december 18.): 1–2. 1.; KRÚDY Gyula, „Téli séták”, *Budapesti Napló* 9. 347. (1904. december 16.): 2–3. 2.
- 27 KOSZTOLÁNYI Dezső, „Az írástudatlanok árulása. Különvélemény Ady Endréről”, in KOSZTOLÁNYI Dezső *Egy ég alatt*, gyűjtötte, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta RÉZ Pál, (Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977), 220–239.
- 28 HORVÁTH János, „Ady-múzeum” *Napkelet* 3. 2. (1925. február): 189–192.
- 29 „A Renaissance Színház Nyugat-matinéja”, *Az Újság* 23. 13. (1925. január 17.): 7.; „A Nyugat-matiné”, *Népszava* 53. 21. (1925. január 27.): 7.
- 30 „Ady-emlékünnepe”, *Az Újság* 22. 24. (1924. január 29.): 7.
- 31 KRÚDY Gyula, „A szomorú Ady”, in KRÚDY Gyula, *Irodalmi kalendárium. Írói arcképek*, válo-

- gatta, a szöveget gondozta BARTA András, (Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.), 460-462. 461.
- 32 KRÚDY Gyula, „Miért újult ki az irodalmi harc Ady Endre körül? Krúdy Gyula nyilatkozata *A Reggelnek*”, in KRÚDY Gyula, *Irodalmi kalendárium. Írói arcképek*, válogatta, a szöveget gondozta BARTA András, (Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.) 592-594. 593.
- 33 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 8.
- 34 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 10.
- 35 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 16.
- 36 KIRÁLY István, *Ady Endre* 1-2, (Budapest, Magvető, 1970.), 1. 577-578.
- 37 KRÚDY Gyula, „Boldogult úrfikoromban”, in *Etel király kincse*, szerkesztette és a szöveget gondozta BARTA András, (Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1981.), 104-269. 152.
- 38 FÁBRI Anna, „Utószó”, in KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.): 159-168. 168.
- 39 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 35.
- 40 „Legutóbbi számunk” *Vasárnapi Újság*, 66. 30. (1919. november 16.): 352.
- 41 KRÚDY Gyula, „Falu a nádasban”, *Pesti Napló* 56. 66. (1905. március 7.): 1-3. 2.
- 42 KRÚDY Gyula, „Ady Endre éjszakái. II. Hitviták a Három Hollóban”, *Nyugat* 18. 5-6. (1925. március 1.): 295-304. 303.
- 43 KRÚDY Gyula, „Kérem vissza az *Ady Endre éjszakáit*”, in *Krúdy világa*, szerkesztette TÓBIÁS Áron, (Budapest, Osiris, 2003), 197.
- 44 SZÖRÉNYI László, „Bevezetés a delfinológiába (2)”, *2000* 1. (1989 július) 49-57. 52.
- 45 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 35.
- 46 „Írók vallomásai. Nagy Endre”, *Magyarország* 31. 70. (1924. március 23.): 7.
- 47 NAGY Endre, *Egy város regénye – A kabaré regénye*, (Budapest, Magvető, 1978.); NAGY Endre, *Egy város regénye*, (Budapest, Új Palatinus Könyvesház, 1999.)
- 48 NAGY Endre, „Egy város regénye”, *Újság* 1936. december 6. – 1937. március 21.
- 49 NAGY Endre, „Függelék *Egy város regényéhez*” 13. 87. *Újság* (1937. április 18.): 25.
- 50 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 8, 97.
- 51 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 70.
- 52 KRÚDY Gyula, „Az önmagával verekedő költőről”, in KRÚDY Gyula, *Irodalmi kalendárium. Írói arcképek*, válogatta, a szöveget gondozta BARTA András, (Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.) 459.
- 53 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 7.
- 54 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 10.
- 55 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 51.
- 56 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 121.
- 57 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 11.
- 58 FÁBRI Anna, „Utószó”, in KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.): 159-168. 163.
- 59 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 5.
- 60 „A Magyar Színház új igazgatója”, *Budapesti Napló* 5. 159. (1900. június 12.): 10.
- 61 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 14.
- 62 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 18.
- 63 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 49.
- 64 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 98.
- 65 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 124.
- 66 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 124.
- 67 KRÚDY Gyula, „Bródy Sándor”, in KRÚDY Gyula, *Irodalmi kalendárium. Írói arcképek*, válogatta, a szöveget gondozta BARTA András, (Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.) 281-416.
- 68 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 15-16.
- 69 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 103.
- 70 KRÚDY Gyula, „IV. vagy szerencsétlen Károly királyunk”, in KRÚDY Gyula, *A tegnapiak kódlovagjai*, (Békéscsaba, Tevan Kiadás, 1925.), 16-27. 16.
- 71 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 9.
- 72 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 13-14.
- 73 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 14.
- 74 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 111.
- 75 KRÚDY Gyula, *Ady Endre éjszakái*, sajtó alá rendezte és az utószót írta FÁBRI Anna, (Budapest, Helikon Kiadó, 1989.), 69.

Bezeczky Gábor 1989 óta az Irodalomtudományi Intézet dolgozója. Kutatási területei: irodalomelmélet, Krúdy Gyula munkássága. Szentendrén él.

LEGENDÁK FÖLDJE

Bereményi Géza:

Magyar Copperfield

Budapest, Magvető, 2020

Félég régen történt meg, hogy Bereményi Géza-nak igazán jó, új könyve jelent meg: az utóbbi időben, de mondhatnék akár évtizedeket is, nem az írói jelenlét hiányzott (az írónak folyamatosan jelentek meg új könyvei, mindenfélék, érdekesek és érdektelenek egyaránt), de – megítélésem szerint – fontos és emlékezetes mű ezek között nem nagyon volt. Így aztán egészen a *Legendáriumig* kell visszamenni, ha egy korábbi jelentős nagyepikai műre vagyunk kíváncsiak Bereményi pályáján. Márpedig ez a korábbi regény 1978-ban jelent meg...¹

Most azonban a *Magyar Copperfield* megjelenése azt mutatja, a hosszas, több mint negyven éves várakozás mégsem a terv elodázásával vagy végleges feladásával telt el, hanem valóban érlelődött a szerzőben a feladat. Így elkészült egy új, fontos regény, amely más fénybe állítja Bereményi egész pályáját is. Immár nem a 70-es évek egykor fontosnak tűnő, majd regényíróként teljesen eltűnő nagy reménységét kell benne látnunk, aki forgatókönyvíróként, majd rendezőként, illetve Cseh Tamás alkotótársaként dalszövegíróként is folyamatosan jelen volt a magyar szellemi élet palettáján, sőt, ezekben a tevékenységeiben jelentősnek is mondható (miközben szinte szabadulóművészként függetlenedett mindig azoktól a szerepektől, ahová éppen beskatulyázták volna: amikor regényt vártak tőle, inkább novellista lett és drámaíró, majd forgatókönyvíró, ezzel párhuzamosan dalszövegíró, végül filmrendező, hogy aztán mégiscsak, most, amikor erről már szinte mindenki letett, újból regényíróként tűnjön föl). A *Magyar Copperfield* szerzője olyan prózaíró, aki képes re-

lenségére is, miközben nem adta fel a csak rá jellemző prózaépítkezés legfontosabb értékeit sem.

Bereményi könyve a lejeune-i „önéletrajzi paktum” jegyében építi ki az önéletrajziság és az őszinteség illúzióját.² Maga a regény persze – bölcsen – sehol nem állítja, hogy valamiféle vallomásosság jegyében állna (leszámítva legfőljebb a mű műfajjelölő alcímét, amely azonban az egyáltalán nem bevett kategória, az „élet-regény” meghatározást tartalmazza). A fülszöveg, amely a kiadói stratégia lenyomata, persze érthető módon azal érvel a könyv mellett, hogy „Bereményi Géza régóta várt önéletrajzi regénye”-ként határozza meg. Ám Bereményi könyve igen jól játszik el az állítás és leplezés írói műveleteivel (s ezzel képes is lépre csalni a gyánútlanabb olvasókat, akik azt hiszik, egyszerű önéletrajzot olvasnak, s nem regényt – bár az eddigi kritikai recepció többsége ebben az óvatlanságban azért nem marasztalható el): lépten-nyomon valódi, referenciális háttérrel rendelkező nevekkel találkozunk mint a mű szereplőivel, ezek s a felidézett helyszínek visszatérően felidézik az író korábbi műveit is (ideértve egyébként a Bereményitől rendezett filmek világát éppúgy, mint a hozzá csupán forgatókönyvíróként kötődő filmek utalásait). Csak néhány példa erre. Az olvasó új funkcióban látja feltűnni a Vetró Géza nevet, amely korábban az András Ferenc rendezte *Veri az ördög a feleségét* című film veterán pártember hőségének a neve volt (a for-

gatókönyv egyik szerzője volt Bereményi), a „fej”-ként emlegetett Pierre a Gothár Péter rendezte *Megáll az idő* egyik hősének a neveként lehet ismeretes, akárcsak a Szukics Magdái (ennek a filmnek a forgatókönyvét is Bereményi írta), vagy éppen a Fáskerti név a Cseh Tamás előadásában ismertté vált *Frontátvonulás* egyik funkcionárius hősének a neve (a regényből most azt tudjuk meg, hogy a főhős-narrátor anyjának a főnökét hívták így: 341.), Rajnák, aki itt az Apáczai Gimnázium – állítólag egykori ávos – igazgatóhelyettese, a *Halmi* című tragédia egyik szereplőjeként bukkant föl korábban, s persze a *Megáll az idő*ben is ott volt egy ilyen nevű ellenszenves figura (Rajhona Ádám emlékeztetés alakításában). Bár érdemes megjegyezni, s ez fényt vet Bereményi csalafinta regényírói technikájára is, hogy az Apáczai ekkori igazgatóhelyettesét, aki egyébként valóban 36 évig töltötte be ezt a posztot, s „nyugdíjaztatásáig megmaradt egy eszme kapuőrnek” (393.), *nem* így hívták... Vagyis Bereményi korábban és visszatérően eljátszott azokkal a nevekkel, amelyek életének fontos epizódjaihoz tartoztak. Itteni felbukkanásuk úgy is felfogható, mint eredeti kontextusuk megadása – ám ez a játék sem tudja feledtetni jelen regényének a „megcsináltságát”. Merthogy a kezdetben következetesnek látszó alapelvek, amelyek a szöveg úgynevezett „őszinteségét” látszanak garantálni – a kronologikusság, az utólagos kommentárok elkerülése, a csak az emlékezés ritmusának követése – több esetben látványosan megtörnek, s így világossá válik, hogy ezek csupán narratológiai fogások. Amit akár manipulálásnak is lehetne nevezni, ha valaki értéknek tekinti az alanyi őszinteség szövegteremtő erejét. Ilyen jelenet például az, amelyben a főhős-narrátor véletlenül rájön arra, hogy gyűlölt nevelőapjának szeretője van: „Két vagy három napja láttam meg a Rákóczi úton valamit, amit nekem titkolnom kellett saját elhatározásom szerint, és nem is mondtam el soha senkinek. Egészen mostanáig. De most megírom, azt.” (364.) A szöveg egésze szempontjából persze közömbös, hogy ezt a voltaképpen hétköznapi titkot korábban kimondatlannak fogadjuk-e el – de az a retorika, amely ezt a regénybeli közlést megalapozza, jól mutatja Bereményi írói technikáját. (Ennek a technikának a hatásosságát mutatja, hogy a regényről született eddigi kritikák mennyire gyakran idéznek éppen ilyen mondatokat és szituációkat a regényből.) Persze nem arról van szó, hogy ez az eljárás az igazság vagy megtevésztés ellentétpárjával lenne leírható, hiszen a *Magyar Copperfield* mégsem önéletrajz, hanem regény, amelyben a szerző bravúrosan és nagy erővel képes felidézni egy illúziót: az önéletrajz illúzióját. Ezek olyan pillanatokban mutatkoznak meg a legleplezetlenebbül, mint például az igazi apa halálának az elmondása, amely ráadásul ki is vezet a regényidő precízen megadott világából, tehát csak utólagos reflexióként s asszociáció-

ként kaphat helyet a műben (miközben korábban éppen ennek a lehetősége látszott kiiktatva lenni a narrációból): „És ha már az összetartozás szóba került, feltétlen meg kell említenem egy másikat is. Valamit, amit mindeddig halogattam. Majdnemhogy el akartam hallgatni. Márpedig ezt is közölnöm kell, nélküle semmit sem ér az egész. Jó, legyen kerek a kép, következzen itt a korszak naptárának egyik rögeszméje, a dátumok paranoiás kapcsolata az élettemmel. Benne az én apám első és utolsó felbukkanásának összefüggése a birodalmi Szovjetunióval.” (603–604.) Ez a regény vége felé található passzus azért is figyelemre méltó, mert az itt emlegetett „paranoiás” kapcsolat – az apa, Vetrő Géza először Gagarin fellövésének a napján tűnik föl személyesen a fiú életében, utolsó találkozásukra meg a csernobili katasztrófa idején kerül sor – a valós tényközlést átminősíti szimbolikus elvvé, s ilyenformán kompozíciós elemmé, s ezzel visszamenőleg is leleplezi, hogy ilyen megoldások már alighanem korábban is működtek a regény szövegében. S ennek komoly jelentősége van a szöveg státuszának a megítélésében. Ha nem tudnánk szembesíteni semmivel ezt a regényt, akkor akár azt is hihetnők, megkaptuk Bereményi életrajzának legpontosabb vázát. Csakhogy éppen a korábbi művek, valamint az író életének a nyilvánosság előtt elég jól dokumentált jellege (például a számos interjú) miatt vannak egyéb referenciák, így jól látható, Bereményi mennyire írói alapanyagnak tekintette saját életét (nem először, hiszen korábbi művei is rendre innen indultak el, gondoljunk akár csak korábbi regényére, a *Legendáriumra* vagy éppen drámájára, *Az arany árára*).³ Ha figyelmesebben olvassuk a szöveget, az is feltűnhet, hogy Bereményi csak látszólag emleget mindig valós személyeket: voltaképpen igen finoman bánik a nevekkel, ha olyasvalakiről van szó, aki még életben van, vagy a róla szóló passzusok ránézve kínosak lehetnek, megelégszik a keresztnévvel (mint például a kisszerűnek és ellenszenvesnek ábrázolt egykori magántanítója esetében, akit csak Feriként emleget, pedig a regény szövege szerint utánanézett az életének, vagy plátóinak ábrázolt balatonfüredi szerelme esetében, akit meg csak Zsuzsaként emleget a történet során). Sőt, az életrajz kronologikus rendje szempontjából is vannak hiányok – ám ez csak akkor lenne a zavaró, ha a szöveg valóban önéletrajznak akarna látszani. Az a viszony, amely ezt a regényt a korábbi életműhöz köti, felfogható lenne akár úgy is, hogy az akart és végre megírt főmű immár leleplezi az „igazságot” – ám talán helyesebb és kevésbé óvatlan egy másik metódus, amely inkább a korábbi szövegekből is ismeretes motívumok, szituációk, személyek szövevényének az újraszituálásaként és átértelmezéseként fogja föl a regény világát. Azaz nem a végső, sőt eredeti „igazság” táruul föl a könyv lapjain, hanem egy másféle, csak írói léttel rendelkező, fiktív világ művészi igazsá-

ga. S bármennyire is trivialitás ennek hangsúlyozása, tán mégsem fölösleges: hiszen maga Bereményi is eljátszik ezzel a lehetséges hatásmechanizmussal, mi több, szinte egész életműve ezzel játszott el. Eljutása az önéletrajziség kereteihez szervesen következik egész írói alapállásából, de arról sem feledkezhetünk el, hogy mikorra elkészült ezzel a regényével, az „új vallomássosság” kortünetté, sőt kordivattá vált. Bár bizonyos értelemben produktív divattá, ha olyan szövegekre gondolunk, mint Vida Gábor *Egy dadogás története* című műve vagy akár Nádas Péter *Világoló részletek*: ezek a könyvek a saját sors elmondásának poétikájából kiindulva, azaz az „önéletrajzi paktum” lehetőségeit kihasználva értelmezik regénypoétikává a biográfiát. Bereményi korábban a recepcióban gyakran úgy szerepelt, mintha „realistább”, „életközeli”, „igazabb” író lett volna a 70-es, 80-as évek ún. „prózaforradlata”-nak emblemikus íróinál – alighanem ezért is, ellentétként került be Kulcsár Szabó Ernő egyik első könyvének három elemzett példaregénye közé a *Legendárium*, Nádas Péter *Egy családregegy vége* és Esterházy Péter *Termelési regény* című művei mellé.⁴ Ezt az ellentét jelleget erősíti, hogy Kulcsár Szabó későbbi munkásságában Bereményi regénye és egész életműve nem is vált állandó hivatkozási ponttá, szemben a másik két író munkásságával: Kulcsár Szabó későbbi irodalomtörténetében a *Legendárium* már csak egy kurta felsorolásban szerepel, önálló elemzést nem kap abban a fejezetben, amely egyébként Esterházyra és Nádasra van szentelve.⁵ Pedig ma már nem az eltérések, hanem inkább a párhuzamosságok a feltűnőek, bár persze ez nem azt jelenti, hogy Bereményi poétikája összemosható vagy felcserélhető lenne az Esterházyéval vagy a Nádaséval – ám annyi kétségtelenül látszik, hogy az önéletrajziséghez való viszony szempontjából nincs diametrális különbség Bereményi és két írótársa hasonló karakterű művei között. Ezt az új regény tette igazán nyilvánvalóvá. Még akkor is, ha kétségtelen: ez a mű szántszándékkal szorította vissza a korábbi szövegekre tett, s funkcionálissá emelt, intertextuális utalásokat, vagyis nem kívánta megjeleníteni saját reflektált viszonyát korábbi magyar és világirodalmi folyamatokhoz – mondhatni, ez a könyv nem akart „nagyon okos”-nak mutatkozni (szemben Esterházy és Nádas életművének tudatos és erősen intertextuális karakterével). Ennek egyik látványos jele, hogy Bereményi mennyire keveset kezdett a könyv címébe emelt, erős utalással, amely ráadásul műfaji kódként is felfogható – leszámítva egyetlen szövegrészt, amely azonban csak a főhős-narrátor kedves és példaadó olvasmányaként emlegeti, amikor lázadása jeleként visszaüt a nevelőapjának, s végleg elhagyja a lakását: „Néhány napot voltam ott mint szökevény. Julikától kaptam száz forintot, hogy feltűnés nélkül elvegyülhesek a városban, ha kirándulni támadna kedvem. Abból két köny-

vet vettem, és egy kockás füzetet, [...]. A másik regény a *Copperfield Dávid* volt, emlékszem. A magyar ifjúság számára átdolgozta Ottlik Géza. Az meg nekem kellett nagyon, mert alakmásomként figyeltem fel kis-kamasz főhősére, még amikor gyerek voltam. Egyedül az az olvasmányom hiányzott nekem, semmi más.” (439–440.) Az utalást persze erősíti, hogy a főhős a *Copperfield Dávid* megszerzésével egyidőben kezdi el írni abba a bizonyos kockás füzetbe első novelláját, tehát olvasmány és az íróvá válás folyamata összekapcsolódik – viszont gyöngíti az, hogy a narrátor ezek szerint már korábban ismerte a könyvet, ám erről az első élményéről a regényben egy szó sincsen. Így Dickens mégiscsak ezen a tematikus szinten s ezen egyetlen célzás erejéig lesz fontos, pedig a nevelődésregény 19. századi paradigmáját is sokoldalúan megjeleníthette volna a *Magyar Copperfield* – éppen az eltérések kiemelésével, hiszen Bereményi hőse nem „válik” valakivé, akivé a regény narrációja megteremti, hanem csak „lesz” és „lézeng” – ám ez a szerkezet nem mélyül el a dickensi szövegalkotás és hősteremtés kontrasztjával. Mondhatni, a nevelődésregény hagyományát a regény folyamatosan elhalasztja, majd a zárlattal ki is oltja a lehetőségét, s így egyedül a gyermeki szenvedéstörténet-jelleg őrződik meg, kombinálva az íróvá válás csak sejtetett, látens és sugallt jelenlétével – s ez igaz csak felemásan őrzi vagy folytatja a dickensi tradíciót.⁶ Ezért is tűnik zavarónak és pontatlannak a regény címe, mert a szöveg éppen poétikailag nem tud szerves kapcsolatba lépni vele – noha az persze tagadhatatlan, hogy a címadás gesztusával az egyéni életút általánosító, mi több, térségi jellege hangsúlyozódik, s ez

nem elhanyagolható írói szándék, mint ahogy az sem lényegtelen, hogy a regény bizonyos mozzanatai (például a főhősnek az olvasásba menekülése) akár a diakensi szöveg fényében is felfoghatók.

Bereményi igen átgondoltan jelenít meg egy magyar irodalmi kánont a főhős felnövekedésének folyamatában. Ez a kánon kezdetről határozott ízlést mutat, s ez nyilvánvalóan tudatos és utólagos írói döntés, s nem egyszerűen a saját olvasmányélmények dokumentatív bemutatása. A narrátor egyik első olvasmánya éppen Márai Sándor a Tolnai Világlapja egyik 1936-os számából: „Mindenesetre ez volt az első írás, amire emlékszem, hogy végig tudtam olvasni. Egy tárcanovella. Könyvet olvasni csak később tanultam meg. És így tudtam meg, mi az, hogy Napóleon, hogy filmszínész, hogy forgatás, hogy megőrülni, hogy az a savanyú arcú író Márai Sándor. Mert ott volt az írónak a képe a tárcanovella címe mellett, amit azóta elfelejtettem, csak az író nevét meg a csodálkozásomat nem.” (99.) A név kiemelése aligha véletlen: Márai naplóját aztán a felnőtt főhős Amerikából hazarepülve is olvassa tiltott olvasmányként (271.). A pápai időszak leírásából kiderül, hogy a narrátor Pilinszkyt tartja a legnagyobb élő költőnek, mellette pedig Weöres Sándort, miközben nincs szó arról, korábban mit és miért olvasott ezekről a szerzőktől (a regénynek aztán része is lesz egy Weöres pápai tartózkodásáról szóló, botrányosan végződő író-olvasó találkozó leírása, amelyen a főhős is jelen van: 559–565.). Egy előtekintő, a regény időrendjéből kilógó utalás erejéig pedig Mészöly Miklós is feltűnik, s nemcsak ez említés szintjén, hanem olyasvalakiként, aki írásban meghívja a főhöst az ötvenedik születésnapjára rendezett háziünnepségre („Megjelent az első könyvem, egy novelláskötet, és akkor valaki azt javasolta, küldjem el Mészöly Miklósnak, mert az olyan író, akinek egy magamfajta induló feltétlenül be kell mutatkozzon.”). (237.) Ez így kétségtelenül tudatos megjelenítése egy irodalmi értékrendnek, különösen, ha hozzászámítjuk ehhez a *Tűztánc* antológiának ironikus és távolságtartó megjelenítését mint a főhős pápai magyartanárának irodalmi ízlését jelző tényezőt (a tőle szervezett szavalócsoporthoz kényszerű fellépésének leírását lásd: 569–575.). A felmutatás és elhárítás egymást erősíti, s ennek azért van külön jelentősége, mert a regény a főhős íróvá válását már nem akarja részletesen leírni, így ezek a megoldások sejtetik meg az olvasóval a majdani, a regényvilágon már kívülálló, új szerep igazi dimenzióit – pontosabban azt, hogy Bereményi ezt hogyan akarja ábrázolni, hol is kívánja saját magát láttatni. Mert azért az életmű olvasán egyáltalán nem bizonyos, hogy éppen ehhez a kánonhoz való tartozás sejlik föl az olvasóban.

A könyv több, lehetséges szerkezeti-kompozicionális megoldást sejtet, ám ezek sem lesznek a szöveg alapstruktúrájává. Például a regény első mondatai így szólnak:

„A kezdet kezdetén magamban léteztem. Aztán főlem hajolt a legelső másvalaki, akkortól tudok emlékezni. Mint később kiderült, a nagymama, Róza volt ő, és akkor kettesben lettünk.” (7.) Az egység állapota, amely aztán kettéoszlik, voltaképpen egy isteni teremtő aktus, szövegszerűen a bibliai teremtéstörténet profán leírása. Ez mint a gyermeki képzelet alapállapota jó lehetőséget kínált volna az írói alkotás metaforájaként (ahogyan a csecsemő létrehozza a saját világát, az író is úgy teremti meg a sajátját) – ám ennek a könyv egészében nem lesz folytatása. Legföljebb a nagymama, Róza vallásosságának a későbbi jellemzése látszik hozzákapcsolódni, ám ez sem bizonyul általános szövegszervező elvnek (Róza háttérbe szorulásával ez a vallásos-mágikus kontextus kikerül nyom nélkül a regény szövegéből, motívumként nem tér vissza). S az íróvá válás későbbi fázisai sem utalnak vissza erre a – valljuk be, kissé romantikus ízű – teremtőaktusra.

A másik lehetséges, felsejlő tagoló elem a főhős nevének változásaiból rajzolódhatnék ki: a Vetrő Géza – Rózner Géza – Bereményi Géza névsor egymásutánja (beleszámítva a Czetes Géza kitalált nevet is, amellyel a gyermek főhős saját magát jelöli) ugyanis nemcsak az időbeliség szempontjából, hanem az identitás megszilárdulása szempontjából is fontos szekvencia lehetne. Csakhogy egészében a szöveg nem ennek a változásnak a sorrendiségére épül: a fölvetett Bereményi név felbukkanása csak előreutalásokban (s ilyenformán esetlegesen) tűnik föl, s így nem válik az énazonosság célul tűzött elemévé. Annak ellenére sem, hogy a néhány elszórt utalás egyik tanulsága éppen az, hogy a főhős-narrátor szerint ez nagyapjának a neve (pedig lehetne egyszerűen az anyáé is) – márpedig ez az identitás határozott értelmezésére látszik utalni, egyértelműen kijelölve azt a személyt, akihez a felnövekedő főhős-narrátor viszonyulni szeretne, s akinek a szerepét soha nem tudja sem átvenni, sem betölteni. A főhős ugyanis leírja azt a jelenetet, amikor első novelláskötetét elviszi az igazi apjának: „Kezébe adtam a vékony könyvecskét, és mentegőtőztem, amiért anyai nagyapám nevét használnom íróként.” (438.)

A regény felépítése a kompozíció egésze felől nézve nem mutatkozik igazán átgondoltnak; azt is mondhatnók, inkább novellisztikus szerkesztés jellemzi, azaz az egyes fejezetek sokkal gondosabban és jobb ritmusban vannak poentírozva, mint a könyv egésze. Ez nyilván összefügg azzal is, hogy az előzetes részpublikációk is az egyes fejezetekkel voltak azonosak, tehát az író mintha inkább a külön-külön is megjeleníthető szövegegységek megírására koncentrált volna – ami nem is meglepő az életmű egészét tekintve inkább a novellista léthez szokott szerzőtől. Az utolsó fejezet, amely persze jó érzékkel *Utószó*-nak van nevezve, lezárásként banálisnak hat (igaz, a címadás mint ha fel is mentené az alól a funkció alól, hogy befeje-

zéseként fogjuk fel): az előfelvételiként bevonuló narrátor a főtörzsőrmesterrel dialogizál – már amennyire párbeszédnek tekinthető az ilyen típusú, egyenlőtlen katonai kommunikáció. Ehhez képest az utolsó előtti fejezet (a voltaképpeni regényzárlat) jól megkomponált, szimbolikus erejű, 1964 szilveszterén játszódó tömegjelenetet tartalmaz, amelyben a regény egyik kulcsmondata is elhangzik. Az ötvenhatos tetteiért elítélt Tibor (akinek egyébként a teljes nevét a regény sehol nem tartalmazza) ezzel a hangsúlyos, akár jövődőlésnek is beillő mondattal írja körül búcsúzásakor a főhős-narrátorra váró sorsot: „Te vagy átmész majd ötperces zsenibe Magyarországon, vagy maradsz te »kisfiú« . A kisfiú karrier, a zseni: öt perc. Plusz alkohol.” (627.) A „kisfiú”-nak maradás ugyanis a regény kulcsa: az apanélküliség (pontosabban: a méltatlan vagy bitortolt apai szerep jelenléte), az ebből fakadó fel nem növekedés, az infantilizálódás mint generációs jellemző régtől jellemző jegye Bereményi pályájának – gondoljunk arra, innen nézvést egyáltalán nem véletlen, hogy egyik korai drámája, a *Halmi vagy a tékozló fiú* éppen a *Hamlet* ilyen szempontú parafrázisa volt.⁷ A *Magyar Copperfield* főhőseinek az élete a lefojtottság, a szerepjátszás, a másnak mutatkozás önvédelmi mechanizmusairól szól, ezeknek a felismeréséről és működtetéséről (talán éppen ezért nem volt alkalmazható mindenestül egy 19. századi nevelődésregény tradíciója és poétikája). Ez válik aztán korjellemző és térségi sajátossággá – s talán ennek következetes megvalósítása a regény legfőbb értéke. Ez ugyanis nemcsak a főhős-narrátor életének keretét határozza meg (a második világháború végétől 1964-ig, amíg a regényidő tart), hanem a rétegzetten megjelenített, a 20. század elejétől induló magyar történelem alapszerkezetévé válik, amely a főhős számára nagyszüleinek a történeteiből válik megismerhetővé és továbbmondhatóvá. Ezzel függ össze az is, hogy az életút elmondásának zárómozzanatává az előfelvételi katonaság kezdőpillanata, a bevonulás válik. Tünetértéktű, hogy nem megy tovább az alapvetően (bár nem mindenestül) kronologikus narráció ennél a pontnál: a nagy átmeneti rítus, amely a felnőtté válás szimbolikus pillanata is lehetne, már nem fér bele a regény koncepciójába (ezt a helyzetet egyébként néhány éve Garaczi László regénye, az *Arc és hátraarc* örökítette meg, az előfelvételi létet mint az önállóodás lehetőségét és kudarcát). Noha egy anekdotikus elvű önéletrajzi építkezésnek még csak ezután következhetné el a nagy esélye: a katonáskodás zárt világa s utána a pesti egyetemi évek fölöttébb hálás ábrázolási lehetőséget kínálnának. Hogy milyen, ahhoz talán elegendő megnézni a kötet utolsó harmadában szereplőként fontos szerepet játszó Galántai Ambrus visszaemlékezését az Eötvös Collegiumban eltöltött éveiről (ahol egyébként emlegeti is „Rózner”-t, az egykori gimnáziumi osztálytársat és évfolyamtársat, akiről jegyzet

híján aligha tudta mindegyik olvasója, hogy Bereményi Gézát jelenti): persze ez utóbbi írás kifejezetten az Eötvös Collegium felkérésére született, így a témája és fókusza meg volt határozva, de jól mutatja egy figurákra és helyzetekre fölépített, tipikus visszaemlékezés lendületét.⁸ Bereményi regényében viszont éppen nem erről van szó. Ezért is érzem veszélyesnek, ha a szerző elhiszi a kritikai recepció néhány darabjának azt az állítását, hogy milyen jó lenne, ha kronológiai értelemben folytatná a regényt, mert a kritikus még szívesen olvasna a későbbi eseményekről. Aligha hiszem, hogy érdemes ezt a csábító szirénhangot követni: az a szerkezet és koncepció, amelyet Bereményi itt megvalósított, nem folytatható az előfelvételi évvel és az egyetem világával. A *Magyar Copperfield*-ben a ki nem teljesedés, a korlátozottság észlelése határozza meg a főhős-narrátor önképét, s ez a távlatlanság az ábrázolt korszak (a 40-es évekről a 60-as évek közepéig terjedő periódus) jellegzetességeként mutatkozik meg, s ezt logikusan zárja le az 1964-es szilveszter haláltánc-jellege. S ehhez még csak az a rövid utóhang sem igen illik, amely az Oroszára való bevonulás képét rögzíti.

A regényben megjelenő író figurája, aki maga a főhős-narrátor, igyekszik korlátozni az utólagos visszatekintés gesztusát, legalábbis ami az utólagos kommentárok beépítést jelenti. Ezért lesz fontos, bár nem következetesen végigvitt elem az emlékezés logikája (láttuk, a regény nyitómondataiban már szerepel az emlékezés mozzanata), amely egyszerre jelenti a kiemelés és az elhagyást: a születéstől induló történet, különösen a kisgyermekkorról szóló részek a memóriában megmaradt emlékképek kiemelésére épülnek, s a narrátor ezeket igyekszik megóvni mind az utólagos kikerekítéstől és cselekményesítéstől, mind az utólagos kommentálás bölcsességétől. Ez az önkorlátozás ugyan a későbbiekben már nem működik tökéletesen, s ezzel párhuzamosan a narráció több alkalommal kénytelen időben olyan visszautalásokat magába fogadni, amelyek már a regény cselekvényidejéből is kivezetnek – s ez ugyan logikailag nem zavaró, s az önéletrajzi elvvel is összefér, ám az ábrázolás koncentrátságát mindenképpen csökkenti. Ilyenformán a regénybe mégiscsak belekerül az írói lét – noha ez csak a regényidőnél későbbi jelenséggé ábrázolható, s nem szerves része a felnőtté válásról szóló narrációnak. Nyilván ezért is oly annyira hangsúlyos az írósnak – technikai értelemben vett – „konzervatív” ábrázolása: a metanarratív részekben a főhős-narrátor saját magáról úgy beszél, mint aki töltőtollal, papírra ír. S ez a mozzanat összekapcsolódik az „összintés” színrevitelével s a szigorú kronologikussággal (bár ez éppen ennek felfüggesztésekor fogalmazódik meg a legmarkánsabban): „És most valami azt súgja nekem, hogy megint ne tartsam be az időrendet, pedig feltett szándékom volt, hogy lépésről lépésre haladok az írással. Mégis azzal érzem szükségét

folymatni – talán mert kifogyott a tollam, és újat kellett előkapnom –, mit mondott Róza, miután bementünk az urához a kórházba. Akkor én már felnőtt voltam.” (152.) Vagyis Bereményi egy archaikusabb karakterű írószerep kereteit rajzolja ki, s ez nem is zavaró diákori önmagának ábrázolásakor (a főhős első novelláját természetesen golyóstollal és kockás füzetbe írja a 60-as évek elején: 440–441.). Ám miközben a jelenből kiinduló, visszatekintő elbeszélés már számon tartja a modernebb technikai vívmányok (így például az internet) jelenlétét is, ez nincs visszakapcsolva a szöveg megalkotásának a műveletéhez („Itt tartottam az írásban, amikor most, hatvan év múltán gondoltam egyet, interneten rákerestem ennek a korrepetitornak a nevére. Hogy mi van azóta vele, él-e még egyáltalán. És megtaláltam.” – 398.). Egyébként ez a fajta „archaizmus” nem újdonság Bereményi életművében: legutóbbi regényében, amelynek jelenideje az 1970-es évek, az ottani főhős, Dobrovics úgy válik íróvá, hogy tollal ír, s az akkori legmodernebb technikát, az írógépet csak a sokszorosítás, de nem a „gépbe fogalmazás” eszközének tekinti, ahogyan ezt tanácsként meg is kapja a mesterének tekintett írótarstól, Ajváztól: „Azt tanácslom, maradj a kézírásnál, és csak azután vidd be a gépbe, amikor letisztázod. Így kétszer átmehetsz rajta.”⁹ S noha a visszatekintő ábrázolásnak köszönhetően a *Magyar Copperfield* már egészen más jellegű médiatörténeti háttérrel tekinthető szinkron feltételnek, mégis ez a típusú viszonyulás jellemzi az itteni főhősnarratort is. Emiatt mégiscsak van némi logikája annak, hogy a Dickensre tett utalás 19. századi aurát látszik kölcsönözni a történetnek. Igaz, ellentmondások árán – de hát erről már volt szó.

Ám a regény mégis jelentős teljesítmény. Nemcsak Bereményi pályáján jelent új szintet, hanem az utóbbi

évek irodalmának a mezőnyében is. Emlékezetes módon és erőteljesen mutatja föl egyetlen sors keretein belül, egyes szám első személyű narrációval az utóbbi évtizedek, a szocializmusnak nevezett világ elhallgatásokra és szerepjátszásra kényszerítő mechanizmusaikat, az ebben való felnövekedés roncsoló erejét, s a huzugságokra épülő világban csak ilyenformán megőrizhető belső autonómia korlátait és lehetséges távlatait. S ez messzemenően nemcsak az 1946-tól 1964-ig terjedő korszakra jellemző létállapot volt – a későbbi gyermekkor, a 70-es és 80-as évek időszakából is fölötté ismerősnek tűnik. S nem vagyok biztos benne, hogy a környező világnak ez a szerkezete immár mindenestül a múlté... Akárhogy is, ez a regény lehetővé teszi, hogy átélhetővé, megsejthetővé váljon az őszintétlen közegben való vegetálás, a kiskorúsítás és a cselekvéshiány állapota azok számára is, akik – úgy vélik – ilyen módon nem is lehet élni.

Berményi annak idején *Legendárium* címmel írta meg egy fiktív család történetét. Amit most megcsinált, az persze nem az ezzel szembe helyezhető „valóság”, hanem sokkal inkább olyan új legendák létrehozása, amelyek számos esetben referenciális háttérrel rendelkeznek. S ne feledjük, a „legenda” szó eredeti, latin jelentése az, hogy „olvasandó”. ■ ■ ■

Szilágyi Márton: 1965-ben született Gyulán. Irodalomtörténész, az ELTE bölcsészkarán a 18-19. századi tanszék vezetője. Vörösmartyról szóló könyve megjelenés előtt áll a Pesti Kalligramnál.

JEGYZETEK

- 1 Bereményi Géza, *Legendárium*, Bp., Magvető, 1978.
- 2 Összegyűjtött írásainak magyar fordítása: Philippe Lejeune, *Önéletrajz, élettörténet, napló*, szerk. Z. Varga Zoltán, Bp., L'Harmattan, 2003. (Szöveg és emlékezet)
- 3 Először megjelent: Bereményi Géza, *Az arany ára*. Piaci játék három felvonásban, Bp., Neoprológus Könyvkiadó, 1998. (Prológus könyvek)
- 4 Kulcsár Szabó Ernő, *A zavarba ejtő elbeszélés*, Bp., Kozmosz Könyvek, 1984, 95–120. A fejezet címe: *Az elbeszélés néhány kérdése új íróink regényeiben*
- 5 Kulcsár Szabó Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Bp., Argumentum, 1993 (Irodalomtörténeti füzetek 130.), 151–161.
- 6 Bárány Tibor kritikája is a fejlődésregény (s emellett a művészregény) hagyományáról beszél a mű kapcsán, csak talán kissé gyanútlanul elfogadni látszik a dokumentatív jelleg, az önéletrajziság konstruált mivoltát „valóság”-nak: Bárány Tibor, *Hát akkor itt fogunk élni* (Berményi Géza: *Magyar Copperfield*, *Élet és Irodalom*, 64. évf. (2020), 12. szám (márc. 20). (<https://www.es.hu/cikk/2020-03-20/barany-tibor/hat-akkor-itt-fogunk-elni.html> utolsó letöltés: 2020. aug. 15.)
- 7 A dráma először megjelent: Színház, 1980, február, Dráma melléklet. Elemzésére lásd P. Müller Péter, *Hamlet-átiratok*. Jelenkor, 41. évf. (1998), 5. szám, 530–538.
- 8 Galántai Ambrus, *Szubjektív történelem*. Az Eötvös Kollégium a '60-as évek második felében. In: *Lustrum*. Ménesi út 11–13. Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati. Ediderunt László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth et András Péterffy (Appendix). Bp., Typotex Kiadó – Eötvös Collegium, 2011, 899–920.
- 9 Bereményi Géza, *Vadnai Bébi*, Regény, Bp., Magvető, 2013, 8.

HIÁNYTALAN BETELJESEDÉS

Tózsér Árpád:

Lélekvándor

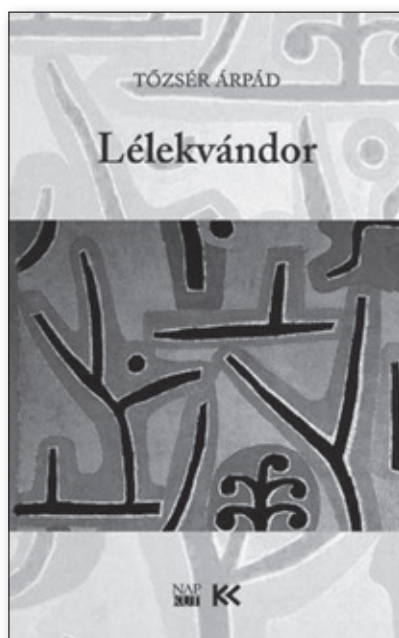
Napkút Kiadó, Budapest, 2019

Tudtuk, hiszen korábban is mondták már, hogy Tózsér Árpád irodalmunk egyik gyéren művelt poétikai irányának, a filozofikus költészetnek a művelője. S lám, tavaly megjelent, *Lélekvándor* című karcsú verskötete is ezt látszik igazolni. S mivel már a korábbi évek Tózsér Árpád-i verselése is követte ezt a szcénát, nagyon nagy meglepetés nem érhette az olvasót. S mégis, mind az eddigieket illetően, mind a poétikai és elemzői irányok viszonyában találhat elmozdulásokat a figyelmes szem.

A kötet három ciklusból áll. Az első, követve a már bevett tózséri hagyományokat, megidézi az ókori irodalmi és filozófiai előzményeket, mintegy ezekbe foglalva, ezekbe szöve bele a későbbi korok és a jelen érzületeit, a második az ajánlások, az elődök előtti főhajtások ciklusa, míg a harmadik a jelenkor témavilágát olykor bizzar extremitásokkal aktualizáló fejezet. A kötet tekintélyes kulturális ismeretanyagot görget, amely főleg a latinitás köréből tételez fel átlagon felüli ismereteket, amivel időnként próbára is teszi a hétköznapi olvasót. Ez olykor elnehezíti a befogadást, s bár szerzőnk kitűnően fűzi össze, ötvözi szerves, egyetlen versettté a különböző korok megidézett értelmi, érzelmi, hangulati és látványi elemeit, az olvasó néhol mégis tanácstalanul áll a fel-felbukkanó fehér foltok előtt.

Szembesülnie azonban elsősorban azzal a világlátással kell, ami ezt a fajta, jó ideje már filozofikusnak elkönyvelt, és tudatosan ilyenként művelt költészetet jellemzi. S ami a költő virtuális irodalomtörténete szerint lélekvándorlása első lépéseiként Pozsonyban, 1958-ban, egy szürreálisan vörös borítójú, a *Mai francia költők* című antológiával való találkozással kez-

dődött. René Charal és André Bretonnal. S minderre visszaemlékezve idézi: „Vittem kiváltságom a jelen sorson át / A soknyílású azúr felé, gránit különszakadásba”, és: „Asszonyom háta fölfelé menekülő madár” (*Vörös és fekete*, 35). Majd felteszi a kérdést, „a Rettegetes Jozsif halála után megroggyant létező szocializmus”, s a „Novotny-féle restauráció” idején „a szocialista realizmus aszálya után a modern magyar költé- / szet vajon nem az egykori, szürreálisan vörös francia versgyűjteménnyel / kezdődött-e?” (36). Nos, tegyük hozzá, hogy nem. Gondoljunk csak a modernitás magyar

szereplőire, Petőfitől, Adyn át József Attiláig, s tovább, ám a kérdés mégis jól exponált, hiszen a jelzett rövid, a sült-realizmus néhány évét követő időszakban költészetünkben a hidat képező Illyés Gyulán vagy Szabó Lőrincen s persze mások munkásságán túl Nagy László, Juhász Ferenc induló poézisével egy új korszak, az újrakezdés korszaka kezdődik. Amit pedig a mai költészettörténeti szakaszolás szerint nagyjából a '70-es évek végétől kibontakozó posztmodern stíl vált fel.

Innen nézve a *Lélekvándor* az elmúlt hetven év történelmi, irodalomtörténeti fejleményeinek a szerző által megélt, egyéni világlátású, filozofikus lírába foglalt, megverselt magántörténete. Aminek ha a kezdetektől (1935-öt írunk) máig tartó ívére pillantunk, láthatjuk, hogy a változások jelzett szakaszait Tözsér Árpád költészete is leképezi, noha jelen kötete szerzőnk már egyértelműen a szöveglíra megállapodott költőjének mutatja. Csak egy fél gondolat erejéig, hiszen virtuális magán-irodalomtörténetében szerzőnk is megemlíti: kezdeti verselésén mind faluja, Gömörpéterfala ősi önkényrendszere, mind a korszak társadalmi önkényrendszere – „Tudta, hogy tulajdonképpen visszaél a cíl / vilázciós korrektség s a jóízlés szabályaival, de úgy gondolta, neki, aki / nem csak jó kádervéleménye kedvéért írta, hogy *szegény szülőktől szár- / mazik*, ennyi főralanyi jogon jár” –, nyomot hagyott (35). Ám mentességül szólva, avagy éppen önbeteljesítő tehetségének köszönhetően esztétikáját sohasem a körülményekhez, hanem saját kedvenc íróihoz szabta”.

Tözsér Árpádot versei kitűnő történetmesélőnek mutatják. Bár a történetmesélés erénye egy másik mûzsa lantját dicséri, a metaforikusság jegyeit elhagyó, s fokozottan a retorikai epikusság eszközeivel élő líraiság tözséri szövegváltozatai azért megőriztek még annyit a szépség ideáját érzékeltető nyelvi technikákból, hogy e munkákat jó szívvel versekként olvassuk. Idea és technika dilemmáját azonban szerzőnk is érzékeli: „a vers (a prózavers is!) / semmit sem visel olyan nehezen, mint a direkt jelentéseket”, olvassuk *Héphaisztosz háza* című versében (58). S Tözsér Árpád verselésére mindez fokozottan igaz, hiszen az ő verseinek a líraiság és az epikusság viszonyából adódó feszültségek mellett még a líraiság és a filozofikusság viszonyából adódó feszültségeket is el kell viselniük. Mindezt tovább is finomíthatnánk, az itt adódó dilemmákból most csak a lírai nyelv és a filozófiai tartalom viszonyára derítünk egy pillantásnyi fényt. A magyar modernitás kiválóságai közül említettünk néhányat fentebb (s a franciák közül kettőt), akiknek a munkásságában a lírai nyelv különossége és a filozófiai tartalom poézisük eredetiségét eredményező módon ötvöződött és harmonizált egymással. Azonban a lírafejlődésnek ez az unikalitást preferáló útja a '70-es évektől datálhatóan megszakad, s a korábbi lírai nyelvhasználatokat inkább az elbeszélő, a patetikussal szemben ironi-

kus jellegű, mondhatnánk, piacképesebb, szövetszerű nyelv váltotta fel. Mindezek következményeként részben elszegényedett a lírai megszólalás, részben pedig a vállalható filozófiai tartalmak helyett a misztikus, az individuális, a spekulációs érzülettel rokon témák váltak poétikai tartalmakká.

A *Lélekvándor* versanyagán is tapasztalhatjuk ezt a hatást. Ahogy Petőfinél a forradalmi attitűd, Adynál a magyarság kérdései vagy József Attila esetében az osztálytudat megnyilvánulásai hordozzák költészetük tartalmi és nyelvi unikalitásának összhangját, úgy ezek mindössze elszórt részleteivel találkozhatunk Tözsér Árpád jelen kötetének nyelvi és tartalmi variációiban. Bár Tözsér Árpád több ízben is figyelemre méltón kísérli meg, hogy a kor emberének esendő *egzisztenciális* helyzetét bemutassa mégis, fikciós ábrázolásaiban hőse(i) nyelvi, nemzeti vagy osztályérintettségének *egzisztencialista* horizontján alig lép túl. Ahogy azt pl. az *Üvöltés* című verse is mutatja: „Csoda-e, ha 2004-ben, amikor [...] munka nélkül maradtam [...] három napig üvöltöttem, mint Ginsberg, az angyalibeatnik” (46). Bár versének szociális érzékenységu modalitása mindenképp méltánylandó, költői karaktere ezúttal is inkább a távoli korok jelentéstartalmait egyetlen aktuális poétikai korpuszá összefűzni képes erényével tűnik ki. „Hogyha Esterházy Péter az egykori / aulikus főúri hadakat nevezte *en bloc* édesapjának, az én édesapám / Héphaisztosz bányászai voltak, s ötezer évvel később, / Salgótarjánban közénk lövett Biszku” (Uo.). Persze az olvasóra bízva, hogy az időmozaikok remekül összefűzött értelmi/érzelmi-jelhordozó töredékeiből a befogadó milyen aktuális tartalmú és irányultságú esztétikai és ideológiai jelfát rak össze. Avagy itt akár már a maga működésében megnyilvánuló posztthumán technikára csodálkozhatunk rá?

Bevallom, kötetében számomra a témájukban hagyományközeli opusok kedvesebbek voltak. Mint például az első ciklus darabjai, a három *Iuvenalis* vers, vagy a *Hadriánus falánál*, a *Világ-advent*, a *Deborah* stb. A különböző korok szelleme és lelke ezekben látványos egységre letek. „Sátán-logosz szállt Évába, mikor / a Kígyó a nőt virágai közt / meglátta és rontást sugott fülebe: / önmagát mintázva beszélt iszonyról, / mit úgy mond Isten érez, hallatán / a »hatalommegosztásnak«, s ezért / rejti a Rossz és a Törvény tudását / gyümölcsbe, s tiltja mindentől, mi él” (*Deborah*, 20), olvashatjuk sorait a hatalommegosztás és isten viszonyára különös figyelemmel. Majd a következő strófában: „Az Atya úgy adott, hogy nem adott, / mert a nem ismert jó nem a miénk” (21). Ahol is az ismeretelméleti értelemben vett *nem ismert*, a kardinális értelmű nyelv-logosz poézisbe foglalt, telitalálatos megfogalmazásával találkozunk. A versben megjelenik a politikum, a szociológia és az erkölcs is. A vak Milton *Elveszett Paradicsomát* diktálja lányának, mikor csengetnek, s a köl-

tő „a hangból / George Monckra, Cromwell egykori lángkardú / tábornokára, a későbbi árulóra” ismer, aki II. Károly ajánlatával érkezik, hogy „királyi címét költő-tekinélyeddel [...] verseddel erősítsd”. A költő válasza: „Nincs barátom az árulók között”. „De apám – szólal meg Deborah – kályhánk hideg [...] éléskamránk üres”. Majd Deborah, midőn kikíséri a herceget „úgy érzi, valami gonosz / erővel került bűnös viszonyba, akár az ismert / darabban a friss-özvegy Anna a férjét megölő / Richardhoz”. Íme, esztétika és etika, aktuális politika és szociális utalások, klasszicizáló nyelv, a Bibliától máig szárazott, friss csokorba kötött történeteszivárvány. Tözséri remeklés.

S egy másik, melyből, ha bújtatva is, de a számomra kedves nemzettematikát olvastam ki. „1913-ban, Párizsban már november 3-án leesett a hó”, indul a XXXVI. *féjezet* című opus (27). Ám a „mi történetünk [...] 1914. május 4-én” kezdődik, amikor Maurice d’Espervieu „már rég a Római utcai albérletében lakik, s most éppen / egyedül van, az aznapi *Figarót* olvassa [...] s ki- / tekintve megrökönyödve tapasztalja, hogy havazik”. „Filozófunk úgy érzi [...] a ta-

valyi havazás közvetlen folytatását látja, hogy eltévedt az időben [...] s hogy a magánvalók felláztak a lát-szataik ellen”. S ez így együtt „annyira irreális, hogy már reális. Mint Párizs száz évvel / ezelőtti eleste. Napóleon elbai »partra szállása«” idején (28). S Maurice szinte már hallja a Fővezér szavait: „a legyőzött Istenből Sátán lesz, a győztes Sátánból Isten”. Akikkel persze „párbajt is lehet vívni”, gondolja Maurice. De „hogyan párbajozzon [ő] a Fekete Kéz nevű szerb fantom-mal”. A vers zárlatában ez áll: „S a napóleoni háborúk századik évfordulóján / mindez új, kozmikus vészeket jósol”. A XX. század első világháborúját lezáró Párizs környéki békék századik évfordulóján pedig nyugtalan szívvel megborzong a mai olvasó. ■ ■ ■

Bereti Gábor (Miskolc, 1948): író, költő, kritikus. Legutóbbi kötetei: *Titkolt múlt – tiltott jövő* (versek, 2015); *Szó-függő-híd* (kritikák, L’Harmattan Kiadó, 2018).

MIKOLY ZOLTÁN

k r i t i k a

A NIBELUNGOK KINCSE ÚJRA MAGYARUL

A Nibelung-ének
ford. Márton László
Kalligram, 2020

Aligha találni prototipikusabb középkori szöveget a 13. századi *Nibelung-éneknél* (*Nibelungenlied*), amennyiben szem előtt tartjuk, hogy ezekben a szövegekben a keresztény és az antik világ jegyei mellett egy harmadik kultúrkör hagyományrétegei találnak utat az olvasóhoz: az egykori nyugati barbár népeké. Ezek ráadásul nem egyszerűen utat találnak, hanem elemi erővel törnek fel-

színre – figyelmeztetve arra, hogy európai kultúránk komplexebb annál, minthogy azt egy, az antikvítás és a kereszténység alkotta Venn-diagramm metszetében lokalizálni tudnánk. (Hajlamosak vagyunk európai-ságunknak csak e két fundamentumát kiemelni.) Ha már diagramm, akkor azt – sok másik halmaz mellett – a Krisztus utáni első századokban már itt élő és az ide betörő barbár kultúrák halmazával feltétlenül ki

kell egészítenünk. Mert nem úgy van az, hogy e barbár kultúrák a szó szoros értelmében vett megsemmisítő vereséget szenvedtek egyszer s mindenkorra néhány Rómából küldött püspökkel és az általuk képviselt kereszténységgel szemben. Medievalista kutatások egyetértenek abban, hogy hosszú átmeneti időszakkal járhatott a krisztianizálódás, utána azonban e barbár népek kincsei – énekei, történetei, hősei és világképe – nem elhanyagolható mértékben hagyományozódtak tovább: a középkori szövegektől kezdve a romantika (zene)irodalmán keresztül egészen a kortárs alkotásokig, ideértve olyan mediális hordozókat is, mint a gyerekmesék, hangoskönyvek, filmek vagy akár a számítógépes játékok. Csak olykor hajlamosak vagyunk megelégedezni erről a kulturális örökségünkről...

Mindenesetre az említett kincsek egy igen korai, 13. századi, középfelnémet nyelven íródott továbbörökítője a Nibelung-ének, mely Európának azt a nagyon izgalmas átmeneti időszakát mutatja be – sőt, koncepciózusan a két részben (*Siegfried halála*, *Kriemhild bosszúja*) színre is viszi – amikor egyszerre vannak jelen a folyamatosan gyengülő pogány és az egyre erősödő keresztény világ szokásrendjei, így például egymást váltja a keresztény misézés és a pogány szertartás – ahogy arra a szöveg is utalást tesz. Mindez ráadásul többek között olyan helyszínen történik, mely térben ezen ellentétes világok ütközőpontja, vagyis a középkori Magyarország nyugati felében, Attila udvarában.

A kulturális áthagyományozás folyamatából azonban nemcsak az irodalmi, filmes, képzőművészeti, zenei újragondolások veszik ki részüket, hanem a szövegmásolásokhoz hasonlóan – hisz a Nibelung-ének is ún. A, B és C kéziratban és megannyi töredékben maradt ránk – a fordítások is, melyek nem csupán a korokon, de a határokon átvélő kulturális transzfer elengedhetetlen kellékei. A *Nibelung-ének* teljes szövege legutóbb 1868-ben jelent meg Szász Károly filológiai akribiát kicsit sem nélkülöző fordításában. Ezúttal Márton László magyar hangján szólal meg e középkori hősnének csaknem kétezer-ötszáz strófája. A Kalligram Kiadó részéről igencsak jó döntés volt Márton, aki a magyarországi irodalmi fordítói piacon unikálisnak mondható a középkor német irodalmának (Sebastian Brant: *A bolondok hajója*; Gottfried von Strassburg: *Tristan*; *Walthar von der Vogelweide összes versei*) és a német klasszika darabjainak (Kleist-szövegek és legutóbb Goethe: *Faust*) magyarra ültetésével.

Az újrafordítás annál is inkább jelentős előrelépés, ugyanis a *Nibelung-ének* mint szöveg a hazai irodalmi kánon érdemtelenül marginalizálódott darabja. A közoktatás épphogy csak érinti, miközben a középkor Magyarországon olyan ismert alakokat vonultat fel, mint Attila, Buda vagy Kriemhild. *Nota bene*: ez utóbbi, ugye, Ildikó lenne. Ő az, aki a legendák sze-

rint saját kezével gyilkolta meg Attilát. Noha a Szerző – így, nagy Sz-szel, hisz kiléte a mai napig ismeretlen – történetében a nagy hun király nem hal meg, az mégis elég rendesen elbánik vele. Jóllehet nem hagyja alakját csak úgy eltűnni, kiíródni a történetből, ahogy azt tette Brünhielddel (a harcos nő e tragédiájára maga a fordító hívja fel figyelmünket), ugyanakkor egy rendkívül naiv, már-már bárgyú figuraként lépteti fel, akit a burgundok, ideértve feleségét, Kriemhildet is, teljesen hülyére vesznek: udvarát feldúlják, embereit és gyermekét megölik.

A közoktatás tehát nem igazán vesz tudomást e szövegről, pedig tehetné, hisz a könyv lapjain – és ez különösen igaz a mostani, olvasóbarát fordításra – egy magyar perspektívából is érdekes, a fiatalabb generációk számára is izgalmas történet bontakozik ki bravúros elbeszélői és dramaturgiai fogások közepette, mely történet a dialógusok eredményezte drámai módusznak köszönhetően egyáltalán nem olyan lassan hömpölygő. Ugyanakkor tény, sokak számára ismerős lehet középiskolai-egyetemi verstani ismeretektől az ún. *nibelungizált alexandrin* hosszú, akár 16 szótagot is számláló cezúrák sora, mely cezúrát a fordító ezúttal tipográfiaileg is érzékeltetett szövegében.

A szöveg háttérbe szorulásához az is hozzátartozik, hogy az sajnos még az egyetemi germanisztikaoktatásnak sem feltétlenül mindenhol képezi törzsanyagát. Félreértés ne essék: természetesen ott cseng az ember fülében Wagner négy operából álló ciklusa, *A Nibelung gyűrűje* (*Der Ring des Nibelungen*), ahogy tudjuk, hogy Arany János be nem fejezett Csaba-trilógiája is igencsak merít a Nibelung-narratívából, és felsejlik előttünk a közelmúltból Térey János *Nibelung-lakóparkja* is. Mégis annyira kevesen ismerhetik és olvashatták a forrásszöveget, hogy az pótlásért kiált. Erre kínál most jó alkalmat Márton László kitűnő fordítása, melynél már csak utószava és fordítói megjegyzései izgalmasabbak (sőt, szórakoztatóak), melyek biztos fogódzóként kísérik végig az olvasót mind a körülbelül ötszáznyolcvan oldalon.

Nemcsak az olvasásban, hanem a szöveg és a fordítás kritikai megítélésében is nagy segítségünkre lehetnek ezek a fogódzók: így nő meg egy a kritikában a szöveg paratextusainak relevanciája. Érthető is, hisz óriási a Nibelung-ének tudományos diskurzusa. A régi német irodalmi kutatások egyik, ha nem a legelőkelőbb helyét foglalja el, amit egyben a legtöbb vita, kérdés és kétely leng körül. Ha pedig van valaki, aki ma Magyarországon ezeket szakértői szemmel a legjobban átlátja, és a középfelnémetet közelről ismeri, az maga Márton László. Szakértői szemén pedig csak másod-harmadosorban kell irodalomtudományos odafordulást érteni. Helyette Márton sokkal inkább fordítói és több évtizedes szépírói munkássága során finomra csiszolt írói szempontokat érvényesít akkor, amikor a Nibelung-kutatások egyik-másik sodra mellett teszi le a voksát.

A hatvan oldalra dagadt utószó már terjedelménél fogva is magára vonja az olvasó figyelmét. Ez és a fordítói jegyzetek nemcsak Márton a témában imént említett jártasságáról adnak tanúbizonyságot, hanem érdekes látéletét adják fordítói megfontolásainak, szemantikai morfondírozásainak és a történettel kapcsolatos bizonytalanságainak. Az elkészült fordítás egy érdekes konglomerátum lett, mellyel az olvasók csak nyerhetnek: Márton László a *Nibelung-ének* három fennmaradt változata közül az ún. B kéziratból, vagyis a Sankt Gallen-i kódexben lejegyzett szövegből dolgozott, melyet helyenként – ahol úgy érezte, hogy az redundancia nélkül hozzászól a B szöveghez – a C változat egy-egy strófájával egészített ki. A kiegészítéseket a folyószövegben konzekvensen jelölte. A két változat egymásba játsása a harminckilenc kalandban is megjelenik: a C változat ugyanis nincs fejezetekre osztva, a B változat már annál inkább. Így a fordító ennek és az A kéziratnak a felosztását vette alapul, és költött hozzá saját kalandcímeket.

Egyébként a kalandok előtt álló fél-egy oldalas tartalmi összefoglalók is a fordító saját költései. Ezek nemcsak a narratíva bizonyos aspektusaira hívják fel a figyelmet – ezzel is interpretációs ösvényeket kialakítva az olvasó előtt –, hanem üdítő színfoltok Márton sajátos stílusában a *Nibelung-ének* szövedékébe ágyazva. Csak hogy világosabban értsük: a második kaland előtti felvezetőben a fordító például a következőképp érzékelteti Siegfried szülővárosának, Xantennek a státuszát: „E sok színes mozzanatnak [ti. a szorgos női kezek által létrehozott díszes ruhák bemutatásának, valamint Siegfried sikeres hódító hadjáratainak – M. Z.] azt kell az olvasó előtt elpalástolnia, hogy Xanten bizony egy Isten háta mögötti, unalmas porfészek, és Siegfried szemében úgy viszonyulhat Wormshoz, mint – mondjuk – Ady Endre számára Nagyvárad Párizshoz. Így lesz érthető, hogy a következő kalandban Siegfried, igazi bunkó vidéki fiatalembereként, mindjárt meg is akarja hódítani a burgund fővárost, szöröstül-böröstül.” (16) Vagy a harminckettedik, *Buda halála* című kaland előtt (a cím deklaráltan tisztelgés Arany János előtt) a végkifejtet, a végső leszámolás felé történő közeledést a következőképp vezeti fel a fordító: „A vérözön már megvan – hogy Kölcseyt is felidézzem egy pillanatra –, a lángtenger egy kicsit később következik majd.” (480)

A jegyzetapparátust egyébként sajátosan több helyen is gazdagította Márton a 19–20. századi magyar irodalom olyan nagyjainak megidézésével, akiknél azt sejtette, hogy az illető olvashatta a *Nibelung-éneket*, annak ugyanis nyelvi-motivikus lenyomata érezhető az adott szerző egyik-másik szövegén. Így tesz például a 913. strófához írt jegyzetben: „913 bátrabbnak képzelni kit kell? a Szerző keserű gúnyolódása. Az előző félsorban emlegetett medve, vadkan és bölény Ady Endre eltévedt lovasát juttatja a magyar olvasó eszé-

be. Talán bizony Ady olvasta Szász Károly *Nibelung-fordítását*?” (237)

Összevetni Márton és Szász fordítását igen nehéz, győztest hirdetni biztos nem kell, hisz a két fordítóra ható kor és irodalmi gyakorlat teljesen más. A két fordítást párhuzamosan olvasva annyi biztos, hogy miközben Márton a *Nibelung-ének* rímtechnikai és metrikai sajátosságaihoz hívebb maradt, és ilyen szempont-

ból célzottan egyenetlenebb szöveget alkotott, addig Szász saját korának igényeit kielégítve a romantikus nibelungizált alexandrinhoz ragaszkodott, mely a fülnek valóban kellemesen cseng, és a „folyvást olvashatóságot” segíti. Ez a „folyvást olvashatóság” azonban egy olyan folyton folyó, áradó, a metrika és rím által vezérelt, sokszor akarva-akaratlanul felgyorsult olvasási gyakorlatot eredményezhet, mely észrevétlenül sikklik el a szöveg tartalmi mondanivalója fölött. Ez olykor a „gond” a patikamérlegen kimért, lüktető sorokkal: így tud például könnyedén elsiklani az ember Petőfi *Szeptember végén*-jének tragédiája fölött is. Ezzel szemben Márton fordítása, ahogy a német szöveg is, a rímek és a sormetszettel ellátott félsorok megtartása mellett is darabosabb, több a döccsenő benne, ami több mint hatszáz oldalon keresztül a történet mélyretegeinek követhetősége felől nézve – lássuk be – jobb, mint a „kozmetikázott” sorok alkalmazása.

Persze minden fordítói operáció döntés. És minden ilyen döntés mögött meggyőződések: esztétikai,

tudományos, kulturális (és akár politikai) irányultságok húzódnak meg. Ez Márton László esetében azt jelenti, hogy javaslata szerint „minden ellenkező irányba mutató jellegzetességével együtt tekintsük a művet regénynek. Pontosabban: az újkori történelmi nagyregény egyik fontos középkori előzményének.” (592) Innen már érthető a kevésbé egyenletes metrikai szerkezet követése, hisz az olyan elbeszélői módozszt aktivizál, amely a regény irányába tolja el a *Nibelung-éneket*. Véleménye szerint az elbeszélői instancia ironiája, a hősepikeai motívumok fokozatos feloldódása és a mű tragikus mozzanatai mind a regény műfaja mellett szólnak, bár ez utóbbi érve – valószínűleg inkább csak kifejtetlensége okán – kissé gyöngye lábakon áll, hisz ilyen mértékű tragikus mozzanatokban eposzok is bővelkednek. Ugyanakkor tény, a szövegben felbukkanó perspektívaváltások szintén a regény műfaját erősítik.

A fordító egyébként hajlamos olykor – ha látnak is – lehangoló kérdésfelvetéseivel, gondolatjátékaival az olvasó számára inkább a regényként és nem a történelmi regény *előfutáraként* való értelmezést felkínálni, ami olyan helyeken nyilvánul meg, ahol azon morfondírozik, vajon mennyi is lehetett az anyyi: miféle lehetett az a nagyterem és az előtte elte-

rülő lépcső Attila király udvarában, ahová több száz halottat dobáltak ki bentől a burgundok. Miféle lehetett az, amely több mint ezer lovas képes egyszerre átvinni a Duna túlsó partjára, és amelyet Hagen egy csapással képes összetörni? Kicsinyes számíthatóságok ezek, persze, de helyénvalók, ugyanis indirekten is a szöveg hibrid voltára irányítják a figyelmet, tudniillik arra, hogy egy regény keretei között ezek a változók nehezen képzelhetők el, de egy eposz keretei között már annál inkább. De eposz és regény kérdéskörének eldöntése nem is e kritika feladata: az nem is férne ilyen keretek közé, amennyiben annak elméleti fejtegetését Bahtyinnál és Lukácsnál kezdenénk. Ezt nagyon helyesen Márton László sem tekintette feladatának: jegyzeteiben sokkal inkább olyan fordítói-írói meglátások szerepelnek, melyek a kevésbé figyelmes olvasót is érzékenyítik a szöveg aprólékos, határhelyzeteket felismerő befogadására.

Ugyanis épp e – szöveget, tematikát, motívumot és karakterábrázolást átható – határhelyzetek teszik oly vonzóvá a *Nibelung-éneket*. Az, ahogy a narratíva lassan halad a mitológia felől a történelembe. (Az előbbi nem tűnik el teljesen, hisz például Kriemhild épp Siegfried legendás kardjával csapja le Hagen fejét az utolsó kalandban.) És az is, ahogy e haladással párhuzamosan fokozatosan a háttérbe szorulnak a mítoszi szféra motívumai, az eposzi cselekményszövegszerkezetek, és helyükre itt-ott a regény jegyei lépnek. (Vegyük észre: a perspektívaváltások ugrásszerűen nőnek meg a szöveg második, a mitológiától eltávolodó részében!) Ahogy Kriemhild karaktere alakul, bosszúja és ezzel együtt emancipációja a csúcshág. Sőt, ahogy palimpszesztszerűen felsejlik a szöveg mögött nemcsak a Waltharius-ének vagy a Dietrichmondakör, hanem a középkori magyar történelem Istvánnal és Gizellával, valamint Endrével és Gertrudissal. És fordítva: történelmünk és kultúránk mögött a *Nibelung-ének*.

Még ha valaki a fordítóhoz hasonlóan – a mai népvándorlási hullámokra gondolva – némi figyelmeztetésként is olvassa a *Nibelung-ének* vérről végződő kulturális összecsapását, az is beláthatja, hogy nélküle – a 21. századból visszatekintve – európai kultúránk sem ott tartana, ahol most. Ennek következtében pedig a névtelen Szerző művének sorsa is épp az lenne, mint a Nibelungok kincséé: ott lenne valahol a Rajna mélyén.

Mikoly Zoltán: (1992): A Debreceni Egyetem Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskolájának doktorhallgatója, kortárs német nyelvű irodalommal foglalkozik. A *Szkholion* művészeti és szakfolyóirat főszerkesztője.